



COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS
COMMISSAIRE AUX DROITS DE L'HOMME



Στρασβούργο, 22 Ιανουαρίου 2014

CommDH/IssuePaper(2014)2

Προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου σε περιόδους οικονομικής κρίσης

Θεματικό Έγγραφο του Επιτρόπου του Συμβουλίου της Ευρώπης
για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου

Τα Θεματικά Έγγραφα δημοσιεύονται από τον Επίτροπο για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου για να συμβάλουν στο διάλογο και την σκέψη σχετικά με σημαντικά τρέχοντα θέματα δικαιωμάτων του ανθρώπου. Πολλά από αυτά περιλαμβάνουν ακόμα προτάσεις του Επιτρόπου για την αντιμετώπιση των ανησυχιών που έχουν εκφραστεί. Οι γνώμες που εκφράζονται σε αυτά τα έγγραφα εμπειρογνομόνων δεν αντικατοπτρίζουν απαραίτητα τη θέση του Επιτρόπου.

Τα Θεματικά Έγγραφα είναι διαθέσιμα στην ιστοσελίδα του Επιτρόπου: www.commissioner.coe.int

Ευχαριστίες:

Το παρόν Θεματικό Έγγραφο ετοίμασαν ο Nicholas Lusiani, Ανώτερος Ερευνητής στο Κέντρο για τα Οικονομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα (CESR), και ο Ignacio Saiz, Γενικός Διευθυντής του CESR.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

| | |
|--|-----------|
| ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ..... | 4 |
| ΠΕΡΙΛΗΨΗ..... | 5 |
| ΟΙ ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΠΙΤΡΟΠΟΥ..... | 7 |
| ΕΙΣΑΓΩΓΗ..... | 11 |
| 1. ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΜΕΤΡΩΝ ΛΙΤΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΠΟΛΑΥΣΗ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ..... | 13 |
| 1.1. ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΛΙΤΟΤΗΤΑΣ..... | 13 |
| 1.2. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ..... | 15 |
| 1.3. ΑΤΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ..... | 18 |
| 1.4. ΔΥΣΑΝΑΛΟΓΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΕ ΜΕΙΟΝΕΚΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΘΩΡΙΟΠΟΙΗΜΕΝΕΣ ΟΜΑΔΕΣ ΑΝΘΡΩΠΩΝ..... | 19 |
| 1.5. ΑΛΛΗΛΕΞΑΡΤΗΣΗ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ ΔΙΑΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΛΙΤΟΤΗΤΑΣ..... | 23 |
| 1.6. ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ..... | 23 |
| 2. ΠΡΟΤΥΠΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΛΙΤΟΤΗΤΑ..... | 25 |
| 2.1. ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΩΣ ΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΤΑΓΗ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΥΨΗΛΟΤΕΡΑ ΙΣΤΑΜΕΝΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ..... | 25 |
| 2.2. ΚΑΝΟΝΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΛΙΤΟΤΗΤΑΣ..... | 26 |
| 2.3. ΑΤΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ..... | 30 |
| 2.4. ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΔΙΑΦΑΝΕΙΑΣ, ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΚΑΙ ΛΟΓΟΔΟΣΙΑΣ..... | 31 |
| 2.5. ΙΣΟΤΗΤΑ, ΜΗ ΔΙΑΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΑΙ ΘΕΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ..... | 33 |
| 3. ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΣΕ ΠΕΡΙΟΔΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ..... | 36 |
| 3.1. ΘΕΣΜΟΘΕΤΗΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΦΑΝΕΙΑΣ, ΤΗΣ ΠΡΟΣΒΑΣΗΣ ΣΤΗΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ..... | 36 |
| 3.2. ΔΙΕΝΕΡΓΕΙΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΩΝ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΕΩΝ ΤΩΝ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ ΣΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ ΤΗΝ ΙΣΟΤΗΤΑ..... | 37 |
| 3.3. ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΠΟΥ ΑΦΟΡΑ ΤΟΝ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΑ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ..... | 38 |
| 3.4. ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΤΗΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΚΡΙΣΕΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΡΑΤΣΙΣΜΟΥ..... | 39 |
| 3.5. ΔΙΑΣΦΑΛΙΣΗ ΕΛΑΧΙΣΤΩΝ ΟΡΙΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΓΙΑ ΟΛΟΥΣ..... | 40 |
| 3.6. ΔΙΑΣΦΑΛΙΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΑΞΙΟΠΡΕΠΗ ΕΡΓΑΣΙΑ..... | 41 |
| 3.7. ΔΙΑΣΦΑΛΙΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΒΑΣΗΣ ΣΤΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΓΙΑ ΟΛΟΥΣ ΚΑΙ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ..... | 42 |
| 3.8. ΔΕΣΜΕΥΣΗ ΚΑΙ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ..... | 43 |
| 3.9. ΡΥΘΜΙΣΗ ΤΗΣ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΠΡΟΣ ΟΦΕΛΟΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ..... | 44 |
| 3.10. ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΑΡΩΓΗ..... | 45 |
| 4. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΔΟΜΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ..... | 47 |
| 4.1. ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΘΝΙΚΕΣ ΔΟΜΕΣ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ..... | 47 |
| 4.2. ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΣΥΜΒΑΤΩΝ ΜΕ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΚΡΙΣΗ..... | 48 |
| 4.3. ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΔΟΜΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΣΕ ΠΕΡΙΟΔΟΥΣ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΛΙΤΟΤΗΤΑΣ .. | 50 |
| ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1 – ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ: ΥΠΟΓΡΑΦΕΣ ΚΑΙ ΚΥΡΩΣΕΙΣ..... | 53 |
| ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2 – ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ (ETS NO. 48): ΥΠΟΓΡΑΦΕΣ ΚΑΙ ΚΥΡΩΣΕΙΣ..... | 55 |
| ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3 – ΠΡΟΑΙΡΕΤΙΚΟ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΜΦΩΝΟΥ ΓΙΑ ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ: ΥΠΟΓΡΑΦΕΣ ΚΑΙ ΚΥΡΩΣΕΙΣ..... | 56 |

Κατάλογος συντομογραφιών

CEDAW Σύμβαση/Επιτροπή για την Εξάλειψη όλων των Μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών
CEPEJ Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Αποτελεσματικότητα της Δικαιοσύνης
CERD Επιτροπή του ΟΗΕ για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων
CESCR Επιτροπή του ΟΗΕ για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα
CESR Κέντρο για τα Οικονομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα
CRC Σύμβαση/Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Παιδιού
CRPD Σύμβαση/Επιτροπή για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες
EC Ευρωπαϊκή Επιτροπή
ESC Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα
ECB Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
ECHR Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ECSR Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων
EE Ευρωπαϊκή Ένωση
FRA Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ICCPR Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα
ICERD Διεθνής Σύμβαση για την Κατάργηση Πάσης Μορφής Φυλετικών Διακρίσεων
ICESCR Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα
ILO Διεθνής Οργάνωση Εργασίας
IMF Διεθνές Νομισματικό Ταμείο
NHRS Εθνική δομή δικαιωμάτων του ανθρώπου
OHCHR Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου
PACE Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης
WHO Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας

Περίληψη

Οι Ευρωπαίοι ζουν τη βαθύτερη οικονομική ύφεση μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Αυτό που ξεκίνησε ως κατάρρευση του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος το 2008 έχει μεταμορφωθεί σε μια νέα πολιτική πραγματικότητα λιτότητας που απειλεί περισσότερες από έξι δεκαετίες κοινωνικής αλληλεγγύης και επέκτασης της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου στα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης. Οι αρχικές αντιδράσεις των κυβερνήσεων στην οικονομική κρίση χαρακτηρίστηκαν από άνευ προηγουμένου χρηματοοικονομικές και νομισματικές πολιτικές που είχαν ως στόχο τη διασφάλιση της κοινωνικής προστασίας ενώ ενθάρρυναν την οικονομική ζήτηση για την αποφυγή μιας εκτεταμένης παγκόσμιας οικονομικής κάμψης. Ωστόσο, από το 2010, πολλές κυβερνήσεις έχουν επικεντρωθεί σε πολιτικές λιτότητας ως έκτακτα μέτρα, παραβλέποντας συχνά τους κανονικούς διαύλους συμμετοχής και παραδεγμένους δημοκρατικούς ελέγχους και ισορροπίες. Οι ευρωπαϊκοί και διεθνείς θεσμοί οικονομικής διακυβέρνησης έχουν κι αυτοί αναλάβει κεντρικό ρόλο στην επιβολή της λιτότητας.

Πολλά από αυτά τα μέτρα λιτότητας – που χαρακτηρίζονται από περικοπές δημοσίων δαπανών, ανάδρομες αυξήσεις φόρων, μειωμένη προστασία της εργασίας και συνταξιοδοτικές μεταρρυθμίσεις – έχουν επιδεινώσει τις ήδη σοβαρές ανθρώπινες επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης, με χαρακτηριστικό τα πρωτοφανή επίπεδα ανεργίας. Έχει επηρεαστεί το σύνολο του φάσματος των δικαιωμάτων του ανθρώπου – από το δικαίωμα στην αξιοπρεπή εργασία, το επαρκές επίπεδο ζωής και την κοινωνική ασφάλιση έως την πρόσβαση στη δικαιοσύνη, την ελευθερία έκφρασης και το δικαίωμα συμμετοχής, διαφάνειας και λογοδοσίας. Ευπαθείς και περιθωριοποιημένες ομάδες ανθρώπων χτυπήθηκαν δυσανάλογα σκληρά, επιβαρύνοντας προϋπάρχοντα μοτίβα διακρίσεων στην πολιτική, οικονομική και κοινωνική σφαίρα. Η φτώχεια, συμπεριλαμβανομένης της στέρησης των παιδιών, βαθιάνει και είναι πιθανό να έχει μακροχρόνια αποτελέσματα. Σε ορισμένες περιπτώσεις, η οικονομική κρίση υπονομεύει την ίδια την ικανότητα των κεντρικών και των τοπικών αρχών να υλοποιήσουν βασικές υποσχέσεις για το κράτος κοινωνικής πρόνοιας και να διασφαλίσουν την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου για όλους.

Η οικονομική πολιτική δεν εξαιρείται από την υποχρέωση των κρατών μελών να εφαρμόζουν τα πρότυπα δικαιωμάτων του ανθρώπου και διαδικαστικές αρχές. Σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο δικαιωμάτων του ανθρώπου, τα ατομικά, πολιτικά, οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα δεν είναι αναλώσιμα σε περιόδους οικονομικής δεινότητας, αλλά είναι ουσιαστικής σημασίας για την αειφόρο και χωρίς αποκλεισμούς ανάκαμψη. Υπάρχει μια αυξανόμενη εθνική και διεθνής νομολογία σχετικά με την εφαρμογή των δικαιωμάτων του ανθρώπου στο πλαίσιο της κρίσης. Αυτή αφορά ιδιαίτερα την υποχρέωση των κρατών να προστατεύουν τα οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα, να αποφεύγουν την περαιτέρω διάβρωση και τον εκφυλισμό αυτών των δικαιωμάτων και να προλαμβάνουν δυσανάλογες επιπτώσεις των μέτρων λιτότητας σε συγκεκριμένα κομμάτια του πληθυσμού. Οι αρχές των δικαιωμάτων του ανθρώπου που τέμνουν πολλούς τομείς και αφορούν τη μη διακριτική μεταχείριση, την ισότητα, τη συμμετοχή, τη διαφάνεια και τη λογοδοσία έχουν ιδιαίτερη σημασία για τις απαντήσεις που δίνονται στην κρίση.

Τα πρότυπα των δικαιωμάτων του ανθρώπου δεν εκπροσωπούν συγκεκριμένες οδηγίες πολιτικής. Η οικονομική πολιτική σε περιόδους κρίσης απαιτεί σύνθετους υπολογισμούς για τη λήψη αποφάσεων και οι κυβερνήσεις χαίρουν κάποιας διακριτικής ευχέρειας κατά την επιλογή των μέσων προάσπισης των δικαιωμάτων που αρμόζουν το δυνατόν περισσότερο σε καιρό οικονομικής περιστολής. Ωστόσο, τα δικαιώματα του ανθρώπου και η ισότητα όντως παρέχουν ένα παγκόσμιο κανονιστικό πλαίσιο και λειτουργικά όρια εντός των οποίων πρέπει να λειτουργούν οι οικονομικές και κοινωνικές πολιτικές των κυβερνήσεων. Το παρόν Θεματικό Έγγραφο παρέχει πρακτικές συμβουλές στα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης ως προς το χειρισμό των ιστορικών ευκαιριών και των δύσκολων πολιτικών επιλογών με τις οποίες έρχονται αντιμέτωπα για να υπεραμυνθούν των δικαιωμάτων του ανθρώπου σε περιόδους οικονομικής περιστολής. Ο Επίτροπος προτείνει μια σειρά εφικτών συστάσεων και μέτρων που βοηθούν στη χάραξη μιας νέας οδού με βάση την οποία οι κυβερνήσεις μπορούν να ευθυγραμμίσουν τις οικονομικές πολιτικές ανάκαμψης που υιοθετούν με τις δεσμεύσεις τους ως προς τα δικαιώματα του ανθρώπου και την ισότητα. Είναι απαραίτητο να τονωθεί εκ νέου το ευρωπαϊκό κοινωνικό μοντέλο, στηριζόμενο στις βάσεις της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της αλληλεγγύης μεταξύ των γενεών και της πρόσβασης στη δικαιοσύνη για όλους.

Οι εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου (NHRs) όπως είναι οι συνήγοροι του πολίτη, οι επιτροπές δικαιωμάτων του ανθρώπου και οι φορείς ισότητας μπορούν να παίξουν ουσιαστικό ρόλο σε καιρούς οικονομικής κρίσης. Ως προβλεπόμενες από το νόμο και ανεξάρτητοι υποστηρικτές των δικαιωμάτων του ανθρώπου και της ισότητας, οι εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου έχουν μεγάλες δυνατότητες ως προς την προώθηση συμβατών με τα δικαιώματα του ανθρώπου αντιδράσεων στην κρίση και την προστασία των ατόμων από μεροληπτικά μέτρα που οδηγούν σε ανισότητες. Μπορούν να αναλάβουν ενεργό ρόλο στην αξιολόγηση των πολιτικών και των προϋπολογισμών σύμφωνα με τα πρότυπα των δικαιωμάτων του ανθρώπου και να δημιουργήσουν πλατφόρμες για την κοινωνία των πολιτών και τις κυβερνήσεις προκειμένου να υπάρξει διάλογος για τα μέτρα λιτότητας. Ως ευπρόσιτοι, άμεσης πρόσβασης φορείς παραπόνων, οι δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου προστατεύουν τους ανθρώπους από παραβιάσεις των δικαιωμάτων τους ως απόρροια της λιτότητας. Οι κυβερνήσεις θα πρέπει να ενισχύσουν την αποτελεσματικότητα και την ανεξαρτησία των δομών δικαιωμάτων του ανθρώπου ούτως ώστε να μπορέσουν να αποκτήσουν καίριο ρόλο στην προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης.

Οι συστάσεις του Επιτρόπου

Προκειμένου να διαφυλαχτεί η αποτελεσματική και ισότιμη άσκηση όλων των δικαιωμάτων του ανθρώπου –ατομικών, πολιτικών, οικονομικών, οικονομικών και κοινωνικών– σε περιόδους οικονομικής κρίσης και δημοσιονομικής λιτότητας, ο Επίτροπος για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου καλεί τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης να:

- 1. θεσμοθετήσουν τη διαφάνεια, τη συμμετοχή και τη δημόσια λογοδοσία κατά μήκος ολόκληρου του κύκλου οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής.** Οι κυβερνήσεις θα πρέπει να παρέχουν έγκαιρη πρόσβαση σε κρίσιμες πληροφορίες όπως είναι οι πολιτικές που αφορούν τον προϋπολογισμό, τη φορολογία και την οικονομία, προκειμένου να δίνεται η δυνατότητα στην κοινωνία των πολιτών, τις κοινοβουλευτικές επιτροπές, τις εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου και τα δικαστήρια να επιβλέπουν και να επιτηρούν τις απαντήσεις στην κρίση. Θα πρέπει να εφαρμοστούν ξεχωριστοί κοινωνικοί δείκτες για τη συλλογή δεδομένων σχετικά με τα συσσωρευτικά αποτελέσματα των μέτρων λιτότητας σε διάφορες πληθυσμιακές ομάδες, προκειμένου να υπολογιστούν οι επιπτώσεις, να αναγνωριστούν δυσανάλογα αποτελέσματα και να σχεδιαστούν πολιτικές προστασίας μειονεκτικών ομάδων. Υπάρχει ανάγκη να δημιουργηθούν διάλογοι κοινωνικού διαλόγου και συμμετοχής των πολιτών, πέρα από τις περιοδικές εκλογές, προκειμένου να λαμβάνονται υπόψη οι απόψεις της κοινωνίας των πολιτών στη χάραξη πολιτικής σχετικά με τα μέτρα λιτότητας.
- 2. διενεργήσουν συστηματικές αξιολογήσεις των επιπτώσεων των κοινωνικών και οικονομικών πολιτικών και των προϋπολογισμών στα δικαιώματα του ανθρώπου και την ισότητα.** Αξιολογήσεις *ex ante* και *ex post facto* θα πρέπει να εκτιμούν τις παρούσες και τις μελλοντικές επιπτώσεις των μέτρων λιτότητας και των προϋπολογισμών στην απόλαυση των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Ελεγχοί δημοσιοοικονομικής πολιτικής θα πρέπει να αξιολογούν εάν οι δημοσιονομικοί περιορισμοί είναι απόλυτα απαραίτητοι, αναγνωρίζοντας όλες τις πιθανές εναλλακτικές πηγές. Τα μέτρα λιτότητας δεν θα πρέπει να ευνοούν τις διακρίσεις και θα πρέπει να είναι προσωρινά, καλύπτοντας μόνο την περίοδο της κρίσης. Τα επίπεδα χρηματοδότησης θα πρέπει να επανέρχονται στα προηγούμενα επίπεδα όταν γίνονται διαθέσιμοι περισσότεροι πόροι.
- 3. προωθήσουν την ισότητα και να καταπολεμήσουν τις διακρίσεις και το ρατσισμό.** Εκτενής νομοθεσία για την ίση μεταχείριση θα πρέπει να εφαρμόζεται πλήρως κατά την περίοδο της κρίσης. Ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δίνεται στην καταπολέμηση του ρατσισμού και των διακρίσεων με βάση το κοινωνικοοικονομικό καθεστώς ως μέσο πρόληψης της φτώχειας. Θετικά μέτρα προς όφελος μειονεκτικών ομάδων, συμπεριλαμβανομένων των γυναικών, είναι απαραίτητα για την αντιμετώπιση δυσανάλογων και σύνθετων αποτελεσμάτων της κρίσης και των μέτρων λιτότητας. Η πρόσβαση των περιθωριοποιημένων και των μειονεκτικών ατόμων σε λύσεις και βοήθεια ως θύματα διακρίσεων θα πρέπει να διευκολύνεται από ανεξάρτητους και αποτελεσματικούς εθνικούς φορείς ισότητας.

4. **διασφαλίσουν τα ελάχιστα όρια κοινωνικής προστασίας για όλους.** Οι κυβερνήσεις θα πρέπει να παρέχουν εχέγγυα κοινωνικής ασφάλισης για τον κατώτερο μισθό και την υγειονομική περίθαλψη προκειμένου να διασφαλίζεται σε όλους η πρόσβαση σε βασικά αγαθά και υπηρεσίες κατά τη διάρκεια της κρίσης. Οι κυβερνήσεις θα πρέπει να αντιστέκονται σε οποιαδήποτε πίεση υπονόμησης τέτοιων βασικών εχεγγύων, θέτοντας όρια στους δημόσιους προϋπολογισμούς για την προστασία τουλάχιστον των ελάχιστων βασικών επιπέδων οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων ανά πάσα στιγμή. Υπάρχει ανάγκη ενδυνάμωσης των νομικών εχεγγύων για την ποιοτική κοινωνική προστασία των πιο μειονεκτικών και περιθωριοποιημένων ομάδων του πληθυσμού.
5. **διασφαλίσουν το δικαίωμα στην αξιοπρεπή εργασία.** Τα δικαιώματα για δίκαιη και ίση αμοιβή για εργασία ίσης αξίας, για ασφαλείς και υγιεινές συνθήκες εργασίας, για συλλογικές συμβάσεις, για ελευθερία από την καταναγκαστική εργασία και την εργασία των παιδιών, για εξάλειψη των διακρίσεων στο χώρο εργασίας, για πρόσβαση σε επιδόματα ανεργίας και αποζημιώσεων για εργατικά ατυχήματα θα πρέπει να διατηρούνται κατά τη διάρκεια της κρίσης. Είναι ουσιαστικής σημασίας να διασφαλίζεται η αμερόληπτη πρόσβαση στην απασχόληση και την εκπαίδευση. Χρειάζονται θετικά μέτρα που θα ευνοούν τους ανθρώπους με αναπηρίες, τους Ρομά και τις γυναίκες για να διευκολυνθεί η ένταξή τους στην εργασία. Οι κυβερνήσεις θα πρέπει να υιοθετήσουν στρατηγικές που μειώνουν την ανεργία από τα τρέχοντα επίπεδά τους, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην ανεργία των νέων και τη μακροχρόνια ανεργία.
6. **ρυθμίσουν το χρηματοοικονομικό τομέα προς όφελος των δικαιωμάτων του ανθρώπου .** Τα κράτη έχουν υποχρέωση να προστατεύουν τα άτομα από παραβιάσεις των δικαιωμάτων τους από τρίτα μέρη, συμπεριλαμβανομένων των χρηματοπιστωτικών οργανισμών. Διαφανείς χρηματοοικονομικοί κανονισμοί θα πρέπει να υιοθετηθούν για την παροχή μηχανισμών λογοδοσίας που τιμωρούν επιζήμιες πρακτικές και διώκουν ποινικά τους αυτουργούς. Θα πρέπει να παρασχεθούν επαρκή μέσα αποκατάστασης και επανόρθωσης σε όσους επηρεάστηκαν αρνητικά από τις ανάρμοστες συμπεριφορές του χρηματοπιστωτικού τομέα. Δημόσια κεφάλαια ζωτικής σημασίας δεν θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν για τη σωτηρία χρηματοπιστωτικών οργανισμών που επιδίδονται σε κοντόφθαλμες και ανεύθυνες πρακτικές.
7. **εργαστούν συντονισμένα για την υλοποίηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου μέσω οικονομικής συνεργασίας και αρωγής.** Τα κράτη μέλη θα πρέπει να εξετάσουν τις επιπτώσεις που έχουν στα δικαιώματα του ανθρώπου οι αποφάσεις που λαμβάνουν στο πλαίσιο διεθνών και ευρωπαϊκών θεσμών οικονομικής διακυβέρνησης. Οι κυβερνήσεις έχουν καθήκον να δείξουν ότι οι αποφάσεις τους έχουν ως προτεραιότητα και ότι τουλάχιστον δεν εμποδίζουν την υλοποίηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Στα κράτη που λαμβάνουν διεθνή οικονομική βοήθεια θα πρέπει να δίνεται η δυνατότητα να εξασφαλίζουν ότι η απόλαυση των δικαιωμάτων του ανθρώπου προστατεύεται στις διεθνείς δανειακές συμβάσεις. Οι κυβερνήσεις θα πρέπει να ενισχύσουν τη συνεργασία στα φορολογικά ζητήματα για την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής προκειμένου να βοηθήσουν τα κράτη στην κινητοποίηση των απαραίτητων πόρων για την ολοκλήρωση των υποχρεώσεών τους ως προς τα δικαιώματα του ανθρώπου.
8. **δεσμεύσουν και να υποστηρίξουν την ενεργό κοινωνία των πολιτών.** Οι κυβερνήσεις θα πρέπει να σέβονται τον καίριο ρόλο των ΜΚΟ σχετικά με τη λιτότητα και τις ελευθερίες έκφρασης, του

συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι που έχουν αυτές. Ο συστηματικός διάλογος, Οι συστάσεις τους Επιτρόπου η διαβούλευση και η συνεργασία θα πρέπει να προωθηθούν μεταξύ των αρχών και της κοινωνίας των πολιτών για να καταστήσουν τον προϋπολογισμό και τα μέτρα λιτότητας πιο αποτελεσματικά και προσαρμοσμένα στις υπάρχουσες ανάγκες. Οι επιπτώσεις των περικοπών του προϋπολογισμού στη χρηματοδότηση των ΜΚΟ θα πρέπει να αξιολογηθούν πριν την υλοποίησή τους προκειμένου να μην τεθεί σε κίνδυνο η ικανότητα της κοινωνίας των πολιτών να επιβλέπει τις επιπτώσεις της λιτότητας και να παρέχει υπηρεσίες στις ομάδες που επηρεάζονται.

9. **εγγυηθούν την πρόσβαση στη δικαιοσύνη για όλους.** Οι κυβερνήσεις πρέπει να εγγυηθούν την αποτελεσματική πρόσβαση στη δικαιοσύνη κατά τη διάρκεια περιόδων οικονομικής ύφεσης, με τη διατήρηση του δικαστικού συστήματος, του συστήματος νομικής συνδρομής και μηχανισμών παραπόνων άμεσης πρόσβασης όπως είναι οι συνήγοροι του πολίτη και οι φορείς ισότητας. Η πρόσβαση στη δικαιοσύνη μπορεί επίσης να ενισχυθεί με προσφυγές στη δικαιοσύνη θέτοντας υπόψη της ζητήματα δημόσιου συμφέροντος και με απλοποιημένες και λιγότερο δαπανηρές διαδικασίες. Ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δοθεί στην παροχή βοήθειας και νομικής συνδρομής σε μειονεκτικές και περιθωριοποιημένες ομάδες ατόμων για να τους δοθεί η δυνατότητα να εκφράσουν τα παράπονά τους.
10. **κυρώσουν τις ευρωπαϊκές και διεθνείς συνθήκες δικαιωμάτων του ανθρώπου στον τομέα των οικονομικών και των κοινωνικών δικαιωμάτων.** Τα κράτη μέλη που δεν το έχουν πράξει ακόμα θα πρέπει να κυρώσουν τον αναθεωρημένο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη και το μηχανισμό συλλογικής προσφυγής, την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Κοινωνική Ασφάλιση και το Προαιρετικό Πρωτόκολλο του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα. Οι κυβερνήσεις θα πρέπει να ενισχύσουν την εθνική εφαρμογή των αποφάσεων και των συμπερασμάτων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων και της Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα. Τα οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα θα πρέπει να γίνουν αγώγιμα ενώπιον εθνικών δικαστηρίων.
11. **συστηματοποιήσουν τη δραστηριότητα που αφορά την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου.** Μια προσέγγιση επικεντρωμένη στα δικαιώματα θα πρέπει να ενσωματωθεί σε όλα τα επίπεδα των συνηθισμένων εργασιών της δημόσιας διοίκησης, συμπεριλαμβανομένου του σχεδιασμού οικονομικών πολιτικών και του προϋπολογισμού για να εξασφαλιστεί ότι οι απαντήσεις στην οικονομική κρίση λαμβάνουν υπόψη τις υποχρεώσεις ως προς τα δικαιώματα του ανθρώπου και την ισότητα. Τα κράτη μέλη θα πρέπει να εξετάσουν το ενδεχόμενο υιοθέτησης εθνικού σχεδίου δράσης για τα δικαιώματα του ανθρώπου προκειμένου να αυξηθεί η αποτελεσματικότητα των εργασιών για τα δικαιώματα του ανθρώπου και η συμμετοχή σε αυτές, αναγνωρίζοντας παράλληλα προτεραιότητες για την αντιμετώπιση των αποτελεσμάτων της κρίσης στην άσκηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου.
12. **δεσμεύσουν και να ενδυναμώσουν τις εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου στις απαντήσεις στην οικονομική κρίση.** Τα κράτη μέλη θα πρέπει να ενδυναμώσουν την αποτελεσματικότητα και την ανεξαρτησία των εθνικών δομών δικαιωμάτων του ανθρώπου, όπως είναι οι συνήγοροι του πολίτη, οι εθνικές επιτροπές δικαιωμάτων του ανθρώπου και οι φορείς ισότητας, που μπορούν να προστατεύουν τους ανθρώπους με προσβάσιμο τρόπο κατά των

παραβιάσεων δικαιωμάτων του ανθρώπου που προέρχονται από τη λιτότητα. Οι κυβερνήσεις θα πρέπει να συμβουλευόμαστε τις εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου κατά τη λήψη αποφάσεων για τα μέτρα λιτότητας και τους προϋπολογισμούς προκειμένου να επωφελούνται από τις εξειδικευμένες συμβουλές τους για τα δικαιώματα του ανθρώπου και την ισότητα, καθώς και για τις ομάδες που χρειάζονται την περισσότερη προστασία. Τα κράτη μέλη θα πρέπει να εξασφαλίσουν αρκετά ευρείες αρμοδιότητες στις εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου, τόσο στο πεδίο των οικονομικών όσο και στο πεδίο των κοινωνικών δικαιωμάτων, καθώς και αναγκαίο εξειδικευμένο προσωπικό και σταθερή χρηματοδότηση έτσι ώστε να ανταποκρίνονται στις αρμοδιότητές τους με αποτελεσματικό τρόπο.

Εισαγωγή

Το 2012, η Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης εξέφρασε την ανησυχία της για τα μέτρα λιτότητας και επεσήμανε ότι «οι περιοριστικές προσεγγίσεις που ακολουθούνται επί του παρόντος, οι οποίες στηρίζονται κατά κύριο λόγο σε περικοπές των κοινωνικών δαπανών από τους προϋπολογισμούς, μπορεί να μην οδηγήσουν στην επίτευξη του στόχου της δημοσιονομικής εξυγίανσης, αλλά διατρέχουν ακόμα τον κίνδυνο εμβάθυνσης της κρίσης και υπονόμευσης των κοινωνικών δικαιωμάτων καθώς οι προσεγγίσεις αυτές επηρεάζουν κυρίως τις χαμηλότερες εισοδηματικές τάξεις και τις πιο ευάλωτες κατηγορίες του πληθυσμού».¹

Σε περιόδους κρίσης, οι κυβερνήσεις δεν είναι σε θέση να αναγνωρίσουν άμεσα τη σχέση των δικαιωμάτων του ανθρώπου με το επείγον καθήκον διάσωσης της οικονομίας από την κατάρρευση. Αλλά όπως έχει πει ο Επίτροπος για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, «οι περίοδοι τρομερής οικονομικής δυσχέρειας δεν θα πρέπει να αντιμετωπίζονται ως καταστάσεις έκτακτης ανάγκης που συνεπάγονται αυτόματα την περικοπή των κοινωνικών και οικονομικών δικαιωμάτων και την επιδείνωση της κατάστασης των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων. Αντίθετα, τα κράτη θα πρέπει να αντιμετωπίζουν τέτοιες χρονικές περιόδους ως ευκαιρίες για να κάνουν ενδελεχή έλεγχο των εθνικών τους συστημάτων προστασίας δικαιωμάτων του ανθρώπου και για να αναδιοργανώσουν τη διοίκησή τους προκειμένου να δημιουργήσουν ή να ενισχύσουν την αποτελεσματικότητα των εθνικών τους συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης, συμπεριλαμβανομένων των κοινωνικών δικτύων ασφαλείας τα οποία θα πρέπει να είναι λειτουργικά όποτε χρειάζεται».²

Το παρόν Θεματικό Έγγραφο σκιαγραφεί τις επιπτώσεις στα δικαιώματα του ανθρώπου των μέτρων λιτότητας που εφαρμόστηκαν σε ολόκληρη την Ευρώπη κατόπιν παγκόσμιων χρηματοοικονομικών κρίσεων και παρέχει υποστηρικτική καθοδήγηση στα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης για την τήρηση των υποχρεώσεων τους ως προς τα δικαιώματα του ανθρώπου και την ισότητα σε καιρούς οικονομικής περιστολής. Το Θεματικό Έγγραφο διατυπώνει μια σειρά συγκεκριμένων συστάσεων για συμβατές με τα δικαιώματα του ανθρώπου αντιδράσεις στην κρίση και καταπιάνεται με το σημαντικό και μοναδικό ρόλο των εθνικών δομών δικαιωμάτων του ανθρώπου στη διασφάλιση της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου στο πλαίσιο της κρίσης.

Το **Κεφάλαιο 1** του παρόντος Θεματικού Εγγράφου παρέχει μια σύντομη περιγραφή ορισμένων επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης και των μέτρων λιτότητας στην απόλαυση των δικαιωμάτων του ανθρώπου στην Ευρώπη.

Το **Κεφάλαιο 2** παρουσιάζει τους κανόνες και τα πρότυπα δικαιωμάτων του ανθρώπου που σχετίζονται περισσότερο με περιόδους οικονομικής ύφεσης και ανάκαμψης.

Το **Κεφάλαιο 3** παρέχει συγκεκριμένη καθοδήγηση για τον τρόπο αποτελεσματικής εφαρμογής αυτών των κανόνων στην πράξη, σκιαγραφώντας κατά συνέπεια τον τρόπο με τον οποίο η νομοθεσία δικαιωμάτων του ανθρώπου μπορεί να βοηθήσει την πλαισίωση και διαμόρφωση των αντιδράσεων των κρατών μελών στα σύνθετα και επείγοντα οικονομικά διλήμματα με τα οποία έρχονται αντιμέτωπα.

¹ PACE, Resolution 1884, “Austerity measures – a danger for democracy and social rights”, 26 June 2012.

² Εκθεση του Επιτρόπου για την Πορτογαλία, CommDH(2012)22, σ. 15.

Το **Κεφάλαιο 4** κλείνει σκιαγραφώντας το σημαντικό ρόλο που μπορούν να διαδραματίσουν οι εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου στην επιτήρηση και αναθεώρηση του σχεδιασμού και της υλοποίησης των πολιτικών λιτότητας και στην παροχή λογοδοσίας για τις παραβιάσεις δικαιωμάτων του ανθρώπου λόγω της λιτότητας.

Οι συστάσεις του Επιτρόπου βρίσκονται στην αρχή του εγγράφου.

1. Επιπτώσεις των μέτρων λιτότητας και της οικονομικής κρίσης στην απόλαυση των δικαιωμάτων του ανθρώπου

1.1. Τυπολογία της λιτότητας

Οι Ευρωπαίοι ζουν τη βαθύτερη οικονομική ύφεση μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Αυτό που ξεκίνησε ως κατάρρευση του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος το 2007 και το 2008 έχει μετατραπεί σε μια νέα πολιτική πραγματικότητα λιτότητας που απειλεί περισσότερες από έξι δεκαετίες αυξανόμενης κοινωνικής αλληλεγγύης, οικονομικής ολοκλήρωσης και προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου στα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Οι αντιδράσεις των κυβερνητικών πολιτικών στο πρώτο κύμα της οικονομικής κρίσης (σε γενικές γραμμές από το 2007 έως το 2009) χαρακτηρίστηκαν από αντικυκλικές δημοσιονομικές και νομισματικές πολιτικές χωρίς προηγούμενο, με στόχο την εγγύηση της κοινωνικής προστασίας, την εκ νέου εδραίωση της χρηματοοικονομικής σταθερότητας και την τόνωση της οικονομικής ζήτησης για την πρόληψη μιας πλήρους παγκόσμιας ύφεσης.³ Έως το 2010 ωστόσο, πολλές ευρωπαϊκές κυβερνήσεις κατέστησαν τη μείωση των επιπέδων του ελλείμματός τους προεξέχουσα πολιτική προτεραιότητα. Τα περισσότερα εθνικά ελλείμματα δεν ήταν αποτέλεσμα μη βιώσιμων δημόσιων δαπανών την περίοδο πριν την κρίση, αλλά της σωτηρίας με δημόσιους πόρους των χρηματοπιστωτικών αγορών (που υπολογίζεται γύρω στα €4,5 τρις στην ΕΕ για την περίοδο μεταξύ του 2008 και του 2011, ή στο 37% του ΑΕΠ της περιοχής)⁴ και από τις μειώσεις στις φορολογικές εισφορές που προέκυψαν από την οικονομική ύφεση και τα πρωτοφανή επίπεδα ανεργίας.⁵ Ωστόσο, η πολιτική αντίδραση στο δεύτερο κύμα της κρίσης (2010-2013) χαρακτηρίστηκε από συσταλτικές δημοσιονομικές πολιτικές, περικοπές στις δημόσιες δαπάνες, επιλεκτικές φοροεπιδρομές, μεταρρυθμίσεις στις συντάξεις και εκπτώσεις στην προστασία της εργασίας με στόχο την κάμψη των δημόσιων ελλειμμάτων, την αναζωογόνηση της οικονομίας και την απόκτηση εμπιστοσύνης στις χρηματοπιστωτικές αγορές. Μετά από τρία χρόνια λιτότητας, τα επιλεγμένα αυτά μέτρα δεν έχουν επιτύχει ακόμα τους στόχους που είχαν θέσει.⁶

Η λιτότητα είναι παγκόσμιο φαινόμενο. Σύμφωνα με εκτιμήσεις, οι συστολές στις δημόσιες δαπάνες ως συνεχιζόμενη συνέπεια της παγκόσμιας οικονομικής ύφεσης επηρεάζουν 5,8 δις άτομα ή το 80% του παγκόσμιου πληθυσμού το 2013, που θα αυξηθεί στα 6,3 δις ή στο 90% των ανθρώπων παγκοσμίως έως το 2015.

³ EC, "A European Economic Recovery Plan", 26 November 2008; World Bank, The Jobs Crisis – Household and Government Responses to the Great Recession in Eastern Europe and Central Asia, 2011.

⁴ EC, "Bank recovery and resolution proposal: Frequently Asked Questions", 6 June 2012.

⁵ IMF, "A New Globalization for a New World", Opening Address by the Managing Director to the 2010 Annual Meetings of the Boards of Governors of the World Bank Group and the IMF, 8 October 2010.

⁶ IMF, "Fiscal Monitor: Fiscal Adjustment in an Uncertain World", April 2013.

Στα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, οι στρατηγικές δημοσιονομικής προσαρμογής έχουν διαφέρει σημαντικά, όπως και οι σχετικές επιπτώσεις στην περιοχή. Οι αντιδράσεις σε επίπεδο πολιτικής των χωρών που δέχονται διεθνή στήριξη ήταν διαφορετικές από τις αντιδράσεις των χωρών που επηρεάστηκαν με πιο έμμεσο τρόπο από την κρίση. Τα συγκεκριμένα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης που είναι και μέλη της ΕΕ υπόκεινται σε συγκεκριμένους κανονισμούς οικονομικής διακυβέρνησης που συμφωνούνται σε επίπεδο ΕΕ. Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι πολλές ευρωπαϊκές χώρες υποβλήθηκαν σε διαρθρωτικές αλλαγές στο παρελθόν που μοιάζουν με τις τρέχουσες πολιτικές λιτότητας. Παρά τις σημαντικές διαφορές, μια γενική τυπολογία των μέτρων λιτότητας μπορεί να συναχθεί τόσο από προηγούμενες πολιτικές διαρθρωτικών αλλαγών όσο και από αυτές που εφαρμόζονται σήμερα σε ολόκληρη την Ευρώπη. Σε γενικές γραμμές, τα μέτρα λιτότητας διαχωρίζονται σε τέσσερις κατηγορίες, κάθε μία από τις οποίες έχει ξεχωριστές επιπτώσεις στην άσκηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου: α) συρρίκνωση του δημόσιου προϋπολογισμού που επηρεάζει τις κοινωνικές δαπάνες, β) ανάδρομα μέτρα φορολόγησης, γ) μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας και δ) διαρθρωτικές αλλαγές στα συνταξιοδοτικά προγράμματα.⁷

Οι δημόσιες κοινωνικές δαπάνες είναι ο πρωταρχικός στόχος των μέτρων λιτότητας σε πολλά κράτη μέλη. Αυτό έχει συμβεί μέσω των περικοπών ή της θέσπισης ορίων μισθών, ιδιαίτερα στην εκπαίδευση, την υγεία και άλλους εργαζομένους του δημοσίου τομέα, μέσω του εξορθολογισμού των προγραμμάτων κοινωνικής προστασίας, της εξάλειψης ή του περιορισμού των επιδομάτων για καύσιμα, αγροτικά προϊόντα και τρόφιμα, μέσω της θέσπισης αυστηρότερων προϋποθέσεων πρόσβασης σε μια σειρά κοινωνικών παροχών, καθώς και μέσω άλλων περικοπών στο σύστημα εκπαίδευσης και το σύστημα υγείας.

Μεταρρυθμίσεις του φορολογικού συστήματος υπήρξαν επίσης ένα κεντρικό κομμάτι του μείγματος λιτότητας καθώς οι κυβερνήσεις επιδίωξαν να αντιμετωπίσουν τα ελλείμματα ανακτώντας έσοδα που χάθηκαν λόγω της οικονομικής ύφεσης. Πολλές από αυτές τις φορολογικές μεταρρυθμίσεις αύξησαν σημαντικά τα έσοδα και αντιστάθμισαν την ανάγκη για περαιτέρω περικοπές στον προϋπολογισμό. Ωστόσο, οι αυξήσεις των φόρων είναι σπάνια ουδέτερες ως προς τις περαιτέρω επιπτώσεις τους, ενώ ορισμένες επιβαρύνουν ακόμα περισσότερο τις οικογένειες με μικρά εισοδήματα οι οποίες πάσχουν ήδη με δυσανάλογο τρόπο από τις περικοπές στις δημόσιες υπηρεσίες. Φόροι προστιθέμενης αξίας και άλλοι φόροι κατανάλωσης ήταν η στρατηγική που προτιμήθηκε από πολλές κυβερνήσεις. Εάν δεν έχουν σχεδιαστεί κατάλληλα, εξαιρώντας με σαφή τρόπο βασικά είδη, οι φόροι κατανάλωσης επιβαρύνουν συχνά τα άτομα χαμηλού εισοδήματος με τη μεγάλη ευθύνη της οικονομικής ανάκαμψης καθώς δαπανούν μεγαλύτερο ποσοστό του εισοδήματός τους για φαγητό και βασικές υπηρεσίες. Αντίθετα, οι φόροι εισοδήματος, ιδιοκτησίας και οικονομικών συναλλαγών έχουν σε γενικές γραμμές πιο επιμερισμένες επιπτώσεις.

Πολλές κυβερνήσεις πραγματοποίησαν μεταρρυθμίσεις στον εργασιακό τομέα με στόχο την αύξηση της ανταγωνιστικότητας και τη στήριξη της ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας. Αυτές οι μεταρρυθμίσεις περιλαμβάνουν τη διάβρωση των δυνατοτήτων συλλογικών συμβάσεων, τη διευκόλυνση των απολύσεων, την επιβράδυνση ή την αντιστροφή των μισθολογικών προσαρμογών στον πληθωρισμό (δηλαδή μειώσεις στους πραγματικούς μισθούς) και τη μεταβολή άλλων

⁷ I. Ortiz και M. Cummins, «Age of Austerity: A Review of Public Expenditures and Adjustment Measures in 181 Countries», Initiative for Policy Dialogue and the South Centre Working Paper, May 2013; Report of the UN Independent Expert on extreme poverty and human rights, Magdalena Sepúlveda Carmona, 17 March 2011, A/HRC/17/34.

κανονισμών προστασίας της εργασίας. Ωστόσο, η εμπειρική υπόθεση πως η μειωμένη προστασία της εργασίας οδηγεί στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας και την ανάπτυξη αμφισβητείται.⁸

Η χρηματοοικονομική κρίση έχει προσφέρει ακόμα το πλαίσιο για διαρθρωτικές αλλαγές στα συνταξιοδοτικά συστήματα που έχουν συζητηθεί επί μακρόν. Τα περισσότερα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης εξετάζουν το ενδεχόμενο ή έχουν ήδη ξεκινήσει τέτοιες μεταρρυθμίσεις οι οποίες στοχεύουν σαφώς πέρα από τη σταδιακή περικοπή των δαπανών, αυξάνοντας, για παράδειγμα, την ηλικία συνταξιοδότησης, μειώνοντας τις συντάξεις και περιορίζοντας την πρόσβαση στο σύστημα συνταξιοδότησης. Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, τα συγκεκριμένα μέτρα δεν έχουν πιθανότητες να επιφέρουν άμεσες μειώσεις στις δημόσιες δαπάνες.⁹

1.2. Οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα

Ορισμένες από τις πιο έντονες συνέπειες της λιτότητας στα δικαιώματα του ανθρώπου και με τη μεγαλύτερη διάρκεια αφορούσαν τον τομέα των οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων.¹⁰

Το πρώτο σημαντικό θύμα της οικονομικής κρίσης και κατά συνέπεια των μέτρων λιτότητας ήταν η απόλαυση του δικαιώματος στην εργασία. Η δραματική αύξηση της εποχιακά προσαρμοζόμενης ανεργίας στην Ευρώπη από το 2008 έφτασε στο ιστορικά υψηλό επίπεδο του 12,1% στην περιοχή της ευρωζώνης και το 10,9% στην ΕΕ των 27 τον Ιούνιο του 2013, με ποσοστά ανεργίας που αντιστοιχούν σε περιόδους ύφεσης να κατατρέχουν την Ισπανία, την Ελλάδα και την Πορτογαλία.¹¹ Καθώς οι συστατικές δημοσιονομικές πολιτικές αμβλύνουν τις προοπτικές ανάπτυξης, η μακροχρόνια ανεργία γίνεται πιο διαδεδομένη,¹² με μακροχρόνιες διαρθρωτικές επιπτώσεις. Μόνο το 2012, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων (ECSR) εντόπισε 13 χώρες που είχαν αθετήσει τις υποχρεώσεις τους σύμφωνα με την παράγραφο 1 του άρθρου 1 του αναθεωρημένου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη για την υιοθέτηση πολιτικών πλήρους απασχόλησης.¹³

Η άστατη οικονομική ανάκαμψη, σε συνδυασμό με τη φθίνουσα προστασία των εργαζομένων, είναι πιθανό να απειλήσει τα εργασιακά δικαιώματα, συμπεριλαμβανομένων του δικαιώματος στις δίκαιες απολαβές, στις συλλογικές συμβάσεις και στις ασφαλείς και υγιεινές συνθήκες εργασίας. Στην Ισπανία για παράδειγμα ο ελάχιστος μισθός παραμένει σταθερός σε πολύ χαμηλότερα επίπεδα από

⁸ ILO, World of Work Report 2012: Better Jobs for a Better Economy.

⁹ OECD, November 2012, Social spending during the crisis: Social expenditure (SOCX) data update 2012.

¹⁰ PACE, Resolution 1884 (2012); Report of the UN Independent Expert on extreme poverty and human rights, Magdalena Sepúlveda Carmona, 17 March 2011, A/HRC/17/34.

¹¹ Eurostat News Release 118/2013, 31 July 2013, "Euro area unemployment rate at 12.1%".

¹² ILO, "World of Work Report 2013: Repairing the economic and social fabric: European Union Snapshot".

¹³ Αλβανία, Αρμενία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Βουλγαρία, Κροατία, Γεωργία, Ελλάδα, Ιταλία, Λετονία, Δημοκρατία της Μολδαβίας, Σλοβακία, Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας και Τουρκία.

τα πρότυπα του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη που καθιερώθηκαν για να εγγυώνται ένα αξιοπρεπές επίπεδο ζωής.¹⁴ Στην Ελλάδα, η Επιτροπή για την Ελευθερία του Συνεταιρίζεσθαι της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας εντόπισε επανειλημμένες και εκτενείς παρεμβάσεις στις ελεύθερες και εθελοντικές συλλογικές συμβάσεις καθώς και «σημαντικό έλλειμμα κοινωνικού διαλόγου».¹⁵ Η υψηλή ανεργία τείνει να μειώσει τη διαπραγματευτική ισχύ των εργαζομένων, γεγονός που καθιστά τους εργαζομένους ιδιαίτερα εύάλωτους και οδηγεί σε χαμηλότερα ποσοστά οικονομικής ανάπτυξης.¹⁶ Η εργασιακή εκμετάλλευση, συμπεριλαμβανομένης της εργασίας των παιδιών, της εμπορίας ανθρώπων και της κακομεταχείρισης των μεταναστών εργατών, αποτελεί μόνιμη ανησυχία των εμπειρογνομόνων καθώς όσο αυξάνεται η ζήτηση για φθηνό εργατικό δυναμικό, οι οικονομικές συνθήκες δυσχεραίνουν και υπάρχουν λιγότερες δημόσιες αρχές για να διεξάγουν εργασιακές επιθεωρήσεις ή να προσφέρουν υπηρεσίες προστασίας των παιδιών.¹⁷

Παράλληλα με τα εμπόδια που τίθενται στο δικαίωμα για αξιοπρεπή εργασία, το δικαίωμα για επαρκές επίπεδο ζωής απειλείται ως αποτέλεσμα των μέτρων λιτότητας. Τα σύνθετα αποτελέσματα των εμποδίων που τίθενται στις ευκαιρίες αξιοπρεπούς εργασίας, των περικοπών στις κοινωνικές υπηρεσίες και των αναδρομικών φορολογικών μεταρρυθμίσεων έχουν συμβάλει στην αύξηση της φτώχειας στην Ευρώπη.¹⁸ Το 2011, το ποσοστό των ανθρώπων στο χείλος της φτώχειας ή του κοινωνικού αποκλεισμού έφτασε το 24,2% στην ΕΕ των 27.¹⁹ Στην Εσθονία, για παράδειγμα, το ποσοστό του πληθυσμού που ζούσε κάτω από τα όρια της απόλυτης φτώχειας (δηλαδή κάτω από το κατώτατο όριο διαβίωσης) αυξήθηκε από το 8,2% το 2007 στο 11,7% το 2010.²⁰

Το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλιση και την κοινωνική προστασία έχουν επίσης υποφέρει από οπισθοδρομήσεις λόγω της λιτότητας. Τα προγράμματα κοινωνικής ασφάλισης και αρωγής δημιουργούν ανθεκτικότητα έναντι των κοινωνικών και χρηματοοικονομικών κινδύνων και παρέχουν πρόσβαση σε βασικά αγαθά και υπηρεσίες, καλύπτοντας ανάγκες που συνήθως δεν θα καλύπτονταν σε περιόδους οικονομικής ύφεσης. Καθώς η οικονομική κρίση βαθαίνει, πολλά κράτη μέλη αντιμετωπίζουν εκθετική αύξηση στη ζήτηση κοινωνικής προστασίας. Ταυτόχρονα, τα περιορισμένα εισοδήματα κοινωνικής ασφάλισης σε συνδυασμό με τη λιτότητα και τη δημοσιονομική εξυγίανση έχουν εξωθήσει τις χρηματοοικονομικές και διοικητικές δυνατότητες πολλών θεσμών κοινωνικής προστασίας εκτός των ορίων τους.²¹ Πολλές κυβερνήσεις έχουν επιλέξει να κάνουν μεταρρυθμίσεις στα συστήματα συνταξιοδότησης, γεγονός που μπορεί δυνητικά να κάνει πιο εύάλωτα και να αυξήσει τον κίνδυνο της φτώχειας για τα γηραιότερα άτομα. Για παράδειγμα στην Ελλάδα, η

¹⁴ Eurostat Labour Force Survey 2012 and CESR, “Visualizing Rights – Spain: Fact Sheet No. 12”, May 2012.

¹⁵ ILO Committee on Freedom of Association, Case No. 2820 “Findings and recommendations on Greece in the Committee Report”, 2012.

¹⁶ ILO, “Is aggregate demand wage-led or profit-led? National and global effects, Conditions of Work and Employment Series No. 40”, Working Paper, 30 October 2012.

¹⁷ Report of the UN Special Rapporteur on trafficking in persons, especially women and children, 12 August 2009, A/64/290; UN Special Rapporteur on contemporary forms of slavery, including its causes and consequences, Mission to Romania, 30 June 2011, A/HRC/18/30/Add.1; Report of the UN Independent Expert on foreign debt and human rights, 13 August 2012, A/67/304.

¹⁸ EC, “The social effects of labour market developments in the EU in the crisis”, Research note 7/2012: EU employment and social situation, quarterly review, December 2012.

¹⁹ Eurostat, News Release, 171/2012, 3 December 2012.

²⁰ Εκθεση του Επιτρόπου για την Εσθονία, CommDH(2013)12, σ. 5.

²¹ International Social Security Association, “Coping with the crisis: Managing social security in uncertain times, ISSA Crisis Monitor Project”, 2012; PACE Committee on Social Affairs, Health and Sustainable Development (Rapporteur: Denis Jacquat), “Decent pensions for all”, 9 April 2012, Doc. 12896.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων παρατήρησε στην απόφασή της επί μιας συλλογικής προσφυγής ότι τα συνταξιοδοτικά μεταρρυθμιστικά μέτρα «δημιουργούν τον κίνδυνο ευρείας οικονομικής εξαθλίωσης για ένα σημαντικό κομμάτι του πληθυσμού».²²

Το δικαίωμα στη στέγαση έχει τεθεί σε κίνδυνο ως αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης. Η κρίση στην αγορά ακινήτων που αποτελεί την αρχική αιτία της χρηματοοικονομικής κρίσης, σε συνδυασμό με την αυξανόμενη ανεργία, οδήγησε σε δραματική αύξηση των εξώσεων ως αποτέλεσμα της μη πληρωμής των υποθηκών, σε κατασχέσεις ενυπόθητων ακινήτων και σε ανακτήσεις κατοικιών σε πολλές χώρες.²³ Από το 2007, η απώλεια στέγης έχει αυξηθεί σε 15 από τις 21 χώρες που επιτηρούνται από εθνικούς εμπειρογνώμονες. Η κρίση αναγνωρίζεται ως η κύρια κινητήριος δύναμη της εξάπλωσης του φαινομένου των αστέγων στην Ελλάδα, την Ιρλανδία, την Ιταλία, την Πορτογαλία, την Ισπανία και το Ηνωμένο Βασίλειο. Νέες ομάδες αστέγων ξεπρόβαλαν, με την απώλεια στέγης να εξαπλώνεται στους μετανάστες, τους νέους, τις γυναίκες και τις οικογένειες.²⁴

Το δικαίωμα στη διατροφή επηρεάζεται από τα μέτρα λιτότητας όταν οι κυβερνήσεις διαθέτουν περιορισμένα επιδόματα για τη διατροφή χωρίς επαρκείς δικλίδες ασφαλείας για να εξασφαλίσουν την πρόσβαση στα ελάχιστα απαραίτητα επίπεδα. Η μείωση στην κατανάλωση βασικών τροφίμων αναφέρθηκε ως το πιο συχνό φαινόμενο στις χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης.²⁵ Για παράδειγμα στο Ηνωμένο Βασίλειο, οι τράπεζες τροφίμων βρίσκονται σε πρωτοφανή οριακά επίπεδα, με τις περικοπές στο σύστημα κοινωνικής πρόνοιας να είναι η αιτιολογία που δίνεται πιο συχνά.²⁶

Πολλοί άνθρωποι αντιμετωπίζουν δυσκολίες στο δικαίωμά τους για νερό ως αποτέλεσμα της λιτότητας. Για παράδειγμα στην Ιρλανδία εισήχθησαν νέες χρεώσεις επί της οικιακής χρήσης νερού ως προϋπόθεση για τη διεθνή υποστήριξη από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την ΕΚΤ και το ΔΝΤ.²⁷

Μακροχρόνιες ανησυχίες σχετικά με τη μειωμένη προσοχή που δίνεται στη συντήρηση των υποδομών για το νερό τονίζονται ως αποτέλεσμα των μέτρων λιτότητας, με σοβαρούς κινδύνους που αφορούν την ποιότητα και την προσβασιμότητα στο νερό. Σχέδια ιδιωτικοποίησης των δημόσιων υπηρεσιών νερού αποτελούν κομμάτι αρκετών πακέτων λιτότητας που μπορούν να απειλήσουν τη διάθεση νερού και την αποτελεσματική λογοδοσία των παρόχων νερού.²⁸

Το δικαίωμα στην εκπαίδευση έχει έρθει αντιμέτωπο με δυσκολίες, κυρίως λόγω των μειώσεων των προϋπολογισμών για την παιδεία. Οι επενδύσεις στην παιδεία έπεσαν στο ένα τρίτο των χωρών του

²² ECSR, Federation of employed pensioners of Greece (IKA-ETAM) v. Greece, complaint no. 76/2012, decision on the merits of 7 December 2012, § 81.

²³ The Commissioner's Recommendation on the implementation of the right to housing, CommDH(2009)5 και Έκθεση για την Ισπανία, CommDH(2013)18, σ. 8-9; Report of the UN Special Rapporteur on the right to adequate housing: the financial crisis and its causes, 4 February 2009, A/HRC/10/7.

²⁴ FEANTSA, "On the Way Home?", FEANTSA Monitoring Report on Homelessness and Homeless Policies in Europe, 2012.

²⁵ European Bank for Reconstruction and Development, "The second Life in Transition Survey (LiTS II)", 2011.

²⁶ Oxfam and Child Action on Poverty, Walking the Breadline: The Scandal of Food Poverty in 21st century Britain, May 2013.

²⁷ IMF, "Ireland: Letter of Intent, Memorandum of Economic and Financial Policies, and Technical Memorandum of Understanding; Letter of Intent and Memorandum of Understanding on Specific Economic Policy Conditionality", 28 November 2011.

²⁸ Report of the UN Special Rapporteur on the human right to safe drinking water and sanitation, Catarina de Albuquerque, 11 July 2013, A/HRC/24/44; Stockholm International Water Institute (SIWI), "The Global Financial and Economic Crisis and the Water Sector", 2009.

ΟΟΣΑ μεταξύ του 2009 και του 2010 ως αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης.²⁹ Για παράδειγμα, η Ισπανία μείωσε τον προϋπολογισμό της για την παιδεία κατά 21,4% μεταξύ του 2011 και του 2012, και η Εσθονία κατά 10% μεταξύ του 2008 και του 2009. Οι περικοπές στις επιδοτήσεις για την παιδεία και τις υποτροφίες, τους μισθούς των καθηγητών και τον προϋπολογισμό των σχολείων επηρεάζουν την ποιότητα, την προσβασιμότητα και την οικονομική δυνατότητα πρόσβασης στην εκπαίδευση και μπορεί να έχουν ως αποτέλεσμα την πρόωγη εγκατάλειψη του σχολείου με μακροπρόθεσμα αποτελέσματα για τα συγκεκριμένα παιδιά.³⁰

Περικοπές στις σχετικές με την υγεία δαπάνες έχουν επηρεάσει το δικαίωμα επίτευξης του υψηλότερου επιτεύξιμου επιπέδου υγείας. Στην Ελλάδα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η ΕΚΤ και το ΔΝΤ απαίτησαν οι δημόσιες δαπάνες να μην ξεπερνούν το 6% του ΑΕΠ, με την πιθανότητα μακροπρόθεσμων επιπτώσεων στη δημόσια υγεία. Οι περικοπές του προϋπολογισμού στον τομέα της υγείας στη Λετονία έχουν υπονομεύσει τη διαθεσιμότητα και την πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη.³¹ Χρεώσεις που πληρώνουν οι ίδιοι οι ασθενείς έχουν αυξηθεί σε πολλές χώρες παρά τα στοιχεία που δείχνουν ότι η εισαγωγή συστημάτων από κοινού πληρωμής συνδυάζεται με μειωμένη χρήση των υπηρεσιών υγείας και δυσχεραίνει τα υγειονομικά αποτελέσματα τόσο για τους ασθενείς υψηλού κινδύνου όσο και για τους ασθενείς με χαμηλό εισόδημα.³² Η εξασθετισμένη ψυχική υγεία, η κατάχρηση ουσιών και οι αυτοκτονίες έχουν συνδυαστεί με τα μέτρα λιτότητας.³³ Πρόσφατες βελτιώσεις στο προσδόκιμο ζωής στην περιοχή υποχωρούν λόγω της κρίσης.³⁴

1.3. Ατομικά και πολιτικά δικαιώματα

Τα δικαιώματα στη συμμετοχή στις δημόσιες υποθέσεις και στη διαφάνεια μέσω της παροχής έγκαιρης, προσβάσιμης και σχετικής πληροφόρησης πλήττονται λόγω της κρίσης. Πολλές κυβερνήσεις σχεδίασαν γρήγορα πολιτικές λιτότητας, παραγκωνίζοντας τους κανονικούς διαύλους συμμετοχής και κοινωνικού διαλόγου με το πρόσχημα της επείγουσας εθνικής χρηματοοικονομικής ανάγκης. Το εκτελεστικό σώμα διαθέτει συχνά μεγαλύτερα περιθώρια εξουσίας για την υιοθέτηση μέτρων λιτότητας δίχως διαβούλευση με το νομοθετικό σώμα, θέτοντας υπό αμφισβήτηση παραδεδεγμένους δημοκρατικούς ελέγχους και ισορροπίες. Η λήψη δημοκρατικών αποφάσεων σε εθνικό επίπεδο ανατρέπεται ακόμα περισσότερο από το γεγονός ότι τα όρια στα ελλείμματα και άλλοι σημαντικοί χρηματοοικονομικοί κανόνες που διαμορφώνονται σε ευρωπαϊκό διακυβερνητικό επίπεδο καθορίζουν τα επίπεδα δαπανών πολλών εθνικών κυβερνήσεων, με μικρή ή καθόλου συμμετοχή όσων πλήττονται από τις συνέπειες των περικοπών.³⁵

Η δριμύτητα των μέτρων λιτότητας, παράλληλα με τη συχνή αποτυχία διαβούλευσης με τα άτομα που επηρεάζονται από αυτά, έχει προκαλέσει μεγάλες διαδηλώσεις ιδιαίτερα στην Ισπανία, την Πορτογαλία και την Ελλάδα. Έχουν εκφραστεί ανησυχίες για τη χρήση υπερβολικής βίας κατά των

²⁹ OECD, Education at a Glance 2013: OECD Indicators, p. 186.

³⁰ Έκθεση του Επιτρόπου για την Ισπανία, CommDH(2013)18, σ. 9-10; Έκθεση για την Εσθονία, CommDH(2013)12, σ. 4; Έκθεση για την Πορτογαλία, CommDH(2012)22, σ. 6-7.

³¹ M. Karanikolos et al., "Financial crisis, austerity, and health in Europe", The Lancet, 13 April 2013; Report of the UN Independent Expert on foreign debt, Cephas Lumina, Addendum – Mission to Latvia, 27 May 2013, A/HRC.23/37Add.1.

³² N. Mas et al., "Los sistemas de copago en Europa, Estados Unidos y Canada: Implicancias para el caso español", IESE Business School, University of Navarra, November 2011.

³³ WHO, "Impact of economic crises on mental health", 2011.

³⁴ WHO, "European Health Report 2012", pp. 8-10.

³⁵ PACE, Resolution 1888, "The crisis of democracy and the role of the State in today's Europe", 27 June 2012.

διαδηλωτών και για τις παραβιάσεις των ελευθεριών της έκφρασης και της ειρηνικής συνάθροισης. Σκληρές αντιδράσεις στις κοινωνικές ανησυχίες μπορεί να δημιουργήσουν δυσπιστία στο δημοκρατικό σύστημα.³⁶

Τα μέτρα λιτότητας έχουν επίσης απειλήσει την πρόσβαση στη δικαιοσύνη αποδυναμώνοντας την προσβασιμότητα στη δικαιοσύνη και τις δυνατότητές της.³⁷ Μεταξύ του 2008 και του 2010, οι προϋπολογισμοί για τη δικαιοσύνη μειώθηκαν παράλληλα με τις γενικές μειώσεις στις δημόσιες δαπάνες στη Κροατία, τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, την Ουγγαρία, τη Σερβία, την Εσθονία, τη Λιθουανία και τη Λετονία.³⁸ Ακόμα, οι δικαστικές δαπάνες έχουν αυξηθεί σε ορισμένες χώρες ως αντίδραση στην κρίση. Στην Εσθονία για παράδειγμα, τα τέλη άσκησης αγωγής σε υποθέσεις αστικού δικαίου και σε ορισμένες υποθέσεις διοικητικού δικαίου διπλασιάστηκαν έως και πενταπλασιάστηκαν το 2009.³⁹ Το 2011 και το 2012 η νομική συνδρομή υπέστη σημαντικές περικοπές στη Γερμανία, την Ιρλανδία και το Ηνωμένο Βασίλειο, περιορίζοντας τη διαθεσιμότητά της σε μικρότερο αριθμό υποθέσεων.⁴⁰

Οι ελευθερίες των μέσων ενημέρωσης έχουν παρακωλυθεί στο πλαίσιο των μέτρων λιτότητας, συμπεριλαμβανομένων χωρών όπου η χρηματοοικονομική συστολή υπήρξε βαθύτατη.⁴¹ Τα δημόσια και τα ιδιωτικά μέσα έχουν υποστεί περικοπές προσωπικού και μισθών καθώς και το κλείσιμο παραρτημάτων, συμπεριλαμβανομένου του προσωρινού κλεισίματος της Ελληνικής Ραδιοφωνίας Τηλεόρασης. Οι εν λόγω περικοπές δεν συμβάλλουν απλά στην επιδείνωση των υαρχόντων προβλημάτων της μείωσης της πολυφωνίας των μέσων, αλλά απειλούν και την αποτελεσματική λειτουργία ενός θεμελιώδη πυλώνα της δημοκρατίας. Η ικανότητα των δημοσιογράφων να εκτελούν τους ουσιαστικούς ρόλους τους στην εκπαίδευση και περιφρούρηση έχει εξασθενήσει, περιορίζοντας την ελευθερία έκφρασης και το δικαίωμα στην ενημέρωση.

1.4. Δυσανάλογες επιπτώσεις σε μειονεκτικές και περιθωριοποιημένες ομάδες ανθρώπων

Η πλήρης και ουσιαστική ισότητα για όλους, αν και προστατεύεται ολοένα περισσότερο από τη νομοθεσία στα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, παραμένει στην πράξη τεράστια πρόκληση, με ακόμα περισσότερο επιδεινωμένους, λόγω της οικονομικής κρίσης, συστημικούς φραγμούς στην ισότητα. Πολιτικές αντιδράσεις στην κρίση με γνώμονα τη λιτότητα επιδεινώνουν τις ήδη αυξανόμενες ανισότητες και τις βαθιά ριζωμένες πρακτικές διακρίσεων.⁴² Τα θύματα των διακρίσεων στην οικονομική, πολιτιστική και κοινωνική ζωή βρίσκονται συχνά μακριά από τη λήψη πολιτικών αποφάσεων και μπορεί να μην είναι σε θέση να υψώσουν τη φωνή τους κατά των επιπτώσεων που έχουν τα μέτρα λιτότητας στις ζωές τους. Τα θύματα πολλαπλών και σύνθετων διακρίσεων κινδυνεύουν ιδιαίτερα.

³⁶ Έκθεση του Επιτρόπου για την Ισπανία, CommDH(2013)18, pp. 22-26; Amnesty International, “Police violence in Greece: Not just ‘isolated incidents’”, 2012.

³⁷ Report of the UN Special Rapporteur on extreme poverty and human rights, 9 August 2012, A/67/278.

³⁸ CEPEJ, “Evaluation of European Judicial Systems 2012”, p. 60; “Edition 2010”, pp. 46-47.

³⁹ Έκθεση του Επιτρόπου για την Εσθονία, CommDH(2013)12, σ. 10.

⁴⁰ FRA, Annual report 2012, p. 243.

⁴¹ Freedom House, “Freedom of the Press 2013: A Global Survey of Media Independence”.

⁴² OECD, Divided we stand: why inequality keeps rising, 2011.

Η ανεργία, οι μεροληπτικές και επισφαλείς συνθήκες εργασίας καθώς και η αυξανόμενη ξενοφοβία επηρεάζουν την καθημερινή ζωή των μεταναστών και όσων ζητούν άσυλο. Λόγω των περικοπών στον προϋπολογισμό, υπάρχουν λιγότεροι διαθέσιμοι πόροι για την υποδοχή ατόμων που ζητούν άσυλο, για προγράμματα διευκόλυνσης της κοινωνικής και οικονομικής ενσωμάτωσης των μεταναστών, καθώς και για νομική συνδρομή και πρόσβαση στις κοινωνικές και υγειονομικές υπηρεσίες.⁴³ Αν και οι μετανάστες εργάτες συμβάλλουν στη φορολογική βάση, αντιμετωπίζουν αυξανόμενα εμπόδια ως προς την πρόσβαση σε στοιχειώδεις κοινωνικές υπηρεσίες. Για παράδειγμα στην Ισπανία, οι μεταρρυθμίσεις που προέκυψαν με γνώμονα τη λιτότητα είχαν ως αποτέλεσμα για τους παράτυπους μετανάστες την άρνηση πρόσβασης στη, κατά το παρελθόν κατοχυρωμένη, δημόσια υγειονομική περίθαλψη,⁴⁴ αφήνοντάς τους εκτεθειμένους στους αυξημένους κινδύνους για την υγεία που σχετίζονται με τις περιόδους ύφεσης.

Η οικονομική κρίση έχει ως αποτέλεσμα την περαιτέρω επιδείνωση της ήδη δύσκολης οικονομικής κατάστασης πολλών εθνικών μειονοτήτων, συμπεριλαμβανομένων των Ρομά. Οι Ρομά είναι ιδιαίτερα εκτεθειμένοι στη μακροχρόνια ανεργία και πρόσφατοι υπολογισμοί δείχνουν πως το 70% με 90% των Ρομά στις χώρες όπου έγινε έρευνα ζει σε συνθήκες σοβαρών υλικών στερήσεων.⁴⁵ Προκαταλήψεις κατά των Ρομά τροφοδοτούνται από την πτωτική στρόφη της οικονομίας, καθιστώντας τα θετικά

⁴³ OECD, *Settling in: OECD indicators of immigrants integration 2012*; EC, “Inclusion of young migrants”, Research note 6/2012; CESR, “Mauled by the Celtic Tiger: Human rights in Ireland’s economic meltdown”, February 2012; Έκθεση του Επιτρόπου για την Ελλάδα, CommDH(2013)6 (διαθέσιμη στην Ελληνική).

⁴⁴ “Urgent Measures to Guarantee the Sustainability of the National Health System and to Improve the Quality and Security of Loans”, Spanish Royal Decree 16/2012.

⁴⁵ European Employment Observatory, “Review: Long-term Unemployment 2012”; FRA, *The Situation of Roma in 11 EU Member States: Survey results at a glance*, 2012.

μέτρα για την προστασία των Ρομά μη δημοφιλή.⁴⁶ Οι δημοκρατίες στην Ευρώπη έχουν απειληθεί σημαντικά από την αιφνίδια αύξηση της μισαλλοδοξίας, της ξενοφοβίας και του ρατσισμού καθώς και των ανησυχητικών τάσεων εξτρεμισμού, που μεγεθύνονται από την άσχημη οικονομική κατάσταση.⁴⁷ Πολλοί πολιτικοί έχουν επιλέξει να ανακατευθύνουν το δημόσιο έλεγχο της δράσης τους μετατρέποντας σε εξιλαστήρια θύματα τους αδυνάμους και κατηγορώντας τα θύματα – είτε πρόκειται για εθνικές ή θρησκευτικές μειονότητες, είτε πρόκειται για μετανάστες ή άτομα που ζητούν άσυλο, Ρομά ή άτομα με χαμηλές απολαβές. Πολύ συχνά σε ρατσιστικές δράσεις έχουν αντιπαρατεθεί ασθενείς αντιδράσεις από την πλευρά του κράτους.⁴⁸

Οι δομικές ανισότητες και διαφορές που επηρεάζουν την άσκηση των δικαιωμάτων των γυναικών έχουν επιδεινωθεί από τα συσσωρευτικά αποτελέσματα αρκετών μέτρων λιτότητας, ιδιαίτερα όσον αφορά τα δικαιώματα στην αξιοπρεπή εργασία και στο επαρκές επίπεδο ζωής.⁴⁹ Το 2011, οι γυναίκες αντιμετώπισαν υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας συγκριτικά με τους άντρες στην ΕΕ, με ποσοστά 25,2% και 23% αντίστοιχα.⁵⁰ Οι περικοπές στις θέσεις εργασίας του δημόσιου τομέα, τις συντάξεις και τις υπηρεσίες, συμπεριλαμβανομένης της φύλαξης των παιδιών, των γονικών επιδομάτων και των επιδομάτων τέκνων, της υγειονομικής περίθαλψης και των υπηρεσιών στα θύματα βίας καθώς και της νομικής συνδρομής επηρεάζουν ιδιαίτερα τις γυναίκες. Περικοπές έχουν επίσης λάβει χώρα σε προγράμματα ισότητας των φύλων.⁵¹ Οι γυναίκες που είναι οι κύριοι προστάτες οικογενείας έχουν αναλάβει το ευρέως μη αναγνωρισμένο βάρος της περίθαλψης, όπως για παράδειγμα ατόμων με αναπηρίες ή παιδιών, το οποίο έχει αυξηθεί καθώς τα κράτη μειώνουν το προσωπικό και τη χρηματική υποστήριξη και επιβάλλουν αυστηρότερα κριτήρια για τη λήψη επιδομάτων. Καθώς οι κυβερνήσεις απομακρύνονται από την κοινωνική προστασία και αυξάνεται η οικονομία της περίθαλψης χωρίς αποζημίωση, η δυνατότητα των γυναικών να συμμετέχουν με ίσους όρους στη δημόσια και οικονομική ζωή φθίνει.⁵²

Η παιδική φτώχεια και η ανεργία των νέων είναι σημαντικές ανησυχίες που είναι πιθανό να έχουν μακροπρόθεσμα αποτελέσματα. Σε πολλές χώρες η παιδική φτώχεια έχει αυξηθεί ακόμα πιο απότομα συγκριτικά με τα ποσοστά φτώχειας στο γενικό πληθυσμό. Τα μέτρα λιτότητας που σχετίζονται με τα επιδόματα τέκνων και τα οικογενειακά επιδόματα, η γενικευμένη ανεργία και οι αυξανόμενες τιμές των τροφίμων είναι κεντρικά προβλήματα που επηρεάζουν την ευημερία των παιδιών. Η πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου, η παιδική εργασία και η ενδοοικογενειακή βία

⁴⁶ Έκθεση του Επιτρόπου για την Πορτογαλία, CommDH(2012)22.

⁴⁷ Report of the UN Special Rapporteur on racism, Mutuma Ruteere, 29 May 2012, A/HRC/20/38; FRA, “EU MIDIS Data in Focus Report 6: Minorities as Victims of Crime”, 2012.

⁴⁸ The Commissioner’s Human Rights Comment, “Europe must combat racist extremism and uphold human rights”, 13 May 2013; Έκθεση του Επιτρόπου για την Ελλάδα, CommDH(2013)6 (διαθέσιμη στην Ελληνική).

⁴⁹ Report of the UN High Commissioner for Human Rights on the impact of austerity measures on economic, social and cultural rights, 7 May 2013, E/2013/82.

⁵⁰ Eurostat, “Headline indicators 2005–2012”.

⁵¹ EC, “Women and men in the crisis”, Research note 4/2012; European Women’s Lobby, “The Price of Austerity”, 2012; J. Butterworth and J. Burton, “Equality, Human Rights and the Public Service Spending Cuts: Do UK Welfare Cuts Violate the Equal Rights to Social Security”, The Equal Rights Review, Vol. 11, 2013.

⁵² Oxfam International and European Women’s Lobby, An Invisible Crisis? Women’s poverty and social exclusion in the European Union at a time of recession, March 2010; J. Lethbridge, “Impact of the Global Economic Crisis and Austerity Measures on Women”, Public Services International, 2012.

συνιστούν επιπλέον ανησυχίες.⁵³ Ο συσχετισμός μεταξύ της ακατάπαυστης ανοδικής πορείας της ανεργίας των νέων κάτω των 25 με την κρίση δεν χωρά αμφιβολία. Περισσότεροι από τους μισούς νέους είναι επίσημα άνεργοι στην Ισπανία, την Πορτογαλία και την Ελλάδα, με μικρή πρόοδο να αναμένεται έως το 2016. Το ποσοστό των νέων που βρίσκεται εκτός εκπαίδευσης, απασχόλησης ή κατάρτισης (NEET) έχει αυξηθεί κατά περίπου 1% από το 2008 σε ολόκληρη την περιοχή, και κατά 4% και 6% στην Ισπανία και την Ελλάδα αντίστοιχα, με σοβαρές και «τρομακτικές» μακροχρόνιες επιπτώσεις για αυτούς τους νέους.⁵⁴

Καθώς η Ευρώπη στο σύνολό της γηράσκει, και οι νέοι βρίσκουν μια αυξανόμενα αφιλόξενη αγορά εργασίας, η αλληλεγγύη μεταξύ των γενεών είναι πιο σημαντική από ποτέ. Ωστόσο η λιτότητα επηρεάζει και τους γηραιότερους. Οι διακρίσεις και ο στιγματισμός με βάση την ηλικία στην αγορά εργασίας, οι δυσανάλογες περικοπές στις συντάξεις, η διαθεσιμότητα και επάρκεια των μακροχρόνιων προνοιακών υπηρεσιών και η κακοποίηση των ηλικιωμένων είναι πρωταρχικές ανησυχίες. Οι γυναίκες μεγάλης ηλικίας είναι ιδιαίτερα ευάλωτες στις επιπτώσεις της κρίσης καθώς το εισόδημα ή η σύνταξή τους είναι συχνά σημαντικά χαμηλότερα από των ανδρών ως αποτέλεσμα των συσσωρευτικών διακρίσεων.⁵⁵

Άτομα με αναπηρίες έχουν επηρεαστεί έντονα από την ανεργία και τα μέτρα λιτότητας που έχουν περιορίσει την πρόσβασή τους στην προσωπική βοήθεια και τη λογική στέγαση. Από την έναρξη της οικονομικής κρίσης, στην Ευρώπη έχει μειωθεί η συμμετοχή ατόμων με αναπηρίες στην αγορά εργασίας. Υπάρχουν επίσης στοιχεία ότι οι προϋπολογισμοί λιτότητας έχουν περιορίσει την πρόσβαση των ατόμων με αναπηρίες στη συμμετοχή στην κοινωνία, την εκπαίδευση, την πρωτοβάθμια ιατρική περίθαλψη και αρωγή, θέτοντας εμπόδια στην αποϊδρυματοποίηση.⁵⁶

⁵³ UNICEF, A recovery for all: rethinking socio-economic policies for children and poor families, 2012; Eurochild, “Survey on the effects of economic and financial crisis on children and young people”, 9 October 2009 and Reports, January 2011 and December 2012; EC, “Material deprivation among children”, Research note 7/2011; Έκθεση του Επιτρόπου για την Πορτογαλία, CommDH(2012)22; Έκθεση για την Εσθονία, CommDH(2013)12; Έκθεση για την Ισπανία, CommDH(2013)18.

⁵⁴ ILO, Global Employment trends for youth 2013 – a generation at risk; and Global Employment Trends 2013 – Recovering from a second jobs dip; PACE, Resolution 1885, “The young generation sacrificed: social, economic and political implications of the financial crisis”, 26 June 2012.

⁵⁵ PACE Committee on Social Affairs, Health and Sustainable Development (Rapporteur: Denis Jacquat), “Decent pensions for all” working document, 9 April 2012, Doc. 12896; Έκθεση του Επιτρόπου για την Πορτογαλία, CommDH(2012)22; Έκθεση για την Εσθονία CommDH(2013)12; Report of the UN High Commissioner for Human Rights on the human rights of older persons, 20 April 2012, E/2012/51.

⁵⁶ European Foundation Centre, European Consortium of Foundations on Human Rights and Disability, “Assessing the impact of European governments’ austerity plans on the rights of people with disabilities, key findings”, October 2012; Έκθεση του Επιτρόπου για την Εσθονία, CommDH(2013)12; Έκθεση για την Ισπανία, CommDH(2013)18.

κρίση έχει επίσης φθοροποιό επίδραση στην κατάσταση άλλων μειονεκτικών ομάδων, αν και η τεκμηρίωση που υπάρχει σε επίπεδο περιοχής είναι πιο περιορισμένη. Για παράδειγμα, ορισμένες ομάδες της κοινωνίας των πολιτών έχουν αναφέρει ότι τα δικαιώματα των λεσβίων, των ομοφυλοφίλων, των αμφιφυλοφίλων και των διεμφυλικών ατόμων έχουν επηρεαστεί έντονα από τα μέτρα λιτότητας, ιδιαίτερα ως προς την πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη και τις υπηρεσίες.⁵⁷

1.5. Αλληλεξάρτηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και διαγενεαλογικές επιπτώσεις της λιτότητας

Τα δικαιώματα του ανθρώπου είναι αδιαίρετα, αλληλοεξαρτώμενα και αλληλοσυνδεόμενα. Εμπόδια ως προς τα οικονομικά, κοινωνικά, πολιτιστικά, ατομικά και πολιτικά δικαιώματα είναι άρρηκτα συνδεδεμένα και έχουν σύνθετα αποτελέσματα για τα άτομα. Η παραβίαση της άσκησης των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων επηρεάζει ακόμα την άσκηση των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων. Για παράδειγμα, η απώλεια στέγης και η διαβίωση σε ιδρύματα μπορεί να οδηγήσει εύκολα στην παραβίαση του δικαιώματος στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή. Η φτώχεια μπορεί να γίνει σοβαρό εμπόδιο στην άσκηση ποικίλων δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Οι παραβιάσεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου που σχετίζονται με τη λιτότητα μπορούν να έχουν επίσης μακροπρόθεσμα και διαγενεαλογικά αποτελέσματα. Η απώλεια αξιοπρεπούς εργασίας χωρίς την ύπαρξη αποτελεσματικού προγράμματος κοινωνικής προστασίας μπορεί να οδηγήσει γρήγορα σε έξωση από την κατοικία και σε απώλεια στέγης, και εν τέλει να έχει ως αποτέλεσμα την κακή κατάσταση υγείας και ακόμα και το θάνατο.⁵⁸ Στα παιδιά που εκτίθενται στη φτώχεια και την κακή διατροφή στο πλαίσιο των οικογενειών τους μπορεί να ανακοπεί η φυσική ανάπτυξή τους και να υπάρξουν μακρόχρονες κοινωνικές και υγειονομικές επιπτώσεις στην ενήλικη ζωή. Επιπλέον οι σχολικές επιδόσεις τους είναι πιθανό να περιοριστούν, δυσχεραίνοντας τις προοπτικές τους ως ατόμων στην κοινωνία. Αυξανόμενος αριθμός παιδιών εγκαταλείπει πρόωρα το σχολείο για να βρει απασχόληση και να στηρίξει τις οικογένειές του, με επιπτώσεις στις σχολικές επιδόσεις τους που θα τον ακολουθούν εσαεί. Αυτό δημιουργεί συνθήκες ανασφάλειας στην εργασία και την επανεμφάνιση της παιδικής εργασίας και εκμετάλλευσης.⁵⁹ Κατά συνέπεια, η Ευρώπη κινδυνεύει να δημιουργήσει μια «χαμένη γενιά» απογοητευμένων νέων ανθρώπων με δυνητικά τρομερές επιπτώσεις για την αλληλεγγύη μεταξύ των γενεών, την κοινωνική συνοχή και τη μακροπρόθεσμη πολιτική σταθερότητα.⁶⁰

1.6. Επιπτώσεις στις δυνατότητες του κράτους και το σύστημα προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου

Οι επιλογές πολιτικών λιτότητας και δημοσιονομικής εξυγίανσης είχαν συστημικές επιπτώσεις στις δυνατότητες του κράτους και το σύστημα προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Οι κυβερνήσεις είναι οι πρωταρχικοί θεματοφύλακες των δικαιωμάτων του ανθρώπου και ως εκ τούτου η αποτελεσματικότητά τους είναι ύψιστης σημασίας για τη εγγύηση του σεβασμού προς τα δικαιώματα όλων. Ωστόσο υπάρχουν αυξανόμενες ανησυχητικές ενδείξεις ότι η ικανότητα του

⁵⁷ Βλ. π.χ. Joint civil society submission to the CESCR on Spain, May 2012, p.14.

⁵⁸ George Kaplan, "Economic crises: Some thoughts on why, when and where they (might) matter for health—A tale of three countries", *Social Science and Medicines*, 74, (2012) pp. 643-646

⁵⁹ Save the Children, "Food for Thought: Tackling child malnutrition to unlock potential and boost prosperity", 2013; Έκθεση του Επιτρόπου για την Πορτογαλία, CommDH(2012)22; Έκθεση για την Ισπανία, CommDH(2013)18.

⁶⁰ PACE, Resolution 1885 (2012).

κράτους να προστατεύσει και να πληρώσει τα δικαιώματα του ανθρώπου και να διενεργήσει άλλες κρατικές λειτουργίες σε περίοδο κρίσης μειώνεται από τα διαδοχικά προγράμματα δημοσιονομικής εξυγίανσης.⁶¹

Σε πολλές χώρες οι περικοπές στον προϋπολογισμό έχουν βάλει στόχο δημόσιους οργανισμούς και δημόσιους υπαλλήλους σε κεντρικό και δημοτικό επίπεδο, που σε ορισμένες περιπτώσεις θα μπορούσε να εξασθενήσει σημαντικά την ικανότητα του κράτους να λειτουργήσει με αποτελεσματικό τρόπο. Τα μέτρα λιτότητας είχαν σοβαρές επιπτώσεις στις τοπικές και περιφερειακές κυβερνήσεις οι οποίες έχουν καίριες ευθύνες για την παροχή προγραμμάτων κοινωνικής πρόνοιας και κοινωνικής ασφάλισης στις κοινότητές τους. Αν και ορισμένες χώρες αντιστάθηκαν στην περικοπή της χρηματοδότησης των τοπικών αρχών, χώρες όπως η Σερβία, η Βουλγαρία και το Ηνωμένο Βασίλειο μείωσαν τις τοπικές επιδοτήσεις. Οι τοπικές κυβερνήσεις, που μέχρι πρότινος κατάφεραν να παρέχουν προστασία από τις χειρότερες συνέπειες του πρώτου κύματος της κρίσης, αντιμετωπίζουν σημαντικούς περιορισμούς στους τοπικούς πόρους λόγω των μειώσεων στη χρηματοδότηση από την εθνική κυβέρνηση, της εξάρτησης από ασταθείς φορολογικές βάσεις και της αυξανόμενης ζήτησης για δημόσιες υπηρεσίες από άτομα που δεν μπορούν πλέον να τα καταφέρουν μόνοι τους.⁶²

Το σύστημα προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου και οι δομές εγχώριας λογοδοσίας έχουν αντιμετωπίσει δυσκολίες σε πολλές χώρες ως αποτέλεσμα της λιτότητας. Η πρόσβαση στη δικαιοσύνη έχει εξασθενήσει από τις περικοπές στη χρηματοδότηση της δικαιοσύνης και της νομικής συνδρομής. Πολλές εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου (αναλύονται στο Κεφάλαιο 4) βρέθηκαν αντιμέτωπες με δυσανάλογες περικοπές ή συγχωνεύσεις. Ορισμένες εξαφανίστηκαν τελείως. Ο μη κυβερνητικός τομέας, ο οποίος δρα συχνά ως ένας ουσιαστικός προμηθευτής κοινωνικών υπηρεσιών κατά τη διάρκεια της κατάρρευσης των κρατικών λειτουργιών, έχει επίσης επηρεαστεί από τη μειωμένη δημόσια χρηματοδότηση.

⁶¹ PACE, Resolution 1888 (2012).

⁶² PACE, Resolution 1886, “The impact of the economic crisis on local and regional authorities in Europe”, 26 June 2012; Council of Europe, “Local Government in Critical Times: Policies for Crisis, Recovery and a Sustainable Future”, 2011.

2. Πρότυπα δικαιωμάτων του ανθρώπου και νομολογία σχετικά με τη λιτότητα

Η οικονομική πολιτική είναι μια άσκηση κρατικής εξουσίας και ως τέτοια υπόκειται στους κανόνες, τα πρότυπα και τις διαδικαστικές αρχές των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Όπως είναι ενσωματωμένα στο διεθνές δίκαιο δικαιωμάτων του ανθρώπου, τα ατομικά, πολιτικά, οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα δεν είναι αναλώσιμα σε καιρούς οικονομικής δεινότητας, αλλά είναι ουσιαστικής σημασίας για την αειφόρο και χωρίς αποκλεισμούς οικονομική ανάκαμψη. Το παρόν κεφάλαιο παρουσιάζει τα πιο σχετικά διεθνή και περιφερειακά πρότυπα δικαιωμάτων του ανθρώπου σε καιρούς οικονομικής ύφεσης, βασισμένα σε σχετική διεθνή και εθνική νομολογία. Καθώς οι διεθνείς και ευρωπαϊκοί φορείς επιτήρησης των δικαιωμάτων του ανθρώπου και τα εθνικά δικαστήρια έχουν αρχίσει να προσέχουν περισσότερο τις επιπτώσεις της κρίσης, αυτά τα σχετικά πρότυπα και τα σχετιζόμενα κριτήρια έχουν αναπτυχθεί περαιτέρω προκειμένου να ανταποκριθούν στις σημερινές οικονομικές συνθήκες. Αυτό αφορά ιδιαίτερα την υποχρέωση των κρατών να προστατεύουν τα οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα, να αποφεύγουν την περαιτέρω διάβρωση και τον εκφυλισμό αυτών των δικαιωμάτων και να προλαμβάνουν δυσανάλογες επιπτώσεις των μέτρων λιτότητας σε συγκεκριμένα κομμάτια του πληθυσμού.

2.1. Τα δικαιώματα του ανθρώπου ως νομική επιταγή και στόχοι υψηλότερα ιστάμενων πολιτικών

Το Συμβούλιο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου των Ηνωμένων Εθνών επιβεβαίωσε στην Ειδική Σύσκεψη του το 2009 ότι «οι παγκόσμιες οικονομικές και χρηματοοικονομικές κρίσεις δεν περιορίζουν την ευθύνη των εθνικών αρχών και της διεθνούς κοινότητας στην υλοποίηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου».⁶³ Παρομοίως, το 2009 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων δήλωσε ότι «η οικονομική κρίση δε θα πρέπει να έχει ως συνέπεια τη μείωση της προστασίας των αναγνωρισμένων από τον [Ευρωπαϊκό Κοινωνικό] Χάρτη δικαιωμάτων. Ως εκ τούτου, οι κυβερνήσεις δεσμεύονται να προχωρήσουν σε όλα τα απαραίτητα βήματα για να διασφαλίσουν ότι τα δικαιώματα του Χάρτη προστατεύονται με αποτελεσματικό τρόπο σε μια χρονική περίοδο που οι δικαιούχοι τους χρειάζονται περισσότερη προστασία».⁶⁴ Το 2012, το Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, καλωσόρισε ένα νέο σύνολο Καθοδηγητικών Αρχών για το Ξένο Χρέος και τα Δικαιώματα του Ανθρώπου από το οποίο προκύπτει ότι οι κυβερνήσεις υποχρεούνται να διασφαλίζουν την πρωτοκαθεδρία των δικαιωμάτων του ανθρώπου όταν λαμβάνουν αποφάσεις ιδίου ή αλλότριου δανεισμού.⁶⁵ Αντιστοίχως, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων, αναφερόμενη στις δεσμεύσεις της Ελλάδας απέναντι στην Τρόικα, κατέστησε σαφές ότι «τα συμβαλλόμενα μέρη ... θα πρέπει – τόσο κατά την προετοιμασία του

⁶³ Human Rights Council Resolution S-10/1 “The impact of the global economic and financial crises on the universal realization and effective enjoyment of human rights”, para. 5.

⁶⁴ ECSR, *Conclusions 2009*, Vol. I, paragraph 17.

⁶⁵ Report of the UN Independent Expert on foreign debt, Cephias Lumina, 10 April 2011, A/HRC/20/23.

εν λόγω κειμένου, όσο και κατά τη θεσμοθέτησή του ως εθνικό νόμο – να συνυπολογίσουν πλήρως τις δεσμεύσεις τους που πηγάζουν από την κύρωση του Χάρτη Κοινωνικών Δικαιωμάτων». ⁶⁶ Έπεται ότι τα κράτη φέρουν το αρχικό βάρος απόδειξης ότι οποιοδήποτε προτεινόμενο μέτρο λιτότητας είναι σύμφωνο με τις ισχύουσες υποχρεώσεις τους αναφορικά με τα δικαιώματα του ανθρώπου.

Πρόσφατη εθνική νομολογία στη Λετονία, την Πορτογαλία και τη Λιθουανία αναδεικνύει την κανονιστική υπεροχή των συνταγματικά κατοχυρωμένων αρχών δικαιωμάτων του ανθρώπου επί αδικαιολόγητων μέτρων του προϋπολογισμού. Στη Λετονία, το Συνταγματικό Δικαστήριο συμφώνησε ότι διατάξεις περί διεθνούς δανεισμού που προβλέπονται στις συμφωνίες με ΔΝΤ/Ευρωπαϊκή Επιτροπή/ΕΚΤ δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως επιχείρημα για τον περιορισμό συνταγματικά εγγυημένων υποχρεώσεων ως προς τα δικαιώματα του ανθρώπου που αφορούν την παροχή επαρκούς κοινωνικής ασφάλισης. Τόσο οι κοινωνικές συνέπειες των περικοπών των συντάξεων όσο και λιγότερο περιοριστικές εναλλακτικές έπρεπε να ληφθούν υπόψη κατά την ολοκλήρωση τέτοιων συμφωνιών. ⁶⁷ Στην Πορτογαλία, το Συνταγματικό Δικαστήριο κήρυξε τη μείωση των κονδυλίων του προϋπολογισμού για τα κοινωνικά δικαιώματα αντισυνταγματική και διέταξε την αποκατάστασή τους. ⁶⁸ Το Συνταγματικό Δικαστήριο της Λιθουανίας έχει διατυπώσει συγκεκριμένα, αυστηρά κριτήρια αξιολόγησης σύμφωνα με τα οποία κοινωνικά δικαιώματα μπορούν να περιοριστούν κατά τη διάρκεια μιας οικονομικής κρίσης. ⁶⁹

2.2. Κανόνες οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων στο πλαίσιο της λιτότητας

Σύμφωνα με το διεθνές και Ευρωπαϊκό δίκαιο δικαιωμάτων του ανθρώπου, τα κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης έχουν την υποχρέωση να σέβονται, να προστατεύουν και να υλοποιούν τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα, τόσο σε καιρούς οικονομικής ανάπτυξης όσο και σε καιρούς στασιμότητας. ⁷⁰ Οι κύριες συνθήκες περιλαμβάνουν το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα, τον αναθεωρημένο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη, τον Ευρωπαϊκό Κώδικα Κοινωνικής Ασφάλειας και διάφορες συμβάσεις της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας. Ενώ η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ECHR) αποτελεί κυρίως ένα σύμφωνο ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έχει επίσης εντοπίσει παραβιάσεις της Σύμβασης που αφορούν, για παράδειγμα, δικαιώματα σχετικά με την κοινωνική πρόνοια, το σύστημα υγείας και τη στέγαση.

Ενώ η πλήρης υλοποίηση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών (ESC) δικαιωμάτων μπορεί να επιτευχθεί μόνο σταδιακά σε βάθος χρόνου, τα σχετικά πρότυπα επιβάλλουν υποχρεώσεις άμεσης εφαρμογής, μεταξύ άλλων την αμεροληψία (αναλύεται στο 2.5) και τον ελάχιστο πυρήνα υποχρεώσεων. Δηλαδή, τα κράτη τελούν υπό την άμεση υποχρέωση «να διασφαλίσουν την πλήρωση των, τουλάχιστον, 'ελάχιστων βασικών επιπέδων' οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων

⁶⁶ ECSR, *Panhellenic Federation of pensioners of the Public Electricity Corporation (POS-DEI) v. Greece*, complaint no. 79/2012, decision on the merits of 7 December 2012, para. 47.

⁶⁷ Συνταγματικό Δικαστήριο της Λετονίας, Υπόθεση αρ. 2009-43-01, Απόφαση της 21^{ης} Δεκεμβρίου 2009.

⁶⁸ Συνταγματικό Δικαστήριο της Πορτογαλίας, Απόφαση αρ. 187/13, 5 Απριλίου 2013.

⁶⁹ Συνταγματικό Δικαστήριο της Λιθουανίας, Απόφαση της 20^{ης} Απριλίου 2010 and Απόφαση της 6^{ης} Φεβρουαρίου 2012.

⁷⁰ "Maastricht Guidelines on Violations of Economic, Social and Cultural Rights".

καθολικά», ανεξάρτητα από το επίπεδο της οικονομικής τους ανάπτυξης ή τη βάση των πόρων τους.⁷¹ Σε καιρούς οικονομικής δυσχέρειας, οι κυβερνήσεις πρέπει οικειοθελώς να θέτουν ως προτεραιότητα – ως προς τον τρόπο εύρεσης εσόδων και καταμερισμού των δημοσίων πόρων – την επίτευξη του ελάχιστου κεντρικού περιεχομένου των απαραίτητων δικαιωμάτων για τη διασφάλιση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.⁷²

Η Επιτροπή του ΟΗΕ για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα (CESCR), η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων και εθνική νομολογία σε αρκετές χώρες έχουν επεκτείνει το περιεχόμενο αυτού του ελάχιστου πυρήνα αναγκών σε σχέση με τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων έχει καταστήσει σαφές ότι αν και η διολίσθηση στη χρηματοδότηση του εθνικού συστήματος κοινωνικής ασφάλειας δεν αποτελεί *ipso facto* παραβίαση του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη, του Ευρωπαϊκού Κώδικα Κοινωνικής Ασφάλειας ή της υπ' αρ. 102 Διεθνούς Σύμβασης Εργασίας σχετικά με τα Ελάχιστα Επίπεδα Κοινωνικής Ασφάλειας, ένα ελάχιστο, ικανοποιητικό επίπεδο θα πρέπει να διασφαλίζεται πάντα για όλους έτσι ώστε να απολαμβάνουν ουσιαστικά το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλεια.⁷³ Για παράδειγμα, τα συνταξιοδοτικά εισοδήματα για τους ηλικιωμένους δεν πρέπει να βρίσκονται κάτω από το όριο της φτώχειας, το οποίο έχει οριστεί ως το 50% του μέσου εισοδήματος οποιασδήποτε χώρας. Η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης έχει επίσης διασαφηνίσει ότι τα κράτη θα αμελούσαν τα καθήκοντά τους που απορρέουν από τον Ευρωπαϊκό Κώδικα Κοινωνικής Ασφάλειας εάν τα επιδόματα κοινωνικής ασφάλισης έπεφταν στην ουσία κάτω από το όριο της φτώχειας.⁷⁴

Τα ελάχιστα βασικά επίπεδα του δικαιώματος στην εργασία και των εργασιακών δικαιωμάτων ορίζονται μέσω της νομολογίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων και των εργασιακών προτύπων της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας. Το ελάχιστο επίπεδο του δικαιώματος στις δίκαιες απολαβές, για παράδειγμα, ορίζεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων στο όριο του 60% του εθνικού μέσου μισθού, ή όπως οριστεί από τις συλλογικές συμβάσεις.⁷⁵ Σε εθνικό επίπεδο, κατά την αναθεώρηση της συνταγματικότητας του Κρατικού Προϋπολογισμού για το 2013, το Συνταγματικό Δικαστήριο της Πορτογαλίας εδραίωσε την ύπαρξη εχεγγύων για το «δικαίωμα σε ένα κατώτατο επίπεδο διαβίωσης» και διαπίστωσε ότι κάτι τέτοιο δεν εφαρμοζόταν από το κράτος κατά την υιοθέτηση των περικοπών του προϋπολογισμού για τα επιδόματα ασθενείας και ανεργίας.⁷⁶

Οποιαδήποτε αποτυχία εκπλήρωσης των ελάχιστων κεντρικών υποχρεώσεων θεωρείται *prima facie* παραβίαση, εκτός εάν το κράτος μπορεί να αποδείξει ότι «έχει γίνει κάθε προσπάθεια αξιοποίησης

⁷¹ CESCR, General Comment No. 3, paras. 5 and 10.

⁷² CESCR, General Comments No. 3, para. 12, No. 12, para. 28 and No. 14, para. 18; Statement on allocation of resources, E/C.12/2007/1, paras. 4 and 6.

⁷³ ECSR, Pensioners' Union of the Athens-Piraeus Electric Railways (I.S.A.P.) v. Greece, complaint No. 78/2012, decision on the merits of 7 December 2012, para. 65.

⁷⁴ CoE Committee of Ministers, "Resolution CM/ResCSS(2012)8 of 12 September 2012 on the application of the European Code of Social Security and its Protocol by Greece".

⁷⁵ ECSR, Conclusions XIV-2, Statement of Interpretation on Article 4.1, pp. 50-52.

⁷⁶ Συνταγματικό Δικαστήριο της Πορτογαλίας, Απόφαση αρ. 187/13, 5 Απριλίου 2013.

όλων των διαθέσιμων πόρων στην προσπάθεια εκπλήρωσης, ως ζητήματος προτεραιότητας, των εν λόγω ελάχιστων υποχρεώσεων». ⁷⁷ Ένα ελάχιστο κοινωνικής προστασίας με βάση τα δικαιώματα του ανθρώπου, το οποίο προστατεύει την καθολική διαθεσιμότητα των βασικών επιπέδων κοινωνικών υπηρεσιών, εισοδήματος, συστήματος υγείας, σίτισης και στέγασης αναγνωρίζεται όλο και περισσότερο από τη Διεθνή Οργάνωση Εργασίας και φορείς δικαιωμάτων του ανθρώπου, ως ενσάρκωση της πολιτικής για τη διασφάλιση της εκπλήρωσης των ελάχιστων βασικών επιπέδων των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων. ⁷⁸

Οι κυβερνήσεις έχουν επίσης καθήκον να αντλήσουν όσο το δυνατόν περισσότερους διαθέσιμους πόρους χρειάζονται για την υλοποίηση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων. Η διαθεσιμότητα των πόρων δεν αναφέρεται μόνο στους πόρους που βρίσκονται στη διάθεση του κράτους την παρούσα στιγμή, αλλά και στους πόρους εκείνους που θα ήταν δυνατόν να αντλήσουν σε ένα εύλογο και δίκαιο πλαίσιο. Ανάλογα με τις εθνικές περιστάσεις, η επιστράτευση αυτών των πόρων για την επένδυση στα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα συμπεριλαμβάνει γενικά την ανακατανομή των υπαρχόντων πόρων, την παραγωγή πόρων μέσω μεταρρυθμίσεων στη δημοσιονομική και φορολογική πολιτική, νομισματική πολιτική και χρηματοπιστωτικό περιορισμό, τη χρηματοδότηση του ελλείμματος, την αναδιάρθρωση του χρέους και την αναπτυξιακή αρωγή. ⁷⁹ Δίνοντας έμφαση στην ανάγκη εξέτασης όλων των χρηματοδοτικών εναλλακτικών για την αποφυγή υποβάθμισης των οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, η Επιτροπή του ΟΗΕ για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα έχει δηλώσει ότι οποιαδήποτε προτεινόμενα μέτρα λιτότητας μπορούν να εισαχθούν μόνο κατόπιν εξάντλησης όλων των πιθανών εναλλακτικών, συμπεριλαμβανομένων των προσαρμογών της φορολογικής πολιτικής. ⁸⁰ Η υποχρέωση διεθνούς συνεργασίας και αρωγής όπως περιγράφεται στις παραγράφους 1 των άρθρων 2 και 11 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα ορίζει ότι τα κράτη οφείλουν να συνεργάζονται με – και όχι να υπονομεύουν – τις προσπάθειες άλλων κρατών για την άντληση του μεγίστου των διαθέσιμων πόρων για την υλοποίηση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων μέσω, επί παραδείγματι, της αυξημένης συνεργασίας για την εξάλειψη της φοροδιαφυγής.

Ιδιαίτερη απήχηση στο διάλογο για τη λιτότητα έχει και η απαγόρευση οπισθοδρόμησης. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, τα κράτη δεν καλούνται να υλοποιήσουν όλα τα οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα εν μία νυκτί, αλλά αντιθέτως πρέπει να κινηθούν όσο το δυνατόν γρηγορότερα προς το συγκεκριμένο στόχο υλοποιώντας τα δικαιώματα σε βάθος χρόνου μέσω μετρήσιμης προόδου. Άμεση απόρροια αυτού του καθήκοντος προοδευτικής υλοποίησης είναι η αποφυγή οπισθοδρόμησης κατά την υλοποίηση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων από πλευράς κυβερνήσεων, ακόμα και σε περιόδους σημαντικού περιορισμού των πόρων, όπως σε περιόδους οικονομικών υφέσεων. Πράξεις ή παραλείψεις που οδηγούν στην υποβάθμιση της άσκησης

⁷⁷ CESCR, General Comment No. 3, para. 10

⁷⁸ ILO, Recommendation concerning national floors of social protection, No. 202, 2012; “Report of the Office of the UN High Commissioner for Human Rights on the impact of the global economic and financial crises on the realization of all human rights and on possible actions to alleviate it”, 18 February 2010, A/HRC/13/38, paras. 21 and 25.

⁷⁹ R. Balakrishnan, D. Elson, J. Heintz, N. Lusiani, Maximum Available Resources & Human Rights: Analytical Report, Center for Women’s Global Leadership, Rutgers University, 2011.

⁸⁰ CESCR, “Letter on behalf of the Committee of Economic, Social and Cultural Rights to all States Parties to the ICESCR on the protection of rights in the context of the economic and financial crisis”, 16 May 2012; Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights on the impact of austerity measures on economic, social and cultural rights, 2013, E/2013/82.

των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων, είτε νομικώς μέσω αποδυναμωμένης νομικής προστασίας, είτε πρακτικώς, μέσω υλικών περικοπών στις κοινωνικές υπηρεσίες, μπορούν να εισαχθούν μόνο μετά από «ενδεδειγμένο έλεγχο» όλων των εναλλακτικών και «θα πρέπει να δικαιολογούνται πλήρως σε σχέση με το σύνολο των δικαιωμάτων που περιγράφονται στο Σύμφωνο και στο πλαίσιο πλήρους χρήσης των μέγιστων διαθέσιμων πόρων».⁸¹

Παρά το γεγονός ότι παρέχεται σημαντικός βαθμός ελευθερίας κινήσεων στη νομοθετική και εκτελεστική εξουσία, οι εκτιμήσεις για την ανεπάρκεια χρηματοδότησης πρέπει να αναλύονται διεξοδικά, να ελέγχονται και να επιθεωρούνται για το εύλογόν τους, παρά να γίνονται δεκτές ως κάτι δεδομένο. Ένα αυξανόμενο σώμα εθνικής νομολογίας και έγκυρων ερμηνειών από διεθνείς φορείς έχει αρχίσει να αναπτύσσει ένα πιο εξελιγμένο σύνολο λειτουργικών προαπαιτούμενων και κανονιστικών κριτηρίων προκειμένου να κρίνει το κατά πόσον δράση κρατών οδηγεί σε αδικαιολόγητη οπισθοδρόμηση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων.⁸² Ίσως η εναργέστερη έκφανση της απαγόρευσης οπισθοδρόμησης παρασχέθηκε από την Επιτροπή του ΟΗΕ για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα το Μάιο του 2012. Η Επιτροπή του ΟΗΕ για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα καθιέρωσε τα παρακάτω κριτήρια για την αξιολόγηση του κατά πόσον μέτρα λιτότητας ή δημοσιονομικής προσαρμογής θα θεωρούνταν εύλογα και δικαιολογημένα και κατά συνέπεια συμβατά με το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα:

- α. η πολιτική αποτελεί παροδικό μέτρο που καλύπτει μόνο την περίοδο της κρίσης,
- β. η πολιτική είναι απαραίτητη και αναλογική, υπό την έννοια ότι η υιοθέτηση οποιασδήποτε άλλης πολιτικής, ή η αδυναμία δράσης, θα ήταν πιο επιζήμιες για τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα,
- γ. η πολιτική δεν είναι μεροληπτική και περιλαμβάνει όλα τα δυνατά μέσα, συμπεριλαμβανομένων φορολογικών μέτρων, για την υποστήριξη των κοινωνικών μεταφορών και την άμβλυνση των ανισοτήτων που μπορεί να ανακύψουν σε καιρούς κρίσης και τη διασφάλιση ότι τα δικαιώματα των μειονεκτικών και περιθωριοποιημένων ατόμων και ομάδων δεν επηρεάζονται δυσανάλογα, και
- δ. η πολιτική προσδιορίζει το ελάχιστο κεντρικό περιεχόμενο δικαιωμάτων, ή ένα όριο κοινωνικής προστασίας, όπως αυτό ορίζεται από τη Διεθνή Οργάνωση Εργασίας, και διασφαλίζει την προστασία αυτού του κεντρικού περιεχομένου σε κάθε περίπτωση.⁸³

Τα πρωτεύοντα καθήκοντα των κρατών απευθύνονται στους δικαιούχους των δικαιωμάτων εντός της δικαιοδοσίας τους. Παρά ταύτα, οι κυβερνήσεις έχουν επίσης το καθήκον της συνεργασίας και αλληλοβοήθειας για την υλοποίηση των οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, όπως προβλέπεται από το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα, τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες και τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, αλλά και όπως επαναδιατυπώνονται με σαφήνεια από διάφορους φορείς που έχουν ιδρυθεί από διεθνείς συμβάσεις. Αυτή η υποχρέωση για διεθνή συνεργασία και συνδρομή συνεπάγεται ότι τα

⁸¹ CESCR, General Comment No. 3, paras 9-12.

⁸² International Commission of Jurists, Courts and the Legal Enforcement of Economic, Social and Cultural Rights: Comparative experiences of justiciability, 2008; C. Courtis, Ni un paso atrás: la prohibición de regresividad en material de derechos sociales, Editores de Puerto s.r.l., 2006; CESCR, General Comment No. 19, para. 42.

⁸³ CESCR, "Open Letter to States Parties regarding the protection of rights in the context of economic crisis", 16 May 2012.

κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης μπορούν να θεωρηθούν υπεύθυνα για σχετικές παραβιάσεις δικαιωμάτων του ανθρώπου- είτε ατομικά, μέσω πολιτικών δανεισμού, συμφωνιών χρηματοοικονομικής διακυβέρνησης, όπως η Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Σταθερότητα, το Συντονισμό και τη Διακυβέρνηση, μέσω περιφερειακών θεσμών όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση είτε μέσω διεθνών χρηματοοικονομικών θεσμών όπως το ΔΝΤ – σε περίπτωση που η δράση τους προβλεπόμενα θίγει την ικανότητα άλλων κυβερνήσεων να προστατέψουν και να υλοποιήσουν τα οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα όλων.⁸⁴ Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έχει καταστήσει σαφές ότι κράτη μπορούν να μεταφέρουν αρμοδιότητές τους σε διεθνείς οργανισμούς «υπό την προϋπόθεση ότι τα δικαιώματα της Σύμβασης παραμένουν "ασφαλή". Η ευθύνη των κρατών-μελών συνεχίζει να υφίσταται ως εκ τούτου ακόμα και μετά από μια τέτοια μεταφορά».⁸⁵

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει δεσμευτεί με τις θεμελιώδεις αξίες του «σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της ισότητας, των κανόνων δικαίου και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων ατόμων που ανήκουν σε μειονότητες».⁸⁶ Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης περιέχει επίσης νομικά δεσμευτικούς κανόνες για την εφαρμογή του δικαίου και των πολιτικών της ΕΕ στον τομέα των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων. Η μελλοντική προσχώρηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αποτελεί θετική απεικόνιση ενός περιφερειακού φορέα ο οποίος αναγνωρίζει τα καθήκοντά του σε σχέση με τα δικαιώματα του ανθρώπου και επιλέγει να υποβάλλει τη δράση του στη δικαιοδοσία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

2.3. Ατομικά και πολιτικά δικαιώματα

Οι διεθνείς και ευρωπαϊκές συνθήκες για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα σχετίζονται επίσης με τον έλεγχο των επιπτώσεων των μέτρων λιτότητας. Η αμερόληπτη πρόσβαση στη δικαιοσύνη και στα ένδικα μέσα, όπως εξασφαλίζεται από το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα και την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, είναι απαραίτητη για τις ευάλωτες ομάδες ανθρώπων. Το κράτος έχει τη θετική υποχρέωση σύμφωνα με τα άρθρα 6 και 13 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου να διατηρήσει ένα λειτουργικό δικαστικό σύστημα και να διασφαλίσει αποτελεσματική πρόσβαση στην ανεξάρτητη δικαιοσύνη και, σε ορισμένες περιπτώσεις, να παράσχει δωρεάν νομική συνδρομή.⁸⁷ Το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής (άρθρο 8 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου) δείχνει την αλληλεξάρτηση ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων με τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα. Παραβιάσεις του δικαιώματος στη στέγαση, μείζων ανησυχία σε καιρούς

⁸⁴ Το περιεχόμενο της υποχρέωσης για διεθνή συνεργασία και αρωγή σχετικά με συγκεκριμένα δικαιώματα αναλύεται περαιτέρω μεταξύ άλλων στα CESCR General Comments Nos. 11, 12, 14, 15, 18, και 19. Βλ. επίσης Maastricht Principles on Extraterritorial Obligations of States in the Area of Economic, Social and Cultural Rights, Article 31.

⁸⁵ *Matthews v. the United Kingdom*, application No. 24833/94, judgment of 18 February 1999, para 32; *Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland*, application No. 45036/98, judgment of 30 June 2005.

⁸⁶ Συνθήκη για Ευρωπαϊκή Ένωση, άρθρο 2.

⁸⁷ *Airey v. Ireland*, application No. 6289/73, judgment of 9 October 1979; *Laskowska v. Poland*, application No. 77765/01, judgment of 13 March 2007.

λιτότητας, μπορεί επίσης να συντελέσει στην καταστρατήγηση του δικαιώματος στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή.⁸⁸

Οι ελευθερίες του συνεταιρίζεσθαι, της έκφρασης και της ειρηνικής συνάθροισης είναι σαφώς προστατευμένες σύμφωνα με το διεθνές και ευρωπαϊκό δίκαιο δικαιωμάτων του ανθρώπου⁸⁹ και στηρίζουν την ενεργή κοινωνία πολιτών και τα ΜΜΕ, συμπεριλαμβανομένης της κριτικής θέσης τους έναντι της λιτότητας. Οποιοσδήποτε περιορισμός αυτών των δικαιωμάτων θα πρέπει να προβλέπεται από το νόμο, να είναι απαραίτητος σε μια δημοκρατική κοινωνία και να είναι αναλογικός, λαμβάνοντας τα λιγότερο περιοριστικά μέτρα που είναι απαραίτητα για την επίτευξη του νόμιμου στόχου. Η δυσανάλογη χρήση βίας από την αστυνομία στο πλαίσιο διαδηλώσεων κατά της λιτότητας μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την παραβίαση των ελευθεριών της έκφρασης και του συνέρχεσθαι.⁹⁰ Αυτά τα δικαιώματα τέμνουν επίσης με το δικαίωμα στην πληροφόρηση και στη συμμετοχή στα κοινά.

Η απόλυτη απαγόρευση απάνθρωπης και ταπεινωτικής μεταχείρισης (άρθρο 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου) μπορεί επίσης να εφαρμοστεί σε περιπτώσεις ακραίας κακουχίας, ασύμβατης με την ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Το Δικαστήριο έχει επισημάνει ότι το ανεπαρκές ύψος συνταξιοδοτικών και άλλων κοινωνικών επιδομάτων μπορεί να είναι ασύμβατο με το άρθρο 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.⁹¹ Ωστόσο, το Δικαστήριο δεν έχει ακόμα εντοπίσει κάποια άμεση παραβίαση της εν λόγω διάταξης αναφορικά με την έλλειψη κοινωνικής προστασίας. Υφίσταται επίσης η ανάγκη να ελέγχεται ότι όποια μέτρα λιτότητας επηρεάζουν τις συνθήκες κράτησης και διαβίωσης των κρατούμενων δεν αγγίζουν τη δριμύτητα της απάνθρωπης και ταπεινωτικής μεταχείρισης σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ή την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας.

2.4. Δικαιώματα διαφάνειας, συμμετοχής και λογοδοσίας

Οι διαδικαστικές αρχές των δικαιωμάτων του ανθρώπου, ιδιαίτερα η διαφάνεια, η συμμετοχή, η λογοδοσία και τα αποτελεσματικά ένδικα μέσα, καθοδηγούν τον τρόπο με τον οποίο η δημόσια διοίκηση οφείλει να διεξάγει τις διαδικασίες χάραξης της οικονομικής πολιτικής από το σχεδιασμό της μέχρι την εφαρμογή και τον έλεγχό της.⁹² Το δικαίωμα στη δημόσια συμμετοχή, προστατευόμενο μεταξύ άλλων και από το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (άρθρο 25) και τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες (άρθρο 29), ξεπερνά τα απλά εκλογικά δικαιώματα προκειμένου να συμπεριλάβει τα καθήκοντα ενεργούς ενσωμάτωσης των θιγόμενων από

⁸⁸ Βλ. π.χ. *Moldovan and Others v. Romania*, applications Nos. 41138/98 and 64320/01, judgment no. 2 of 12 July 2005.

⁸⁹ ICCPR, Articles 19, 21 and 22, and ECHR, Articles 10 and 11.

⁹⁰ Έκθεση του Επιτρόπου για την Ισπανία, CommDH(2013)18, σ. 22-26.

⁹¹ *Larioshina v. Russia*, application No. 56869/00, decision of 23 April 2002.

⁹² Report of the Independent Expert on the question of human rights and extreme poverty, Magdalena Sepúlveda Carmona, 17 March 2011, A/HRC/17/34, paras. 25–28.

την κοινωνική και οικονομική πολιτική σε ουσιαστικούς διαύλους συμμετοχής έτσι ώστε οι αποφάσεις να βασίζονται σε έναν ευρύ εθνικό διάλογο παρά σε στενά ίδια συμφέροντα.⁹³ Η διαφάνεια απαιτείται παρομοίως σε όλα τα σημεία του κύκλου πολιτικής, έτσι ώστε τα άτομα να είναι σε θέση να ασκήσουν το δικαίωμά τους, σύμφωνα με το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (άρθρο 19) και την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (άρθρο 10), στην προσβάσιμη, σχετική και έγκαιρη πληροφόρηση σχετικά με πολιτικές που θα επηρεάσουν τη ζωή τους.⁹⁴

Το 2012, η Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης κάλεσε τα κράτη μέλη να «αναλογιστούν πώς τέτοιες διαδικασίες θα μπορούσαν να γίνουν πιο δημοκρατικές στο μέλλον, επίσης αναφορικά με τη μελλοντική χάραξη οικονομικής πολιτικής σε ευρωπαϊκό επίπεδο και, εν τω μεταξύ, πώς θα δράσουν με τη μέγιστη δυνατή διαφάνεια όταν λαμβάνουν οποιεσδήποτε ακραίες αποφάσεις οι οποίες επηρεάζουν σε βάθος τις εθνικές οικονομίες και τις ζωές των ανθρώπων».⁹⁵ Σε πρόσφατες αποφάσεις σχετικά με συλλογικές προσφυγές για τα συνταξιοδοτικά δικαιώματα στην Ελλάδα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων επεσήμανε την αποτυχία της κυβέρνησης να διεξάγει το ελάχιστο επίπεδο έρευνας και ανάλυσης για τις επιπτώσεις των μέτρων λιτότητας και να εκτιμήσει με ουσιαστικό τρόπο τον πλήρη αντίκτυπό τους στις ευάλωτες ομάδες της κοινωνίας, σε συνεργασία με τους εμπλεκόμενους οργανισμούς.⁹⁶ Το καθήκον διαβούλευσης με τους ενδιαφερομένους ισχύει εξίσου και για τους θεσμούς της ΕΕ μέσω των παραγράφων 2 και 3 του άρθρου 11 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία προβλέπει ότι «τα θεσμικά όργανα [της ΕΕ] διατηρούν ανοιχτό, διαφανή και τακτικό διάλογο με τις αντιπροσωπευτικές ενώσεις και την κοινωνία των πολιτών. Προκειμένου να εξασφαλίζεται η συνοχή και η διαφάνεια των δράσεων της Ένωσης, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή διεξάγει ευρείες διαβουλεύσεις με τα ενδιαφερόμενα μέρη».⁹⁷

Κεντρικό μέλημα των δικαιωμάτων του ανθρώπου είναι η ρύθμιση της άσκησης εξουσίας παρέχοντας εχέγγυα για το ότι όσοι βρίσκονται σε θέσεις εξουσίας είναι υπόλογοι, φέρουν την ευθύνη και τελικώς λογοδοτούν σε αυτούς που επηρεάζονται από τις ενέργειές τους. Τα κράτη έχουν το δεσμευτικό καθήκον να λογοδοτούν και να εγγυώνται αποτελεσματικά ένδικο μέσα και αποκατάσταση των παραβιάσεων των δικαιωμάτων του ανθρώπου, μέσω προσβάσιμων και αποτελεσματικών μηχανισμών (π.χ. δικαστικών πεδίων διαλόγου, πολιτικών θεσμών, διοικητικών σωμάτων ή άλλων ημί- και μη-δικαστικών μηχανισμών). Η λογοδοσία δεν συνιστά μόνον ανασκόπηση των πεπραγμένων, αλλά μπορεί να έχει σημαντική προληπτική λειτουργία διασφαλίζοντας ότι οι δημόσιοι και ιδιωτικοί λειτουργοί εναρμονίζουν τη δράση τους με τις αντίστοιχες υποχρεώσεις τους ως προς τα δικαιώματα του ανθρώπου και συμμετέχουν σε διάλογο με τους δικαιούχους των δικαιωμάτων προκειμένου να αποτραπούν επιζήμιες πολιτικές.⁹⁸

⁹³ Βλ. επίσης UN Declaration on the Right to Development; Limburg Principles on the Implementation of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, 1986.

⁹⁴ Θέση που υποστηρίχθηκε από το Δικαστήριο στην υπόθεση *Társaság a Szabadságjogokért v. Hungary*, application No. 37374/05, judgment of 14 April 2009, para. 35.

⁹⁵ PACE, Resolution 1884 (2012).

⁹⁶ ECSR, *Panhellenic Federation of pensioners of the Public Electricity Corporation (POS-DEI) v. Greece*, complaint No. 79/2012, decision on the merits of 7 December 2012, paras. 75-77.

⁹⁷ Βλ. επίσης, D. O'Donovan, "The Insulation of Austerity: The Charter of Fundamental Rights and European Union Institutions", *Human Rights Ireland*, 16 May, 2013.

⁹⁸ OHCHR and CESR, "Who Will Be Accountable?", 2013.

2.5. Ισότητα, μη διακριτική μεταχείριση και θετικά μέτρα

Οι αλληλο-ενισχυόμενες αρχές της ισότητας και της μη διάκρισης βρίσκονται στην καρδιά των υποχρεώσεων των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με τα δικαιώματα του ανθρώπου, διατρέχοντας καθεμία από τις προαναφερθείσες συνθήκες. Η αποτελεσματική απόλαυση των δικαιωμάτων του ανθρώπου πρέπει εξ ορισμού να προστατεύεται για όλους, χωρίς διακρίσεις βάσει γένους ή φύλου, φυλετικής ή εθνικής προέλευσης, αναπηρίας, σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας φύλου, ηλικίας, θρησκείας ή πεποιθήσεων, ή κοινωνικοοικονομικής κατάστασης. Για να εξαλειφθούν οι διακρίσεις στην πράξη, όλοι θα πρέπει να έχουν αποτελεσματική πρόσβαση στα δικαιώματά τους. Οι κυβερνήσεις έχουν το καθήκον να διασφαλίζουν την πραγματική και αποτελεσματική ισότητα ακολουθώντας συγκεκριμένα θετικά μέτρα στην κοινωνική και οικονομική σφαίρα που αποσαθρώνουν και τελικώς εξαλείφουν, τις *de facto* και συστημικές διακρίσεις.⁹⁹

Στη σφαίρα των κοινωνικών δικαιωμάτων, η «άμεση και οριζόντια υποχρέωση» της μη διάκρισης και της ισότητας σύμφωνα με το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα¹⁰⁰ απαιτεί από τα κράτη να βάλουν τέλος στις *de jure* και *de facto* διακρίσεις στην άσκηση των κοινωνικών δικαιωμάτων, είτε αυτές προκύπτουν ως αποτέλεσμα σκόπιμων πολιτικών επιλογών, είτε ως ακούσιες συνέπειες. Δεδομένης της ύπαρξης δομικών εμποδίων στην ίση προστασία του νόμου και στην ίση πρόσβαση στα κοινωνικοοικονομικά δικαιώματα, απαιτούνται συγκεκριμένα, προσεκτικά και στοχευμένα μέτρα για να εξαλειφθούν οι διακρίσεις στην άσκηση των δικαιωμάτων στην υγεία, τη στέγαση, την αξιοπρεπή εργασία, την κοινωνική ασφάλιση και άλλων οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων.¹⁰¹ Με άλλα λόγια, τα κράτη θα πρέπει να ελέγξουν ποιος επωφελείται από συγκεκριμένες πολιτικές και να αποζητήσουν ενεργά την τροποποίηση των υπαρχόντων μοτίβων διακρίσεων και ανισότητας κάνοντας θετικά βήματα προς τη διασφάλιση της ουσιαστικής ισότητας στην άσκηση των δικαιωμάτων.

Η Επιτροπή του ΟΗΕ για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα έχει αναγνωρίσει ότι η οικονομική και κοινωνική κατάσταση των ατόμων, ή το κοινωνικοοικονομικό τους καθεστώς, βρίσκεται ανάμεσα στα απαγορευμένα πεδία διακρίσεων.¹⁰² Αν και το κοινωνικοοικονομικό καθεστώς μπορεί να εμπέσει στην κατηγορία "άλλη κατάσταση" στις ανοιχτές λίστες πεδίων στις διατάξεις σχετικά με τη μη διάκριση των διεθνών συνθηκών, μπορεί επίσης να συναχθεί από τα πεδία «κοινωνική προέλευση» και «ιδιοκτησία» στα οποία γίνεται συγκεκριμένη μνεία στο Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα και στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Αυτό είναι ιδιαίτερος σημαντικός δεδομένου του τρόπου με τον οποίο τα μέτρα λιτότητας έχουν παρουσιάσει την τάση να συναθροίζουν τις προϋπάρχουσες μορφές διακρίσεων σε βάρος των πληθυσμών χαμηλού εισοδήματος.

⁹⁹ Βλ. π.χ. ECSR, *International Association Autism-Europe v. France*, complaint No. 13/2002, decision on the merits of 4 November 2003, para. 52; OHCHR and CESR, "Who Will Be Accountable?", 2012, pp. 67-69.

¹⁰⁰ CESCR, General Comment No. 20, para. 7; Limburg Principles on the Implementation of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, Article 2(2).

¹⁰¹ CESCR, General Comment No. 20.

¹⁰² CESCR General Comment No. 20, para. 35.

Πράγματι, η φτώχεια και οι διακρίσεις είναι στενά συνδεδεμένες.¹⁰³ Οι διακρίσεις αποτελούν συχνά αιτία φτώχειας και οικονομικού αποκλεισμού, ενώ η άρνηση πλήρους και ενεργού συμμετοχής στην οικονομική ζωή λειτουργεί ως σημαντικό εμπόδιο στην κοινωνική ενσωμάτωση και ευμάρεια για πολλούς που ζουν στη φτώχεια. Οι περικοπές του προϋπολογισμού που επιβαρύνουν δυσανάλογα συγκεκριμένες κατηγορίες ανθρώπων έχουν θεωρηθεί αντισυνταγματικές από μερικά δικαστήρια, όπως το Πορτογαλικό Συνταγματικό Δικαστήριο. Το εν λόγω δικαστήριο, θεώρησε ότι οποιεσδήποτε φορολογικές αυξήσεις που δημιουργούν άδικα βάρη για τους ανθρώπους που ζουν σε συνθήκες φτώχειας και δεν λαμβάνουν υπόψη τους τα επίπεδα εισοδημάτων θα κρίνονται αντισυνταγματικές.¹⁰⁴ Η Διεθνής Σύμβαση για την Κατάργηση Πάσης Μορφής Φυλετικών Διακρίσεων, η Σύμβαση για την Εξάλειψη όλων των Μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών, η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού και η Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες προστατεύουν τις θεμελιώδεις αρχές της μη διάκρισης και της ισότητας των εθνικών μειονοτήτων, των γυναικών, των παιδιών και των ατόμων με αναπηρίες αντίστοιχα και κάθε συναφής φορέας που έχει ιδρυθεί από αυτές τις συνθήκες έχει εκδώσει καταληκτικές παρατηρήσεις σχετικά με τη διασφάλιση της ισότητας σε καιρούς οικονομικής κρίσης.¹⁰⁵

Στις συμβάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης, η αρχή της μη διάκρισης αναγνωρίζεται τόσο από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (άρθρο 14 και Πρωτόκολλο Νο 12) όσο και από τον αναθεωρημένο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη (άρθρο E). Το Δικαστήριο έχει εφαρμόσει την αρχή της μη διάκρισης σε συνδυασμό με το δικαίωμα στην εκπαίδευση,¹⁰⁶ την απαγόρευση ταπεινωτικής μεταχείρισης¹⁰⁷ και την κοινωνική ασφάλεια¹⁰⁸ συνυπογράφοντας τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα των μειονεκτικών ατόμων. Οι διατάξεις του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη καλύπτουν τόσο τις άμεσες όσο και τις έμμεσες διακρίσεις και περιλαμβάνουν την αδυναμία έγκαιρου και θετικού συνυπολογισμού όλων των σχετικών διαφορών,¹⁰⁹ την αδυναμία μεταχείρισης ατόμων σε διαφορετικές καταστάσεις με διαφορετικό τρόπο¹¹⁰ ή την αδυναμία πραγματοποίησης επαρκών ενεργειών προκειμένου να διασφαλιστεί ότι τα δικαιώματα είναι «ανοιχτά για όλους» και πράγματι προσβάσιμα από όλους.

¹⁰³ Equinet, *Addressing Poverty and Discrimination: Two Sides of the One Coin*, 2010.

¹⁰⁴ Συνταγματικό Δικαστήριο της Πορτογαλίας: “Penalising a given category of people, in a way that is made worse by the combined effect of this reduction in pay and the generalised increase in the fiscal burden, undermines both the principle of equality with regard to public costs and the principle of fiscal justice.” Απόφαση αρ. 187/13, 5 Απριλίου 2013.

¹⁰⁵ CEDAW, Concluding Observations, Greece, 1 March 2013, CEDAW/C/GRC/CO/7; CEDAW, Concluding Observations, Spain, 7 August 2009, CEDAW/C/ESP/CO/6; CRC, Concluding Observations, Greece, 13 August 2012, CRC/C/GRC/2-3; CRPD, Concluding Observation, Spain, 19 October 2011, CRPD/C/ESP/CO/1; CERD, List of Themes, Portugal, 3 January 2012, CERD/C/PRT/Q/12-14; CERD, Concluding Observations, United Kingdom, 14 September 2011, CERD/C/GBR/CO/18-20.

¹⁰⁶ *D.H. and others v. the Czech Republic*, application No. 57325/00, judgment of 13 November 2007.

¹⁰⁷ *Moldovan and Others v. Romania*, applications Nos. 41138/98 and 64320/01, judgment No. 2 of 12 July 2005.

¹⁰⁸ *Carson and Others v. the United Kingdom*, application No. 42184/05, judgment of 16 March 2010.

¹⁰⁹ ECSR, *European Roma Rights Centre v. Italy*, complaint No. 27/2004, decision on the merits of 7 December 2005, para. 36.

¹¹⁰ ECSR, *Association internationale Autisme-Europe (AIAE) v. France*, complaint No. 13/2002, decision on the merits of 4 November 2003, para. 51.

Για παράδειγμα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων έχει επίσης υποστηρίξει ότι τα κράτη πρέπει να κάνουν θετικά βήματα για να αποτρέψουν την απώλεια στέγης από ορισμένες ευάλωτες ομάδες.¹¹¹ Η αρχή της μη διάκρισης αναγνωρίζεται από γενικές συνθήκες της ΕΕ και συγκεκριμένες οδηγίες για την ισότητα, συμπεριλαμβανομένου του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων (άρθρο 21).¹¹²

¹¹¹ ECSR, *European Roma Rights Centre v. Bulgaria*, complaint no. 31/2005, decision on the merits of 18 October 2006, para. 54; The Commissioner's Recommendation on the Implementation of the Right to Housing, CommDH(2009)5, pp. 16-19.

¹¹² Βλ. επίσης FRA, European Court of Human Rights, Council of Europe, *Handbook on European non-discrimination law*, 2011.

3. Εφαρμογή των δικαιωμάτων του ανθρώπου σε περίοδο οικονομικής κρίσης

Οι κανόνες και τα πρότυπα των δικαιωμάτων του ανθρώπου δεν απαιτούν την εφαρμογή κάποιας συγκεκριμένης πολιτικής. Η οικονομική πολιτική σε περιόδους κρίσης απαιτεί σύνθετους υπολογισμούς για τη λήψη αποφάσεων και οι κυβερνήσεις χαίρουν ενός περιθωρίου εκτίμησης κατά την επιλογή των μέσων προάσπισης των δικαιωμάτων σε περίοδο οικονομικής περιστολής κατά κατάλληλο τρόπο που αρμόζει στις συνθήκες. Εντούτοις, τα δικαιώματα του ανθρώπου όντως παρέχουν ένα παγκόσμιο κανονιστικό και νομικό πλαίσιο, παραμέτρους αρχών και λειτουργικά όρια εντός των οποίων οφείλει να λειτουργεί η οικονομική και κοινωνική πολιτική των κυβερνήσεων.¹¹³ Το παρόν κεφάλαιο επιδιώκει να καταδείξει πώς τα δικαιώματα του ανθρώπου μπορούν να καθοδηγήσουν τις αντιδράσεις της οικονομικής πολιτικής στην κρίση με πρακτικό τρόπο. Τα προτεινόμενα μέτρα θα λειτουργήσουν επίσης αναζωογονητικά για το ευρωπαϊκό κοινωνικό μοντέλο που βασίζεται σε μια στιβαρή βάση ανθρώπινης αξιοπρέπειας, αλληλεγγύης μεταξύ των γενεών και κοινού σκοπού για την πραγμάτωση των δικαιωμάτων του ανθρώπου για όλους.

3.1. Θεσμοθέτηση της διαφάνειας, της πρόσβασης στην πληροφόρηση και της συμμετοχής

Το δικαίωμα στην πληροφόρηση σχετικά με τα κοινά και στη συμμετοχή σε αυτά συνεπάγεται το καθήκον των κρατών να διεξάγουν την οικονομική και κοινωνική πολιτική τους με τρόπο διαφανή και να δίνουν τη δυνατότητα δημόσιας συμμετοχής στο σχεδιασμό, την εφαρμογή και την επίβλεψή της. Τα κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης έχουν επιτύχει αξιοθαύμαστα άλματα στην ανάπτυξη πιο διαφανών μορφών διακυβέρνησης, αλλά οι εν λόγω εξελίξεις παραμένουν ακόμα ημιτελείς, ιδιαίτερα στον τομέα της οικονομικής πολιτικής. Βελτιώσεις όσον αφορά την πρόσβαση σε πληροφόρηση σχετικά με τις εγχώριες και περιφερειακές δημοσιονομικές πολιτικές, συμπεριλαμβανομένων των διασώσεων του χρηματοοικονομικού τομέα, θα ήταν ευπρόσδεκτες. Εγκαιρή πρόσβαση σε τέτοιες κρίσιμες πληροφορίες, όπως είναι η πολιτική για τον προϋπολογισμό και τη φορολογία θα ενίσχυαν τη δυνατότητα ομάδων πολιτών, κοινοβουλευτικών επιτροπών, εθνικών δομών δικαιωμάτων του ανθρώπου και δικαστηρίων να επιβλέπουν και να επιτηρούν τις αντιδράσεις στην κρίση.

Οι βελτιωμένες προσπάθειες για τη συλλογή διεξοδικότερων, διαμοιρασμένων κοινωνικών δεικτών, οι οποίοι αντικατοπτρίζουν τις συσσωρευτικές επιπτώσεις της λιτότητας, θα βοηθούσαν τους διαμορφωτές πολιτικής και τους ερευνητές να εντοπίσουν τις δυσανάλογες επιπτώσεις, να διακρίνουν το κατά πόσον σημειώνεται «μετρήσιμη πρόοδος» και να σχεδιάσουν πιο αποτελεσματικές πολιτικές βασισμένες σε στοιχεία για την προστασία των πιο μειονεκτικών ομάδων. Για παράδειγμα, απρόσμενα λίγα συστηματοποιημένα στοιχεία για τους άστεγους διατίθενται από τις κυβερνήσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης, εντείνοντας ακόμα περισσότερο την αφάνεια της συγκεκριμένης ομάδας.

¹¹³ R. Balakrishnan and D. Elson, “Auditing Economic Policy in the Light of Obligations on Economic and Social Rights”, *Essex Human Rights Review* Vol. 5 No.1, July 2008; *Economic Policy and Human Rights*, New York, Zed Books, 2012; I. Saiz “Rights in Recession? Challenges for Economic and Social Rights Enforcement in Times of Crisis”, *Journal of Human Rights Practice* Vol. 1 (2), 2009; I. Saiz, N. Lusiani and S.A. Way, “Economic and Social Rights in the ‘Great Recession’: Towards a Human Rights-Centered Economic Policy in Times of Crisis”, in *Contemporary Issues in the Realization of Economic, Social and Cultural Rights*, Oxford University Press (forthcoming).

Εκτός από την παροχή σχετικής πληροφόρησης, οι κυβερνήσεις καλούνται επίσης να καθιερώσουν διαύλους ουσιώδους κοινωνικού διαλόγου και συμμετοχής των πολιτών στην οικονομική πολιτική, συμπεριλαμβανομένων των περιοδικών εκλογών, χωρίς όμως να περιορίζονται σε αυτές. Οι μορφές που μπορεί να πάρει η εν λόγω συμμετοχή ποικίλουν, ωστόσο η φωνή του λαού θα πρέπει να έχει αντίκτυπο στη χάραξη της οικονομικής πολιτικής. Οι κανονισμοί συμμετοχής και οι διαβουλεύσεις θα πρέπει να είναι συνολικοί και να απευθύνονται σε μεμονωμένα άτομα, ΜΚΟ, συνδικάτα, κινήσεις απλών πολιτών, καθώς και την ακαδημαϊκή κοινότητα. Η ουσιώδης συμμετοχή μπορεί να βελτιώσει τα κοινωνικά αποτελέσματα και να ενισχύσει την εμπιστοσύνη στο δημοκρατικό σύστημα.

3.2. Διενέργεια συστηματικών αξιολογήσεων των επιπτώσεων στα δικαιώματα του ανθρώπου και την ισότητα

Οι κυβερνήσεις υποχρεούνται να καταδεικνύουν ότι οι νόμοι, οι πολιτικές και τα προγράμματά τους συμβάλλουν στην προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και αποτρέπουν την υπονόμησή της. Ενώ η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το ΔΝΤ πραγματοποιούν ετήσιες οικονομικές αξιολογήσεις πολλών ευρωπαϊκών χωρών προκειμένου να αξιολογήσουν και να επιβάλλουν τη συμμόρφωση αυτών σε δημοσιονομικούς κανόνες, δεν υπάρχει αντίστοιχη πρόβλεψη για τη συστηματική παρακολούθηση των συνεπειών της οικονομικής πολιτικής στα δικαιώματα του ανθρώπου. Οι *ex ante* και *ex post facto* αξιολογήσεις των επιπτώσεων στα δικαιώματα του ανθρώπου και την ισότητα, όπως προτείνεται από την Επιτροπή του ΟΗΕ για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα,¹¹⁴ την Επιτροπή για την Εξάλειψη όλων των Μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών,¹¹⁵ την Επιτροπή του ΟΗΕ για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων¹¹⁶ και την Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης,¹¹⁷ μπορούν να εντοπίσουν τις διασκεδασμένες συνέπειες των πολιτικών λιτότητας στην κοινωνία και να προτρέψουν τους διαμορφωτές πολιτικής να τις διαχειριστούν ώστε να μην είναι μεροληπτικές.

Η περιοδική, ανεξάρτητη παρακολούθηση θα ήταν χρήσιμη στην ταυτοποίηση και αξιολόγηση των παρόντων και μελλοντικών συνεπειών της οικονομικής πολιτικής και θα διασφάλιζε ότι αυτές δε θα ξεπερνούσαν τα ελάχιστα ουσιαστικά όρια εκπλήρωσης των κοινωνικών δικαιωμάτων. Όλες αυτές οι αξιολογήσεις θα πρέπει να διενεργούνται σε στενή συνεργασία με τις εμπλεκόμενες ομάδες και τους εκπροσώπους τους και θα πρέπει να δημοσιοποιούνται και να διαδίδονται ευρέως προκειμένου να εξασφαλιστεί η διαφάνεια και η λογοδοσία. Κάθε στάδιο του κύκλου πολιτικής θα πρέπει να υπόκειται σε *ex ante* και *ex post facto* εκτιμήσεις και να λαμβάνει υπόψη το πλήρες φάσμα των εφαρμοζόμενων μακροοικονομικών, χρηματοοικονομικών, φορολογικών, μισθολογικών και σχετικών με την αγορά εργασίας πολιτικών. Σε αρμονία με το καθήκον διεθνούς συνεργασίας και συνδρομής, οι αξιολογήσεις θα πρέπει επίσης να λαμβάνουν υπόψη τις εγχώριες αλλά και τις εξωχώριες ή διασυνοριακές συνέπειες των οικονομικών πολιτικών των χωρών, ειδικά όταν οι αποφάσεις λαμβάνονται στο πλαίσιο διακυβερνητικών φορέων.

¹¹⁴ CESCR, "Open Letter to States Parties regarding the protection of rights in the context of economic crisis", 16 May 2012.

¹¹⁵ CEDAW, Concluding Observations, Greece, 1 March 2013, CEDAW/C/GRC/CO/7.

¹¹⁶ CERD, Concluding Observations, United Kingdom, 14 September 2011, CERD/C/GBR/CO/18-20.

¹¹⁷ Committee of Ministers, Resolution CM/ResCSS(2012)8 of 12 September 2012 on the application of the European Code of Social Security and its Protocol by Greece.

Μια επιτήρηση τέτοιου είδους θα δημιουργούσε μια βάση δράσης σύμφωνα με τα πρότυπα δικαιωμάτων του ανθρώπου, η οποία θα επέτρεπε στους διαμορφωτές της οικονομικής πολιτικής να μάθουν από προηγούμενα λάθη και να προβλέπουν με μεγαλύτερη ακρίβεια τις επιπτώσεις των ενεργειών τους στα δικαιώματα του ανθρώπου. Θα παρείχε επίσης ένα αποτελεσματικό πεδίο διαλόγου για τη διαφάνεια και τις αντιδράσεις σε επίπεδο χάραξης πολιτικής. Σύμφωνα με την αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων και της οπισθοδρόμησης, τέτοιες αξιολογήσεις θα βοηθούσαν να διασφαλιστεί ότι συγκεκριμένες συνέπειες των μέτρων λιτότητας που επηρεάζουν μειονεκτικά μέλη της κοινωνίας, θα γνωστοποιούνται εκ των προτέρων και ότι θα παρέχεται αποτελεσματική προστασία κατά τις αντιδράσεις στην κρίση. Θα παρείχαν επίσης χρήσιμα τεκμήρια για τους εθνικούς διοικητικούς φορείς, τα κοινοβούλια, τη δικαιοσύνη, περιφερειακά σώματα και διεθνείς μηχανισμούς λογοδοσίας προκειμένου οι υπεύθυνοι λήψης αποφάσεων να τίθενται αποτελεσματικότερα προ των ευθυνών τους. Επιπροσθέτως, μια επιτήρηση τέτοιου είδους θα επέτρεπε εμπειρικές συγκρίσεις των συνεπειών που συνεπάγεται για τα δικαιώματα του ανθρώπου η εφαρμογή διαφορετικών τύπων οικονομικής πολιτικής στην περιοχή.

3.3. Διεξαγωγή συστηματικού ελέγχου της πολιτικής που αφορά τον προϋπολογισμό και τη δημοσιονομία με βάση τα δικαιώματα του ανθρώπου

Η εκπλήρωση της υποχρέωσης μεγιστοποίησης της διαθεσιμότητας πόρων για την πλήρη υλοποίηση των οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων περιλαμβάνει τη συνεχή επιτήρηση και επίβλεψη του τρόπου με τον οποίο αναλώνονται τα χρήματα του δημοσίου, σε τι αναλώνονται, της προέλευσής τους καθώς και των ατόμων που επωφελούνται από αυτά. Ο λεπτομερής έλεγχος του προϋπολογισμού και των δημοσιονομικών πολιτικών προκειμένου να υπάρχει συμβατότητα με τα ανθρώπινα δικαιώματα βελτιώνει τη λογοδοσία και τη διαφάνεια των διαδικασιών της οικονομικής πολιτικής, επιτρέποντας τον ανοιχτό, δημόσιο διάλογο σχετικά με τις προτεραιότητες του προϋπολογισμού.¹¹⁸ Οι έλεγχοι, υπό το πρίσμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της δημοσιονομικής πολιτικής θα συνέβαλαν επίσης στην παροχή αντικειμενικής αξιολόγησης της ανάγκης δημοσιονομικής εξυγίανσης, εντοπίζοντας όλες τις πιθανές εναλλακτικές πηγές πόρων έναντι των περικοπών στον προϋπολογισμό, σύμφωνα με την απαγόρευση της οπισθοδρόμησης.¹¹⁹

Σε κάποιες περιπτώσεις αυτό θα μπορούσε να σημαίνει την πρόταξη των κοινωνικών ή υγειονομικών δαπανών ως προτεραιότητα μέσω ανακατανομών του προϋπολογισμού. Σε άλλες περιπτώσεις, θα μπορούσε να αποκαλύπτει αφανείς ανισότητες του φορολογικού κώδικα πολλών χωρών. Οι έλεγχοι της δημοσιονομικής πολιτικής θα συνέδραμαν επίσης στον εντοπισμό και την αντιστροφή των ολοένα και πιο δυσανάλογων φορολογικών επιβαρύνσεων που επωμίζονται τα άτομα με χαμηλά εισοδήματα σε ορισμένες χώρες. Σε άλλες περιπτώσεις βέβαια, ο έλεγχος της δημοσιονομικής πολιτικής θα προσέφερε στοιχεία για τις επιλογές σχετικά με τη διεύρυνση του δημοσιονομικού χώρου με μη μεροληπτικές μεθόδους, ανακαλύπτοντας πεδία στα οποία σημειώνεται απώλεια πόρων, όπως αυτό της φοροδιαφυγής, αλλά και τονίζοντας περιπτώσεις όπου δίκαιες αυξήσεις στη φορολογία θα παρείχαν τη δυνατότητα μιας αειφόρου χρήσης πόρων για τα δικαιώματα του ανθρώπου. Προκαταρκτικά στοιχεία υποδεικνύουν ότι οι ευκαιρίες για επέκταση της βάσης των πόρων αφθονούν

¹¹⁸ Queen's University of Belfast Budget Analysis Project, "Budgeting for Economic and Social Rights: A Human Rights Framework", 2010.

¹¹⁹ R. Balakrishnan and D. Elson, "Auditing Economic Policy in the Light of Obligations on Economic and Social Rights", *Essex Human Rights Review*, Vol. 5, No.1, July 2008.

σε πολλά κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, τόσο εγχώρια όσο και μέσω περιφερειακής συνεργασίας.¹²⁰ Μόνη η ανάκτηση των χαμένων δημοσίων κεφαλαίων εξαιτίας της φοροδιαφυγής και η αποτροπή της στο μέλλον, σε αρκετά κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, θα συνεισέφερε σημαντικά στη διεύρυνση της διαθέσιμης βάσης πόρων.¹²¹

3.4. Προώθηση της ισότητας και καταπολέμηση των διακρίσεων και του ρατσισμού

Οι σύνθετες συνέπειες των μέτρων λιτότητας είναι πιθανό να επιδεινώσουν τις δομικές διακρίσεις στην πολιτική, οικονομική και κοινωνική σφαίρα. Η οικονομική κρίση έχει επίσης διευρύνει τις εκδηλώσεις ρατσισμού, ξενοφοβίας και εξτρεμισμού, που θέτουν υπό αμφισβήτηση την καθολικότητα των δικαιωμάτων του ανθρώπου και της ισότητας.¹²² Είναι απαραίτητη η διατήρηση μιας συνολικής νομοθεσίας για την ίση μεταχείριση κατά τη διάρκεια της κρίσης, η οποία να στοχεύει στην πρόληψη και την τιμωρία πρακτικών διακρίσεων με βάση το φύλο, την προέλευση από συγκεκριμένη φυλή ή έθνος, την αναπηρία, το σεξουαλικό προσανατολισμό, την ταυτότητα φύλου, την ηλικία, τη θρησκεία ή τις πεποιθήσεις και την κοινωνικοοικονομική κατάσταση. Θετικά μέτρα προς όφελος μειονεκτικών ομάδων, συμπεριλαμβανομένων των γυναικών, είναι απαραίτητα για την αντιμετώπιση δυσανάλογων και σύνθετων αποτελεσμάτων της κρίσης και των μέτρων λιτότητας. Οι κυβερνήσεις οφείλουν να καθιερώσουν θετικά βήματα για την προώθηση της ισότητας στην παροχή κοινωνικής και οικονομικής πολιτικής.

Η νομοθεσία ίσης μεταχείρισης δίνει τη δυνατότητα στα άτομα και τις ομάδες που είναι θύματα διακρίσεων να εκφράσουν τις αξιώσεις τους ως προς την ισότητα και να αμφισβητήσουν τις πολιτικές λιτότητας που μπορούν να καταλήξουν σε διακρίσεις. Θα πρέπει να δημιουργηθούν ανεξάρτητοι και προσβάσιμοι μηχανισμοί παραπόνων, όπως εθνικοί φορείς ισότητας, προκειμένου να διευκολυνθεί η πρόσβαση στη δικαιοσύνη και να παρασχεθεί βοήθεια στα θύματα διακρίσεων (βλ. Κεφάλαιο 4). Καθώς η εθνική νομολογία και οι φορείς ισότητας θεωρούν ολοένα και περισσότερο την κοινωνικοοικονομική κατάσταση ως απαγορευμένο κριτήριο διακρίσεων στο πεδίο της στέγασης, της εκπαίδευσης και της παροχής αγαθών και υπηρεσιών, οι κυβερνήσεις οφείλουν να εξετάσουν τη συμπερίληψή του ως ξεχωριστό κριτήριο διακρίσεων στη νομοθεσία τους για την ίση μεταχείριση.

¹²⁰ I. Ortiz, J. Chai, and M. Cummins, "Identifying Fiscal Space: Options for Social and Economic Development for Children and Poor Households in 184 Countries", UNICEF, 2011.

¹²¹ R. Murphy, "The cost of tax abuse: A briefing on the cost of tax evasion worldwide", November 2011.

¹²² Report of the UN Special Rapporteur on racism, Mutuma Ruteere, 29 May 2012, A/HRC/20/38.

Κάτι τέτοιο θα ενίσχυε τις προσπάθειες αντιμετώπισης της φτώχειας υπό το πρίσμα της νομοθεσίας για την ίση μεταχείριση.¹²³

Είναι ιδιαίτερη ανάγκη να καταπολεμηθεί ο ρατσισμός, η ξενοφοβία και τα εγκλήματα που βασίζονται σε προκαταλήψεις κατά την περίοδο της κρίσης προκειμένου να αποτραπούν οι όποιες τάσεις ενοχοποίησης μειονεκτικών και περιθωριοποιημένων ομάδων ανθρώπων. Η ρατσιστική βία και η ρητορική μίσους έχουν ευρύ καταστρεπτικό αντίκτυπο στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια και την κοινωνική συνοχή. Η χρήση ρητορικής μίσους, καθώς και προσβολών που βασίζονται σε προκαταλήψεις θα πρέπει να τιμωρούνται αποτελεσματικά, συμπεριλαμβανομένων των περιπτώσεων στις οποίες οι δράστες είναι πολιτικοί και διαμορφωτές της κοινής γνώμης. Τα κράτη οφείλουν να λάβουν μέτρα προκειμένου να παράσχουν συστηματική αντιρατσιστική εκπαίδευση σε όλα τα μέλη σωμάτων επιβολής του νόμου, τους εισαγγελείς και τους δικαστές που εμπλέκονται στη διερεύνηση και τη δίωξη ρατσιστικών εγκλημάτων. Η σχολική εκπαίδευση για τα δικαιώματα του ανθρώπου είναι θεμελιώδους σημασίας για την οικοδόμηση μιας κουλτούρας ανοχής και σεβασμού.¹²⁴

3.5. Διασφάλιση ελαχίστων ορίων κοινωνικής προστασίας για όλους

Η διατήρηση ενός εύρωστου νομικού και θεσμικού πλαισίου κοινωνικής προστασίας για όλους χωρίς διακρίσεις πηγάζει κατευθείαν από τα διεθνή, περιφερειακά και εγχώρια πρότυπα για τη διασφάλιση των ελάχιστων ουσιαστικών επιπέδων οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων. Η κοινωνική προστασία είναι ουσιαστικής σημασίας για την ανάπτυξη ανθεκτικότητας σε οικονομικούς κινδύνους, ιδιαίτερα στις πιο περιθωριοποιημένες ομάδες, αποτρέποντας τη διαίωνιση της φτώχειας από γενιά σε γενιά, βελτιώνοντας την επισιτιστική ασφάλεια, ανακόπτοντας την αυξανόμενη ανισότητα απολαβών και διατηρώντας αυτόματους οικονομικούς σταθεροποιητές για την αποτροπή διολίσθησης της οικονομίας σε ακόμα βαθύτερη ύφεση. Τα ελάχιστα όρια κοινωνικής προστασίας θα πρέπει να αναπτυχθούν προκειμένου να εξασφαλίσουν τον ελάχιστο πυρήνα κοινωνικών και οικονομικών δικαιωμάτων ανά πάσα στιγμή.¹²⁵ Τα μέτρα κοινωνικής προστασίας έχουν διασφαλίσει για δεκαετίες την πρόσβαση σε βασικές ποιοτικές υπηρεσίες καθώς και την ασφάλεια των εισοδημάτων στα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, βοηθώντας εκατομμύρια Ευρωπαίους να ξεφύγουν από τη φτώχεια και αμβλύνοντας τις χειρότερες συνέπειες των περιόδων οικονομικής ύφεσης.¹²⁶ Τα

¹²³ Γνωμοδότηση του Επιτρόπου, "Opinion on national structures for promoting equality", CommDH(2011)2; Equinet, *Addressing Poverty and Discrimination: Two Sides of the One Coin*, 2010.

¹²⁴ The Commissioner's Human Rights Comment, "Europe must combat racist extremism and uphold human rights", 13 May 2013.

¹²⁵ ILO, Recommendation concerning National Floors of Social Protection, No. 202, 2012; World Bank Group, Development Committee, "Safety Nets Work: During Crisis and Prosperity", 11 April 2012; M. Sepúlveda and C. Nyst, *The Human Rights Approach to Social Protection*, 2012.

¹²⁶ *Anti-crisis measures: safeguarding jobs and social security in Europe*, Council of Europe Publishing 2011.

συνταγματικά εγγύα κοινωνικής προστασίας έχουν θωρακίσει τα προγράμματα κοινωνικής ασφάλισης και βοήθειας έναντι βραχυπρόθεσμων πολιτικών και χρηματοοικονομικών πιέσεων.¹²⁷

Οι κυβερνήσεις οφείλουν να αντισταθούν σε πιέσεις για την υπονόμηση τέτοιων βασικών δημόσιων προγραμμάτων. Σε πολλές περιστάσεις, η οριοθέτηση των δημοσίων προϋπολογισμών και άλλες πολιτικές διασφάλισης για την προστασία των καθολικά διαθέσιμων και προσβάσιμων προγραμμάτων κοινωνικής προστασίας είναι απαραίτητες για τη διασφάλιση της εκπλήρωσης του ελάχιστου πυρήνα υποχρεώσεων σχετικών με τα οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα σε καιρό οικονομικής κρίσης. Η ενδυνάμωση των νομικών εγγύων για την ποιοτική κοινωνική προστασία συνδράμει επίσης στην επαγρύπνηση για τυχόν οπισθοδρομήσεις. Θετικά μέτρα για να δοθεί τέλος στις *de facto* διακρίσεις που αφορούν την πρόσβαση στην κοινωνική προστασία και για να αποτραπούν μακροπρόθεσμες συνέπειες της οικονομικής κρίσης είναι απαραίτητα, ιδιαίτερα για τις πιο ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού και τις πιο μειονεκτικές γεωγραφικές περιοχές. Οι στρατηγικές για την αντιμετώπιση της φτώχειας και της απώλειας στέγης, συμπεριλαμβανομένων των προληπτικών μέτρων, των ολοκληρωμένων υπηρεσιών κοινωνικής προστασίας, των ενεργητικών πολιτικών της αγοράς εργασίας, της επιτήρησης των πλαισίων και της οριοθέτησης των ανακατανομών του προϋπολογισμού θα πρέπει να περιλαμβάνονται στα εθνικά συστήματα κοινωνικής προστασίας. Ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δοθεί στην καταπολέμηση της παιδικής φτώχειας.¹²⁸

3.6. Διασφάλιση του δικαιώματος στην αξιοπρεπή εργασία

Τα δικαιώματα για δίκαιη και ίση αμοιβή για εργασία ίσης αξίας, για ασφαλείς και υγιεινές συνθήκες εργασίας, για συλλογικές συμβάσεις, για ελευθερία από την καταναγκαστική εργασία και την εργασία των παιδιών, για εξάλειψη των διακρίσεων στον χώρο εργασίας και για πρόσβαση σε επιδόματα ανεργίας και αποζημιώσεων για εργατικά ατυχήματα θα πρέπει να διατηρούνται κατά τη διάρκεια περιόδων κρίσης. Υπάρχουν επίσης αδιαμφισβήτητα στοιχεία ότι αυτό είναι λογικό και από οικονομικής πλευράς.¹²⁹ Οι ενεργητικές πολιτικές της αγοράς εργασίας είναι απαραίτητες για την προστασία της απασχόλησης και για τη βελτίωση της ικανότητας επαγγελματικής ένταξης των εργαζομένων. Η προστασία των συλλογικών συμβάσεων και οι αντικυκλικές μακροοικονομικές πολιτικές, ιδιαίτερα εκείνες που απευθύνονται στις μισθολογικές διαφορές μεταξύ κοινωνικών ομάδων, ήταν αποτελεσματικές στην ενίσχυση του οικονομικού δυναμισμού και της απασχόλησης με την παράλληλη προώθηση της ισότητας. Η ισχυρή υποστήριξη των επιθεωρητών εργασίας και των υπηρεσιών προστασίας των παιδιών είναι απαραίτητες για την πάταξη της αυξανόμενης εργασιακής εκμετάλλευσης και της εμπορίας παιδιών.¹³⁰

Η αμερόληπτη πρόσβαση στην απασχόληση και την εκπαίδευση θα πρέπει να διατηρηθεί κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης. Η παροχή εύλογης στέγασης και η προσβασιμότητα είναι ουσιώδεις για πολλές μειονοτικές ομάδες. Τα θετικά μέτρα υπέρ των ατόμων με αναπηρίες, των Ρομά και των γυναικών θα πρέπει να συνεχιστούν κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης προκειμένου να διευκολυνθεί η ένταξή τους στον τομέα της εργασίας. Τα κράτη θα πρέπει να αναπτύξουν και

¹²⁷ International Social Security Association, “Coping with the crisis: Managing social security in uncertain times: ISSA Crisis Monitor”, 2012, p. 25.

¹²⁸ EC, Recommendation – Investing in children: breaking the cycle of disadvantage, 20 February 2013.

¹²⁹ ILO, *World of Work Report 2012: Better Jobs for a Better Economy*; R. Freeman, *Labor Market Institutions around the World*, National Bureau of Economic Research; D. Howell, *Fighting Unemployment: The Limits of Free Market Orthodoxy*, Oxford University Press, 2004.

¹³⁰ The Commissioner’s Human Rights Comment “Child labour in Europe: a persisting challenge”, 20 August 2013.

υιοθετήσουν στρατηγικές που μειώνουν την ανεργία από τα τρέχοντα ποσοστά τους, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην ανεργία των νέων και τη μακροχρόνια ανεργία. Τα μέτρα λιτότητας δεν θα πρέπει να έχουν ως αποτέλεσμα τις ηλικιακές διακρίσεις στις απολαβές και στο επίπεδο κοινωνικής προστασίας που παρέχεται στους νέους εργαζομένους.¹³¹

3.7. Διασφάλιση της πρόσβασης στη δικαιοσύνη για όλους και διατήρηση του συστήματος προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου

Το δικαστικό σύστημα, η διαθεσιμότητα νομικής συνδρομής και οι εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου είναι κεντρικά στοιχεία για τη διασφάλιση του κράτους δικαίου, την οριοθέτηση των δημοσίων και ιδιωτικών υπηρεσιών και τα αποτελεσματικά ένδικα μέσα σε καιρό κρίσης. Τα δικαιώματα του ανθρώπου, η δημοκρατία και το κράτος δικαίου δεν είναι παρά κενές λέξεις εάν το σύστημα δικαιοσύνης είναι αναποτελεσματικό, απροσπέλαστο ή πέραν των οικονομικών δυνατοτήτων αυτών που το χρειάζονται περισσότερο. Οι κυβερνήσεις θα πρέπει να εγγυηθούν ότι η πρόσβαση στη δικαιοσύνη – ιδιαίτερα για τους πλέον περιθωριοποιημένους της κοινωνίας¹³² – δε διακυβεύεται σε καιρούς οικονομικής ύφεσης. Οι περικοπές στον προϋπολογισμό και τα μέτρα λιτότητας δεν θα πρέπει να επηρεάζουν με δυσανάλογο τρόπο τη λειτουργία του συστήματος προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, έτσι ώστε να έχει λειτουργική σταθερότητα ως προς το προσωπικό και τους πόρους.

Το δικαστικό σύστημα παίζει κίριο ρόλο στην προστασία των πιο ευάλωτων από αδικαιολόγητες οπισθοδρομήσεις στην υλοποίηση των δικαιωμάτων τους και στην προώθηση βελτιωμένου διαλόγου και ευαίσθητης διακυβέρνησης. Τα συνταγματικά δικαστήρια σε αρκετά κράτη μέλη έχουν υπερασπιστεί κρίσιμα οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα από την απειλή της λιτότητας, έχουν αναπτύξει καινοτόμα κριτήρια κρίσης της συμμόρφωσης των κρατών με εγχώρια και διεθνή πρότυπα για τα δικαιώματα του ανθρώπου και έχουν επινοήσει μεθόδους αποκατάστασης και αποζημίωσης σε περιπτώσεις καταστρατήγησης των δικαιωμάτων αυτών.¹³³ Ωστόσο, τα εν λόγω θετικά μέτρα δεν είναι ομοίως κατανομημένα μεταξύ των κρατών μελών. Πολλά δικαστικά συστήματα δεν έχουν εξουσιοδότηση ή επαρκώς ενεργό δράση στην προστασία των οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων.

Χρειάζονται μεταρρυθμίσεις για την εξασφάλιση της πρόσβασης στη δικαιοσύνη, με τη μείωση της διάρκειας των δικών, την παροχή νομικής συνδρομής και την έγκαιρη εκτέλεση των αποφάσεων των δικαστηρίων. Η πρόσβαση στη δικαιοσύνη μπορεί να ενισχυθεί με εναλλακτικούς μηχανισμούς συμπεριλαμβανομένων των προσφυγών στα δικαστήρια υπέρ του δημοσίου συμφέροντος, των απλουστευμένων και λιγότερο δαπανηρών διαδικασιών και των φορέων παραπόνων άμεσης παρέμβασης, όπως είναι οι συνήγοροι του πολίτη ή φορείς ισότητας. Ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δοθεί στις ευάλωτες ομάδες, σε συνδυασμό με νομική συνδρομή για την εγγύηση της ουσιαστικής έκφρασης των αξιώσεών τους έναντι των προτεινόμενων ή ισχυουσών οπισθοδρομήσεων στην απόλαυση των δικαιωμάτων τους. Υφίσταται ανάγκη επέκτασης του εύρους κάλυψης των φορέων

¹³¹ ECSR, *The General Federation of employees of the National Electric Power Corporation (GENOP-DEI) and Confederation of Greek Civil Servants' Trade Unions (ADEDY) v. Greece*, complaint No. 66/2011, decision on the merits of 23 May 2012.

¹³² Report of the UN Special Rapporteur on extreme poverty and human rights, 9 August 2012, A/67/278.

¹³³ T. Birmontienė, "Challenges for the Constitutional Review: Protection of Social Rights during an Economic Crisis", 2012.

παραπόνων άμεσης παρέμβασης προς μειονεκτικές και περιθωριοποιημένες ομάδες ατόμων, για τη βελτίωση υποβολής σχετικών αναφορών.¹³⁴

Η υιοθέτηση ενός εθνικού σχεδίου δράσης προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, με εντολή συντονισμού των διάφορων υπουργείων και κλάδων της κυβέρνησης, θα συστηματοποιούσε την υλοποίηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και τις υποχρεώσεις σχετικά με την ισότητα, θα προωθούσε το διάλογο και τη συμμετοχή και θα προωθούσε μια προσέγγιση χάραξης πολιτικής με βάση τα δικαιώματα, συμπεριλαμβανομένης της λήψης αποφάσεων στην οικονομία και τον προϋπολογισμό.¹³⁵ Μια προσέγγιση με βάση τα δικαιώματα θα πρέπει να ενσωματωθεί στο τακτικό πρόγραμμα εργασιών των δημοσίων αρχών σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Ένα εθνικό σχέδιο δράσης θα πρέπει να αναγνωρίζει τις προτεραιότητες για την αντιμετώπιση των συνεπειών της κρίσης στην άσκηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Είναι σημαντική η εμπλοκή όλων των ενδιαφερόμενων παραγόντων στις συστηματικές εργασίες για τα δικαιώματα του ανθρώπου, συμπεριλαμβανομένων των εθνικών δομών δικαιωμάτων του ανθρώπου, της κοινωνίας των πολιτών και των αντιπροσώπων μειονεκτικών ομάδων.

Τα εθνικά σχέδια δράσης θα πρέπει να σχετίζονται άμεσα με τους διεθνώς συμφωνημένους κανόνες δικαιωμάτων του ανθρώπου. Προκειμένου να διασφαλιστεί η διεθνής και εθνική συνοχή ως προς την υλοποίηση των οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, όλα τα κράτη μέλη θα πρέπει να επικυρώσουν τον αναθεωρημένο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη και το μηχανισμό συλλογικής προσφυγής, την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Κοινωνική Ασφάλιση και το Προαιρετικό Πρωτόκολλο στο Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα. Οι κυβερνήσεις θα πρέπει επίσης να ενισχύσουν την εφαρμογή σε εθνικό επίπεδο των αποφάσεων και των συμπερασμάτων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων και της Επιτροπής του ΟΗΕ για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα.

3.8. Δέσμευση και υποστήριξη της ενεργού κοινωνίας των πολιτών

Οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, συμπεριλαμβανομένων των μη κυβερνητικών οργανώσεων και των υπερασπιστών των δικαιωμάτων του ανθρώπου, παίζουν σημαντικό ρόλο στην επιτήρηση των συνεπειών της λιτότητας στα δικαιώματα του ανθρώπου, προασπίζοντας τις ευάλωτες ομάδες και παρέχοντας ανακούφιση και άλλες υπηρεσίες στις θιγόμενες κοινότητες. Οι κυβερνήσεις θα πρέπει να σέβονται τον καίριο ρόλο των ΜΚΟ σχετικά με τη λιτότητα και τις ελευθερίες έκφρασης, του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι που έχουν αυτές. Η χρήση δυσανάλογης βίας από μέλη σωμάτων επιβολής του νόμου κατά ειρηνικών διαδηλωτών θα πρέπει να αποτρέπει.

¹³⁴ The Commissioner for Human Rights, "Re-thinking Access to Justice in Practice", Address to Fundamental Rights Conference 2012, 7 December 2012; the Commissioner's Human Rights Comment, "NHRs can help mitigate the effects of austerity measures", 31 May 2012.

¹³⁵ The Commissioner's Recommendation on systematic work for implementing human rights at the national level, CommDH(2009)3.

Προκειμένου να υποστηριχθούν και για να δοθεί η δυνατότητα συμμετοχής των ομάδων της κοινωνίας των πολιτών στη χάραξη πολιτικής, είναι απαραίτητος ο συστηματικός διάλογος, η διαβούλευση και η συνεργασία μεταξύ αρχών και ΜΚΟ, ώστε τα μέτρα λιτότητας και οι προϋπολογισμοί να γίνουν αποτελεσματικότερα και να προσαρμοστούν στις τρέχουσες ανάγκες. Οι επιπτώσεις των περικοπών του προϋπολογισμού και άλλων μέτρων στη σταθερότητα και τη λειτουργία των οργανισμών της κοινωνίας των πολιτών θα πρέπει να αξιολογούνται πριν την εφαρμογή τους, ιδιαίτερα όταν θέτουν σε κίνδυνο τη μακροπρόθεσμη λειτουργική σταθερότητα των ΜΚΟ και την ικανότητά τους να παράσχουν υπηρεσίες στις ομάδες που θίγονται από την κρίση. Οι φοροαπαλλαγές και άλλες μορφές έμμεσης οικονομικής υποστήριξης για ομάδες της κοινωνίας των πολιτών σε καιρούς λιτότητας θα πρέπει να ενθαρρύνονται.

3.9. Ρύθμιση της χρηματοοικονομικής δραστηριότητας προς όφελος των δικαιωμάτων του ανθρώπου

Οι οικονομικές και χρηματοοικονομικές κρίσεις έχουν συνήθως δυσανάλογες συνέπειες για τα άτομα που ζουν σε συνθήκες φτώχειας, τα οποία αντιμετωπίζουν σοβαρότατους κινδύνους από την μακροοικονομική αστάθεια. Παράλληλα με μια αποτελεσματική υποδομή κοινωνικής προστασίας και λογοδοσίας, τα πρότυπα δικαιωμάτων του ανθρώπου υποχρεώνουν τις κυβερνήσεις να προστατεύουν τους πολίτες από παραβιάσεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου που εμπλέκουν τρίτα μέρη, συμπεριλαμβανομένων τραπεζών, οργανισμών αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας, κερδοσκοπών κεφαλαίων αντιστάθμισης κινδύνου ή ιδιωτικής χρηματοδότησης.¹³⁶ Οι χρηματοοικονομικές καταχρήσεις μπορούν να είναι ιδιωτικής φύσης, όπως μέσω πρακτικών εξαντλητικού δανεισμού. Μπορούν επίσης να είναι συστημικές, όπως στην περίπτωση που η ανεύθυνη, επισφαλής συμπεριφορά χρηματοπιστωτικών οργανισμών θέτει τις εθνικές οικονομίες σε κίνδυνο κατάρρευσης, αναγκάζοντας τις κυβερνήσεις να κάνουν χρήση των δημοσίων κεφαλαίων προκειμένου να αποκαταστήσουν τις λειτουργίες τους.

Υπό αυτές τις συνθήκες, το καθήκον του κράτους να προστατεύει τα δικαιώματα του ανθρώπου και να διασφαλίζει τη διαθεσιμότητα διορθωτικών μέσων συνεπάγεται την πρόληψη μελλοντικών χρηματοοικονομικών κρίσεων, μέσω αποτελεσματικών και διαφανών δημοσιονομικών κανονισμών. Ο Ειδικός Εισηγητής του ΟΗΕ για την ακραία φτώχεια και τα δικαιώματα του ανθρώπου έχει τονίσει ότι: «Τα κράτη θα πρέπει να διασφαλίζουν επαρκή μέσα επανορθώσεων για όσους επηρεάζονται δυσμενώς από τις ενέργειες των θεσμών του χρηματοοικονομικού τομέα και να υιοθετούν κανονισμούς που να αποθαρρύνουν επιβλαβείς πρακτικές, προβλέποντας μηχανισμούς λογοδοσίας που τιμωρούν τις επικίνδυνες συμπεριφορές και διώκουν τους παραβάτες».¹³⁷ Αρκετοί Ειδικοί Εισηγητές του ΟΗΕ έχουν υπενθυμίσει στις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις ότι οι οικονομικές μεταρρυθμίσεις θα πρέπει να εκτελούνται σύμφωνα με τις υποχρεώσεις που πηγάζουν από τα δικαιώματα του ανθρώπου και ότι τα ζωτικά δημόσια κεφάλαια δε θα πρέπει να χρησιμοποιούνται για τη διάσωση χρηματοπιστωτικών οργανισμών, οι οποίοι εμπλέκονται σε ανεύθυνες τραπεζικές και χρηματοοικονομικές πρακτικές.¹³⁸

¹³⁶ UN Guiding Principles on Business and Human Rights, 2011.

¹³⁷ Report of the UN Independent Expert on extreme poverty and human rights, Magdalena Sepúlveda Carmona, 17 March 2011, A/HRC/17/34, para. 84.

¹³⁸ OHCHR, “UN experts call for EU banking sector reform in line with States’ human rights obligations”, 5 October 2012.

3.10. Διακυβερνητική συνεργασία και αρωγή

Οι κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες στα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι αλληλοεξαρτώμενες. Πολλές εθνικές κυβερνήσεις περιορίζονται σημαντικά στη λήψη αποφάσεων από εξωτερικές δυνάμεις και συνθήκες πέραν του ελέγχου τους. Διεθνείς οικονομικοί και χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί που δραστηριοποιούνται στην περιοχή, όπως το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, η Ευρωπαϊκή Ένωση, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, η Τράπεζα Ανάπτυξης του Συμβουλίου της Ευρώπης και η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης, παράλληλα με ιδιώτες όπως είναι οι οργανισμοί αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας, αποτελούν κεντρικούς παράγοντες οριοθέτησης της εθνικής οικονομικής πολιτικής. Υφίσταται σαφώς ανάγκη βελτίωσης της διεθνούς συνεργασίας και αρωγής στην υλοποίηση των οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, ιδιαίτερα όταν αποζητούνται εναλλακτικές της λιτότητας λύσεις.

Τα κράτη μέλη θα πρέπει λάβουν μέτρα για να εξετάσουν τις επιπτώσεις στα δικαιώματα του ανθρώπου των αποφάσεών τους που λαμβάνουν στο πλαίσιο διεθνών θεσμών, ιδιαίτερα των χρηματοπιστωτικών οργάνων. Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και η Ευρωπαϊκή Ένωση έχουν παράσχει ιδιαίτερα αναγκαία χρηματική υποστήριξη και τεχνική καθοδήγηση σε χώρες που μαστίζονται από σφοδρή οικονομική κρίση σε ολόκληρη την Ευρώπη. Ωστόσο, τα κενά στη διαφάνεια, τη δημόσια συμμετοχή και τη δημοκρατική λογοδοσία μαστίζουν αυτές τις αποφάσεις. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι επαχθείς προϋποθέσεις δανεισμού έχουν αποτρέψει τις κυβερνήσεις να επενδύσουν στην ουσιαστική κοινωνική προστασία, την υγεία και τα εκπαιδευτικά προγράμματα. Σε άλλες περιπτώσεις, οι δημοσιονομικοί κανόνες έχουν αποτρέψει τις κυβερνήσεις από τη χρήση όλων των απαραίτητων εργαλείων, συμπεριλαμβανομένης της χρηματοδότησης του ελλείμματος, προκειμένου να επιτευχθεί οικονομική ανάκαμψη για όλους.

Τα κράτη που είναι μέλη αυτών των θεσμών έχουν ευθύνη να δείξουν ότι οι αποφάσεις τους έχουν ως προτεραιότητα και ότι τουλάχιστον δεν εμποδίζουν την υλοποίηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Τα κράτη που βρίσκονται σε θέση λήψης βοήθειας από διεθνείς ή περιφερειακούς χρηματοπιστωτικούς θεσμούς θα πρέπει να υποστηρίζονται για να διασφαλίσουν την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου σε όλες τις διεθνείς συμφωνίες δανεισμού. Οι ίδιοι οι διεθνείς θεσμοί θα πρέπει να διασφαλίζουν ότι όλες οι συμφωνίες δανεισμού και οι πολιτικές νουθετήσεις προς κράτη μέλη θα πρέπει να συμμορφώνονται με τα πρότυπα δικαιωμάτων του ανθρώπου. Οι αποφάσεις που λαμβάνονται και η επιτήρηση που πραγματοποιείται από τους θεσμούς της ΕΕ θα πρέπει να υπόκεινται επίσης στα θεμελιώδη εχέγγυα των δικαιωμάτων που έχουν συμφωνηθεί και κατοχυρωθεί στις συνθήκες της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένου του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων. Οι όροι των τρεχόντων πακέτων διάσωσης θα πρέπει επίσης να επανεξεταστούν από την οπτική γωνία των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Συχνότατα σε περιφερειακό επίπεδο, οι βάσεις πόρων των κρατών αποδυναμώνονται σημαντικά ως συνέπεια της διασυνοριακής φοροδιαφυγής. Εμποδίζοντας τις κυβερνήσεις να αντλήσουν πόρους, τέτοιες συμπεριφορές βλάπτουν στο μέγιστο βαθμό τις ικανότητες του κράτους και κατά συνέπεια τη

δυνατότητα των κρατών να εκπληρώσουν τις υποχρεώσεις τους που πηγάζουν από τα δικαιώματα του ανθρώπου.¹³⁹ Τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης θα πρέπει να εξετάσουν το ενδεχόμενο ενισχυμένης συνεργασίας σε φορολογικά ζητήματα προκειμένου να διασφαλίσουν ότι κανένα κράτος δεν παραβιάζει την ικανότητα άλλου κράτους να αντλεί τους απαραίτητους πόρους για την πλήρωση των δικαιωμάτων του ανθρώπου μέσω της φορολογίας νομικών και φυσικών προσώπων εντός της δικαιοδοσίας του. Μια τέτοια συνεργασία μπορεί, για παράδειγμα, να επιδιωχθεί στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης και της Σύμβασης του ΟΟΣΑ περί Αμοιβαίας Διοικητικής Συνδρομής σε Φορολογικά Θέματα. Η διαφθορά και το ξέπλυμα χρήματος επηρεάζουν επίσης τη διαθέσιμη βάση των πόρων και απαιτούν συντονισμένες αντιδράσεις. Η Ομάδα Κρατών κατά της Διαφθοράς και η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για το Ξέπλυμα, την Έρευνα, την Κατάσχεση και Δήμευση των Προϊόντων που προέρχονται από Εγκληματικές Δραστηριότητες και τη Χρηματοδότηση της Τρομοκρατίας παρέχουν χρήσιμα πεδία διαλόγου για τη διεθνή συνεργασία με στόχο την αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων.

¹³⁹ Βλ. π.χ. CRC, Concluding Observations, Georgia, 28 June 2000, CRC/C/15/ ADD.124, paras 18-19; Concluding Observations, Georgia, 27 October 2003, CRC/C/15/ ADD.222, paras 13-14.

4. Ο ρόλος των εθνικών δομών δικαιωμάτων του ανθρώπου

Οι εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου (NHRs) όπως είναι οι ανεξάρτητες επιτροπές δικαιωμάτων του ανθρώπου, οι γενικοί ή εξειδικευμένοι συνήγοροι του πολίτη και οι φορείς ισότητας είναι προβλεπόμενοι από το νόμο υπέρμαχοι των δικαιωμάτων του ανθρώπου και της ισότητας, ενώ συνήθως δρουν και ως φορείς παραπόνων άμεσης πρόσβασης. Ο Επίτροπος έχει υπογραμμίσει το ρόλο τους στην προστασία των δικαιωμάτων των μειονεκτικών και περιθωριοποιημένων κοινωνικών ομάδων που έχουν συχνά πληγεί σκληρότερα από την κρίση. Οι εθνικές δομές προάσπισης των δικαιωμάτων του ανθρώπου μπορούν να αποτελέσουν σημαντικούς εταίρους σε περιόδους οικονομικής κρίσης λόγω του συνδυασμού τους ρόλου μεταξύ της κυβέρνησης και της κοινωνίας των πολιτών, μεταξύ των εθνικών και ευρωπαϊκών συστημάτων για τα δικαιώματα του ανθρώπου, καθώς και συνδέοντας τα ατομικά, πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα. Το παρόν κεφάλαιο διερευνά τον τρόπο με τον οποίο οι πολλαπλές τους λειτουργίες μπορούν να αξιοποιηθούν για να αντιμετωπίσουν πιο αποτελεσματικά τις στέρσεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου που είναι αποτέλεσμα της λιτότητας.¹⁴⁰

4.1. Προώθηση και προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου από τις εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου

Αντιμέτωπες με τη βαθύτερη οικονομική ύφεση της τελευταίας γενιάς, οι εθνικές δομές προάσπισης των δικαιωμάτων του ανθρώπου σε όλη την Ευρώπη έχουν αρχίσει να αντιδρούν στην κρίση μέσω της εντολής που έχουν λάβει να προωθούν και να προστατεύουν τα δικαιώματα του ανθρώπου. Πολλοί οργανισμοί έχουν τραβήξει την προσοχή του κοινού και των μέσων ενημέρωσης στα δεινά των ατόμων που πλήττονται δυσανάλογα από τις πολιτικές λιτότητας. Τα οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα σε περιόδους κρίσης έχουν προωθηθεί για παράδειγμα μέσω δημόσιων συνεδρίων, εργαστηρίων, διαλόγων με την κοινωνία των πολιτών και δημοσίων δηλώσεων.

Πολλές εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου έχουν λάβει επίσης μέτρα για την προστασία των δικαιωμάτων που επηρεάζονται αρνητικά από τις οικονομικές πολιτικές. Εκείνες με μια οιοσδήποτε δικαστική αρμοδιότητα δρουν ως ένας καίριος μηχανισμός προσφυγής. Ο Συνήγορος του Πολίτη στη Λετονία έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στην επιτήρηση της υλοποίησης των κοινωνικών και οικονομικών δικαιωμάτων κατά την εξέταση των καταγγελιών, διενεργώντας αυτεπάγγελτες έρευνες και συντάσσοντας αναφορές.¹⁴¹ Ο Συνήγορος του Πολίτη στη Πορτογαλία χρησιμοποίησε ειδικές ανοικτές τηλεφωνικές γραμμές που είχαν τοποθετηθεί παλαιότερα – για παιδιά, ηλικιωμένους και άτομα με ειδικές ανάγκες – για να αντιμετωπίσει τις ανησυχίες που σχετίζονται με τη λιτότητα. Πολλές εθνικές δομές προάσπισης των δικαιωμάτων του ανθρώπου παρέχουν νομική συνδρομή και εκπροσώπηση προσφευγόντων με χαμηλό εισόδημα, ιδιαίτερα εκείνων που αντιμετωπίζουν

¹⁴⁰ The Commissioner's Human Rights Comment, "National Human Rights Structures can help mitigate the effects of austerity measures", 31 May 2012; Γνωμοδότηση του Επιτρόπου, "Opinion on national structures for promoting equality", CommDH(2011)2; A. Corkery and D. Wilson, "National Human Rights Institutions and Economic, Social and Cultural Rights", in *Contemporary Issues in the Realization of Economic, Social and Cultural Rights*, Oxford University Press (forthcoming).

¹⁴¹ Report of the UN Independent Expert on foreign debt, Cephias Lumina, Mission to Latvia, 27 May 2103, A/HRC/23/37/Add.1.

διακρίσεις, και βοηθούν στις απαντήσεις που δίνονται σε περιπτώσεις ξενοφοβικών και ρατσιστικών επιθέσεων.

Εκτός από τις αντιδράσεις στις συνέπειες της κρίσης και την επιτήρηση των επιπτώσεων της σε κάθε περίπτωση ξεχωριστά, ορισμένες εθνικές δομές προάσπισης των δικαιωμάτων του ανθρώπου έχουν υιοθετήσει επίσης μια πιο δυναμική προσέγγιση που αναλύει συστηματικά τις επιπτώσεις της λιτότητας στα δικαιώματα του ανθρώπου. Η Ελληνική Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και ο Συνήγορος του Πολίτη των Βάσκων στην Ισπανία, παρήγαγαν έγγραφα ή συστάσεις πολιτικής προκειμένου να κάνουν γνωστές τις επιπτώσεις της λιτότητας στα δικαιώματα του ανθρώπου και να ελέγξουν εποικοδομητικά τις πολιτικές λιτότητας.¹⁴² Η Επιτροπή Ισότητας και Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στο Ηνωμένο Βασίλειο διεξήγαγε μια αξιολόγηση ως προς την ισότητα των διαδικασιών λήψης αποφάσεων για τον προϋπολογισμό που χρησιμοποιήθηκε από την κυβέρνηση για να προσδιορίσει κατά πόσον οι δημόσιοι οργανισμοί, συμπεριλαμβανομένου του Υπουργείου Οικονομικών, είχαν «λάβει πλήρως υπόψη τις πιθανές επιπτώσεις των αποφάσεών τους για τις γυναίκες, τις εθνικές μειονότητες και τα άτομα με αναπηρίες, καθώς και ότι οι αποφάσεις που είχαν επίδραση σε αυτές τις ομάδες θα μπορούσαν να δικαιολογηθούν».¹⁴³

Πολλές εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου έχουν δημοσιεύσει ειδικές εκθέσεις επιτήρησης σχετικά με τις επιπτώσεις της κρίσης ή έχουν δώσει συμβουλές στις αρχές σχετικά με το θέμα. Ο Εσθονός Υπουργός Δικαιοσύνης καθώς και ο Βάσκος και Καταλανός Συνήγορος του Πολίτη στην Ισπανία διεξήγαγαν μελέτες σχετικά με τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης και των προϋπολογισμών λιτότητας στα παιδιά, με ιδιαίτερη μνεία στην παιδική φτώχεια.¹⁴⁴ Ο Ισπανός Συνήγορος του Πολίτη παρουσίασε στη Γερουσία ένα συνδυασμό προτάσεων για την αντιμετώπιση των καταχρήσεων εις βάρος των κατόχων στεγαστικών δανείων με χαμηλό εισόδημα, με βάση τις καταγγελίες που έλαβε από άτομα που έρχονται αντιμέτωπα με εξώσεις και με στόχο την ενίσχυση της προστασίας για εκείνους που διατρέχουν τον κίνδυνο της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού.¹⁴⁵ Η Σκωτσέζικη Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αντέδρασε στην κρίση με την παροχή στοιχείων στο Κοινοβούλιο της Σκωτίας σχετικά με τις επιπτώσεις του Μεταρρυθμιστικού Νόμου για την Κοινωνική Πρόνοια στο Ηνωμένο Βασίλειο, σε συνεργασία με άλλα όργανα του Ηνωμένου Βασιλείου προκειμένου να παρουσιάσουν ένα κοινό αίτημα για τη λιτότητα στα Ηνωμένα Έθνη, και σε συνεργασία με την Κυβέρνηση της Σκωτίας για να ελέγξουν τις επιπτώσεις των περικοπών του προϋπολογισμού στην ισότητα και τα δικαιώματα του ανθρώπου.¹⁴⁶

4.2. Ευκαιρίες για την προώθηση συμβατών με τα δικαιώματα του ανθρώπου απαντήσεων στην κρίση

Το εύρος και το βάθος της οικονομικής κρίσης στην Ευρώπη, οι πολιτικές λιτότητας και οι δυσανάλογες συνέπειες που αντιμετωπίζουν πολλές κοινωνικές ομάδες έχουν επιστήσει την προσοχή

¹⁴² Ελληνική Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Σύσταση για την επιτακτική ανάγκη να αντιστραφεί η πορεία καταρράκωσης των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, 8 Δεκεμβρίου 2011; Ararteko (Ombudsman του Βασκικού Κοινοβουλίου), “Los derechos humanos como base de las políticas públicas en tiempos de crisis económica”, Ιούνιος 2012.

¹⁴³ Equality and Human Rights Commission, “Making fair financial decisions: An assessment of HM Treasury’s 2010 Spending Review”, May 2012.

¹⁴⁴ Εκθεση του Επιτρόπου για την Εσθονία, CommDH(2013)12; Ararteko, “Report on the impact of the economic crisis on children: The Basque reality”, 2013; Síndic de Greuges de Catalunya, “Poverty and children”, September 2012.

¹⁴⁵ Βλ. επίσης την Εκθεση του Επιτρόπου για την Ισπανία, CommDH(2013)18, pp. 8-9.

¹⁴⁶ Scottish Human Rights Commission, “Submission to the Welfare Reform Committee – Austerity & Human Rights”, May 2013.

του κοινού στο θέμα της ισότητας, της μη διάκρισης και των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Οι εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου έχουν πολλές δυνατότητες προώθησης συμβατών με τα δικαιώματα του ανθρώπου λύσεων στην κρίση και την προστασία των ατόμων από πολιτικές διακρίσεων που οδηγούν σε ανισότητες. Δεν εναπόκειται στις εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου να υπαγορεύσουν συγκεκριμένες πολιτικές λύσεις σε σύνθετα οικονομικά προβλήματα. Εντούτοις, τα μοναδικά θεσμικά χαρακτηριστικά τους τις έχουν καταστήσει χρήσιμες στο να προειδοποιούν τις κυβερνήσεις, τα κοινοβούλια και το ευρύ κοινό, όταν οι πολιτικές λιτότητας ξεπερνούν τις κόκκινες γραμμές των δικαιωμάτων του ανθρώπου και απειλούν την αποτελεσματική ισότητα. Τα παραδείγματα που σκιαγραφούνται ανωτέρω επισημαίνουν τρία βασικά σημεία εισόδου όπου οι εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου θα μπορούσαν να εμπλακούν ακόμη βαθύτερα στην αντιμετώπιση των συνεπειών της οικονομικής κρίσης στα δικαιώματα του ανθρώπου.

Κατ'αρχάς, οι εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου έχουν σειρά συμβουλευτικών αρμοδιοτήτων ως προς την κυβέρνηση. Μέσω αυτών των αρμοδιοτήτων μπορούν να αξιολογούν τους νόμους, τις πολιτικές, τις πρακτικές και τους προϋπολογισμούς που αντιβαίνουν στους κανόνες των δικαιωμάτων του ανθρώπου και της ισότητας. Αυτό βοηθά στη βελτίωση της διαφάνειας και της λογοδοσίας, θέτοντας την ευθύνη ξανά στην κυβέρνηση για να δικαιολογήσει τον τρόπο λήψης των αποφάσεών της. Βοηθά επίσης να μεταφερθούν διεθνείς κανόνες στο εθνικό πλαίσιο, καθώς οι συστάσεις των εθνικών δομών δικαιωμάτων του ανθρώπου μπορούν να διατυπώσουν τον τρόπο με τον οποίο τα δικαιώματα του ανθρώπου μπορούν να τεθούν ως προτεραιότητα στις επιλογές πολιτικής και την κατανομή πόρων. Οι εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου είναι σε θέση να επιτηρούν την εφαρμογή αυτών των πολιτικών που βασίζονται εν μέρει στις πληροφορίες που παρέχονται από προσφυγές και απεπαγγελετες έρευνες, οι οποίες συνιστούν ενδείξεις των προβλημάτων που ανακύπτουν και παρέχουν σημαντικές πληροφορίες οι οποίες μπορούν να οδηγήσουν τις κυβερνήσεις στους τομείς όπου μεταρρυθμίσεις είναι αναγκαίες.

Οι εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου και το ευρωπαϊκό τους δίκτυο, μπορούν επίσης να δημιουργήσουν πλατφόρμες διαλόγου μεταξύ της κοινωνίας των πολιτών, της κυβέρνησης και των διεθνών οργανισμών για να ευαισθητοποιήσουν το κοινό σχετικά με τις επιπτώσεις των προτεινόμενων δημοσιονομικών πολιτικών ή νομοθετικών μεταρρυθμίσεων, και ως εκ τούτου να ενθαρρύνουν τη δημιουργία συγκεκριμένων εναλλακτικών λύσεων. Με αυτόν τον τρόπο, μπορούν να διευκολύνουν την ουσιαστική δημόσια συμμετοχή στη διαμόρφωση, την εφαρμογή και την επανεξέταση των σχετικών πολιτικών, καθώς και στη διαφάνεια και τη βελτίωση της πρόσβασης στην πληροφόρηση και στη συγκέντρωση δεδομένων που απαιτούνται για τον έλεγχο της οικονομικής πολιτικής ως προς τη συμμόρφωση με τα δικαιώματα του ανθρώπου. Μέσα από στρατηγικές συνεργασίες με τα κοινοβούλια που ακολουθούν τις Αρχές του Βελιγραδίου, οι εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου θα μπορούσαν να διεξάγουν με πιο αποτελεσματικό τρόπο ελέγχους των προϋπολογισμών και των δημοσιονομικών πολιτικών με βάση τα δικαιώματα του ανθρώπου και την ισότητα.¹⁴⁷

¹⁴⁷ Belgrade Principles on the relationship between national human rights institutions and parliaments, Annex to the UN Secretary General's Report on National Institutions for the promotion and protection of human rights, 1 May 2012, A/HRC/20/9.

Οι εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου μπορούν επίσης να βοηθήσουν στην οικοδόμηση γεφυρών για τη διεξαγωγή συστηματικών αξιολογήσεων των επιπτώσεων των πολιτικών στα δικαιώματα του ανθρώπου και τη συνεκτίμηση της διάστασης της ισότητας στην κοινωνία. Βρίσκονται στη σωστή θέση για να μεσολαβούν στις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των κρατικών φορέων όπως είναι οι ελεγκτές, τα στατιστικά γραφεία, τα τμήματα του κρατικού προϋπολογισμού, οι έφοροι και οι τοπικές αρχές, καθώς και με τα πανεπιστήμια, τους ερευνητές και τις κοινοτικές ενώσεις. Οι εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου μπορούν να ενισχύουν τους ρυθμιστικούς φορείς, συμβουλευόντάς τους πώς να ενσωματώνουν πρότυπα δικαιωμάτων του ανθρώπου και ισότητας στους ελέγχους τους.

Τέλος, οι εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου μπορούν να διασφαλίσουν τη λογοδοσία και τα διορθωτικά μέσα για παραβιάσεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου που απορρέουν από την κρίση και τις πολιτικές αντιδράσεις σε αυτή. Οι εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου με οιονεί δικαστικές αρμοδιότητες δρουν ως βασικοί μηχανισμοί προσφυγών και το εύρος τους που αγγίζει περιθωριοποιημένες και αποκλεισμένες ομάδες, τις καθιστά ιδιαίτερα σημαντικές από την άποψη αυτή. Πέρα από τις ατομικές προσφυγές, πολλές εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου έχουν αυτεπάγγελτη ερευνητική αρμοδιότητα, γεγονός που τους δίνει τη δυνατότητα να εξετάζουν συστημικά ή διαρθρωτικά ζητήματα, προκειμένου να αποκαλύπτουν κρυμμένα μειονεκτήματα και διακρίσεις που αντιμετωπίζουν συγκεκριμένες ομάδες. Όταν αυτό περιλαμβάνεται στην εντολή τους, οι εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου μπορούν να φέρουν στα δικαστήρια υποθέσεις παραβάσεων των δικαιωμάτων του ανθρώπου λόγω της λιτότητας ή να κάνουν παρεμβάσεις για να καθοδηγήσουν τα δικαστήρια σχετικά με τον τρόπο εφαρμογής των διεθνών συμβάσεων δικαιωμάτων του ανθρώπου κατά την εξέταση των δημοσιονομικών πολιτικών. Σε περίπτωση που επιτρέπεται από το νομικό σύστημα, οι εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου μπορούν να ενεργοποιήσουν οι ίδιες προσφυγές υπέρ του δημοσίου συμφέροντος.

4.3. Ενίσχυση των εθνικών δομών δικαιωμάτων του ανθρώπου σε περιόδους χρηματοοικονομικής λιτότητας

Οι εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου αποτελούν καίριους κόμβους για ολόκληρο το σύστημα προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Η αποτελεσματικότητα και η ανεξαρτησία τους αποτελούν ουσιαστικούς παράγοντες για ένα δυναμικό σύστημα λογοδοσίας σε καιρούς οικονομικής κρίσης. Παρά τις πολλά υποσχόμενες πρακτικές σε αρκετές χώρες, πολλές δομές αντιμετωπίζουν σημαντικούς περιορισμούς σε αυτό τον τομέα. Η αποτελεσματικότητα πολλών θεσμών περιορίζεται από τις περικοπές των διαθέσιμων πόρων και τον συρρικνωμένο χώρο για δημόσιο διάλογο και αλληλεπίδραση σχετικά με την οικονομική πολιτική. Σε ορισμένες χώρες, η ανεξαρτησία των εθνικών δομών δικαιωμάτων του ανθρώπου οδηγείται σε συμβιβασμούς εξαιτίας των ελλείψεων στην εντολή τους ή μέσω πολιτικής πίεσης. Οι κυβερνήσεις θα πρέπει να σέβονται την ακεραιότητα των εθνικών δομών δικαιωμάτων του ανθρώπου και να τις συμβουλευονται στη χάραξη πολιτικής και στις διαδικασίες του προϋπολογισμού, έτσι ώστε οι ανεξάρτητες και ειδικές συμβουλές τους για τις ομάδες που χρειάζονται την περισσότερη προστασία να διοχετεύονται στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Αυτό περιλαμβάνει τη συμμετοχή των δομών στην προετοιμασία προτεινόμενων νόμων και πολιτικών, από νωρίς, στο στάδιο διαμόρφωσης τους, έτσι ώστε οι εθνικές δομές δικαιωμάτων του

ανθρώπου να έχουν πραγματική ευκαιρία να ελέγξουν και να παράσχουν συμβουλές σχετικά με τις πιθανές επιπτώσεις τους στα δικαιώματα του ανθρώπου και την ισότητα.¹⁴⁸

Τα κράτη μέλη θα πρέπει να εξασφαλίζουν ότι οι εθνικές δομές τους δικαιωμάτων του ανθρώπου έχουν ευρείες εντολές σύμφωνα με τις Αρχές των Παρισίων του ΟΗΕ,¹⁴⁹ συμπεριλαμβανομένης της αρμοδιότητας να ασχολούνται με οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα. Είναι σημαντικό οι φορείς ισότητας να έχουν την εντολή να ασχοληθούν με διακρίσεις που σχετίζονται με κοινωνικοοικονομικά μειονεκτήματα. Η συμπερίληψη της κοινωνικοοικονομικής κατάστασης ως απαγορευμένο κριτήριο διακρίσεων στη νομοθεσία ίσης μεταχείρισης δίνει τη δυνατότητα στους φορείς ισότητας να λαμβάνουν υπόψη τη φτώχεια ως παράγοντα περιορισμού της αποτελεσματικής άσκησης των δικαιωμάτων του ανθρώπου.¹⁵⁰

Επί του παρόντος, οι εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου συχνά αναγκάζονται να κάνουν περισσότερα με λιγότερα λόγω των πιέσεων που ασκούνται στον προϋπολογισμό. Η ζήτηση για τις υπηρεσίες των εθνικών δομών δικαιωμάτων του ανθρώπου έχει αυξηθεί, ενώ παράλληλα σε πολλούς οργανισμούς έχουν γίνει περικοπές του προϋπολογισμού και του προσωπικού, περιφερειακά γραφεία έχουν κλείσει ή έχουν πραγματοποιηθεί συγχωνεύσεις σε λιγότερο εστιασμένες δομές. Για παράδειγμα, οι εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου στην Ελλάδα, την Ιρλανδία, τη Λετονία και το Ηνωμένο Βασίλειο έχουν έρθει αντιμέτωπες με περικοπές στον προϋπολογισμό και το προσωπικό τους που ενδέχεται να παρεμποδίσει την αποτελεσματικότητά τους.¹⁵¹ Η συρρίκνωση ανθρώπινων και οικονομικών πόρων και η αβεβαιότητα για τους μελλοντικούς πόρους φέρνουν τις εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου σε δύσκολη θέση όσον αφορά την εξασφάλιση εύκολης πρόσβασης των ευάλωτων ομάδων στις υπηρεσίες τους και στην προώθηση πιο φιλόδοξων, μακρόπνων σχεδίων, όπως η επιτήρηση των μέτρων για τον προϋπολογισμό. Η σταθερή κατανομή των πόρων για αυτούς τους κρίσιμους φορείς θα πρέπει να διατηρείται κατά τη διάρκεια της κρίσης και οι προσωρινές αναστολές προσλήψεων στο δημόσιο τομέα δεν θα πρέπει να εφαρμόζονται σε αυτούς.

Οι περιορισμένοι πόροι παρακωλύουν επίσης την ικανότητα των εθνικών δομών δικαιωμάτων του ανθρώπου να επεκτείνουν το επίπεδο ικανοτήτων τους στην αντιμετώπιση της δημοσιονομικής λιτότητας. Η ανομοιογενής εμπειρογνωμοσύνη για τα κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα εντός των φορέων και η γενική έλλειψη εμπειρίας και κατάρτισης στον τομέα της δημοσιονομικής πολιτικής, του εταιρικού δικαίου και των χρηματοοικονομικών προϊόντων εμποδίζουν πολλούς φορείς να συνειδητοποιήσουν πλήρως τις δυνατότητές τους ως προς την προώθηση συμβατών με τα δικαιώματα του ανθρώπου απαντήσεων στην κρίση. Υπάρχει ανάγκη βελτίωσης των ευκαιριών για κατάρτιση του προσωπικού σε αυτά τα θέματα.

Η τάση για αυξημένη ευρωπαϊκή συνεργασία μεταξύ των εθνικών δομών δικαιωμάτων του ανθρώπου παρέχει ένα σημαντικό διάλογο συγκριτικής ανάλυσης των επιπτώσεων της δημοσιονομικής λιτότητας

¹⁴⁸ Equinet, *Equality Bodies: Current Challenges – Equinet Perspective*, October 2012; The Commissioner’s Human Rights Comment, “National Human Rights Structures can help mitigate the effects of austerity measures”, 31 May 2012; The Commissioner’s “Opinion on national structures for promoting equality”, CommDH(2011)2.

¹⁴⁹ “Principles relating to the status of national institutions”, Annex to UN General Assembly Resolution 48/134, 4 March 1994, A/RES/48/134.

¹⁵⁰ Equinet, *Addressing Poverty and Discrimination: Two Sides of the One Coin*, 2010.

¹⁵¹ The Commissioner’s Human Rights Comment, “National Human Rights Structures can help mitigate the effects of austerity measures”, 31 May 2012.

και των κατάλληλων αντιδράσεων, από τις οποίες οι επιμέρους φορείς μπορούν να μάθουν και να ενημερώσουν τους συνηγόρους σε περιφερειακό επίπεδο. Τα ευρωπαϊκά δίκτυα εθνικών δομών δικαιωμάτων του ανθρώπου, όπως το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Εθνικών Φορέων Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ENNHRI) και το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Φορέων Ισότητας (Equinet) τους δίνουν συλλογική φωνή για να συμμετάσχουν στον προσδιορισμό του θεματολογίου σε περιφερειακό επίπεδο, το οποίο είναι σημαντικό δεδομένου του κρίσιμου ρόλου των ευρωπαϊκών οργανισμών στον καθορισμό των εθνικών οικονομικών πολιτικών. Οι ευρωπαϊκοί οργανισμοί οικονομικής διακυβέρνησης θα πρέπει να συνεργαστούν με τα ευρωπαϊκά δίκτυα εθνικών δομών δικαιωμάτων του ανθρώπου και να ζητήσουν τις συμβουλές τους για να διασφαλιστεί ότι τα δικαιώματα του ανθρώπου και η ισότητα λαμβάνονται υπόψη στο σχεδιασμό, την εφαρμογή και την επιτήρηση των ευρωπαϊκών οικονομικών πολιτικών και φορολογικών κανονισμών.

Παράρτημα 1 – Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης: υπογραφές και κυρώσεις

Οι ημερομηνίες με έντονους χαρακτήρες αντιστοιχούν στις ημερομηνίες υπογραφής ή κύρωσης του Χάρτη του 1961 (ETS Νο 35). Οι υπόλοιπες ημερομηνίες αντιστοιχούν στην υπογραφή ή επικύρωση του αναθεωρημένου Χάρτη του 1996 (ETS Νο 163).

| Κράτος Μέλος | Υπογραφή | Κύρωση | Αποδοχή της διαδικασίας εξέτασης συλλογικής προσφυγής |
|--------------------|------------|------------|--|
| Αλβανία | 21/9/1998 | 14/11/2002 | |
| Ανδόρα | 4/11/2000 | 12/11/2004 | |
| Αρμενία | 18/10/2001 | 21/1/2004 | |
| Αυστρία | 7/5/1999 | 20/5/2011 | |
| Αζερμπαϊτζάν | 18/10/2001 | 2/9/2004 | |
| Βέλγιο | 3/5/1996 | 2/3/2004 | 23/6/2003 |
| Βοσνία Ερζεγοβίνη | 11/5/2004 | 7/10/2008 | |
| Βουλγαρία | 21/9/1998 | 7/6/2000 | 7/6/2000 |
| Κροατία | 6/11/2009 | 26/2/2003 | 26/2/2003 |
| Κύπρος | 3/5/1996 | 27/9/2000 | 6/8/1996 |
| Τσεχική Δημοκρατία | 4/11/2000 | 3/11/1999 | 4/4/2012 |
| Δανία | 3/5/1996 | 3/3/1965 | |
| Εσθονία | 4/5/1998 | 11/9/2000 | |
| Φινλανδία | 3/5/1996 | 21/6/2002 | 17/7/1998 |
| Γαλλία | 3/5/1996 | 7/5/1999 | 7/5/1999 |
| Γεωργία | 30/6/2000 | 22/8/2005 | |
| Γερμανία | 29/6/2007 | 27/1/1965 | |
| Ελλάδα | 3/5/1996 | 6/6/1984 | 18/6/1998 |
| Ουγγαρία | 7/10/2004 | 20/4/2009 | |
| Ισλανδία | 4/11/1998 | 15/1/1976 | |
| Ιρλανδία | 4/11/2000 | 4/11/2000 | 4/11/2000 |
| Ιταλία | 3/5/1996 | 5/7/1999 | 3/11/1997 |
| Λετονία | 29/5/2007 | 26/3/2013 | |
| Λιχτενστάιν | 9/10/1991 | | |
| Λιθουανία | 8/9/1997 | 29/6/2001 | |
| Λουξεμβούργο | 11/2/1998 | 10/10/1991 | |

| Κράτος Μέλος | Υπογραφή | Κύρωση | Αποδοχή της διαδικασίας εξέτασης συλλογικής προσφυγής |
|--|------------|------------|---|
| Μάλτα | 27/7/2005 | 27/7/2005 | |
| Δημοκρατία της Μολδαβίας | 3/11/1998 | 8/11/2001 | |
| Μονακό | 5/10/2004 | | |
| Μαυροβούνιο | 22/3/2005 | 3/3/2010 | |
| Ολλανδία | 23/1/2004 | 3/5/2006 | 3/5/2006 |
| Νορβηγία | 7/5/2001 | 7/5/2001 | 20/3/1997 |
| Πολωνία | 25/10/2005 | 25/6/1997 | |
| Πορτογαλία | 3/5/1996 | 30/5/2002 | 20/3/1998 |
| Ρουμανία | 14/5/1997 | 7/5/1999 | |
| Ρωσική Ομοσπονδία | 14/9/2000 | 16/10/2009 | |
| Άγιος Μαρίνος | 18/10/2001 | | |
| Σερβία | 22/3/2005 | 14/9/2009 | |
| Σλοβακική Δημοκρατία | 18/11/1999 | 23/4/2009 | |
| Σλοβενία | 11/10/1997 | 7/5/1999 | 7/5/1999 |
| Ισπανία | 23/10/2000 | 6/5/1980 | |
| Σουηδία | 3/5/1996 | 29/5/1998 | 29/5/1998 |
| Ελβετία | 6/5/1976 | | |
| «Η Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας» | 27/5/2009 | 6/1/2012 | |
| Τουρκία | 6/10/2004 | 27/6/2007 | |
| Ουκρανία | 7/5/1999 | 21/12/2006 | |
| Ηνωμένο Βασίλειο | 7/11/1997 | 11/7/62 | |

Παράρτημα 2 – Ευρωπαϊκός Κώδικας Κοινωνικής Ασφάλειας (ETS No. 48): υπογραφές και κυρώσεις

| Κράτη | Υπογραφή | Κύρωση |
|--------------------|------------|-----------|
| Αυστρία | 17/2/1970 | |
| Βέλγιο | 13/5/1964 | 13/8/1969 |
| Κύπρος | 15/4/1992 | 15/4/1992 |
| Τσεχική Δημοκρατία | 10/2/2000 | 8/9/2000 |
| Δανία | 16/4/1964 | 16/2/1973 |
| Εσθονία | 24/1/2000 | 19/5/2004 |
| Γαλλία | 4/10/1976 | 17/2/1986 |
| Γερμανία | 16/4/1964 | 27/1/1971 |
| Ελλάδα | 21/4/1977 | 9/6/1981 |
| Ιρλανδία | 16/2/1971 | 16/2/1971 |
| Ιταλία | 16/4/1964 | 20/1/1977 |
| Λετονία | 28/11/2003 | |
| Λιθουανία | 15/11/2005 | |
| Λουξεμβούργο | 16/4/1964 | 3/4/1968 |
| Μολδαβία | 16/9/2003 | |
| Ολλανδία | 15/7/1964 | 16/3/1967 |
| Νορβηγία | 16/4/1964 | 25/3/1966 |
| Πορτογαλία | 19/11/1981 | 15/5/1984 |
| Ρουμανία | 22/5/2002 | 9/10/2009 |
| Σλοβακία | 24/2/2010 | |
| Σλοβενία | 20/1/2003 | 26/2/2004 |
| Ισπανία | 12/2/1993 | 8/3/1994 |
| Σουηδία | 16/4/1964 | 25/9/1965 |
| Ελβετία | 1/12/1976 | 16/9/1977 |
| Τουρκία | 13/5/1964 | 7/3/1980 |
| Ηνωμένο Βασίλειο | 14/3/1967 | 12/1/1968 |

Μόνο η Ολλανδία έχει κυρώσει τον αναθεωρημένο Ευρωπαϊκό Κώδικα Κοινωνικής Ασφάλειας (ETS No. 139), που συνεπώς δεν έχει ακόμα τεθεί σε ισχύ. Δεκατρία άλλα κράτη μέλη έχουν υπογράψει τον αναθεωρημένο Κώδικα.

Παράρτημα 3 – Προαιρετικό Πρωτόκολλο του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτισμικά Δικαιώματα: υπογραφές και κυρώσεις

| Συμμετέχοντες | Υπογραφή | Κύρωση |
|--|--------------|-------------|
| Αρμενία | 29 Σεπ 2009 | |
| Αζερμπαϊτζάν | 25 Σεπ 2009 | |
| Βέλγιο | 24 Σεπ 2009 | |
| Βοσνία και Ερζεγοβίνη | 12 Ιουλ 2010 | 18 Ιαν 2012 |
| Φινλανδία | 24 Σεπ 2009 | |
| Γαλλία | 11 Δεκ 2012 | |
| Ιρλανδία | 23 Μαρ 2012 | |
| Ιταλία | 28 Σεπ 2009 | |
| Λουξεμβούργο | 24 Σεπ 2009 | |
| Μαυροβούνιο | 24 Σεπ 2009 | 24 Σεπ 2013 |
| Ολλανδία | 24 Σεπ 2009 | |
| Πορτογαλία | 24 Σεπ 2009 | 28 Ιαν 2013 |
| Σλοβακία | 24 Σεπ 2009 | 7 Μαρ 2012 |
| Σλοβενία | 24 Σεπ 2009 | |
| Ισπανία | 24 Σεπ 2009 | 23 Σεπ 2010 |
| «Η Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας» | 14 Αυγ 2013 | |
| Ουκρανία | 24 Σεπ 2009 | |